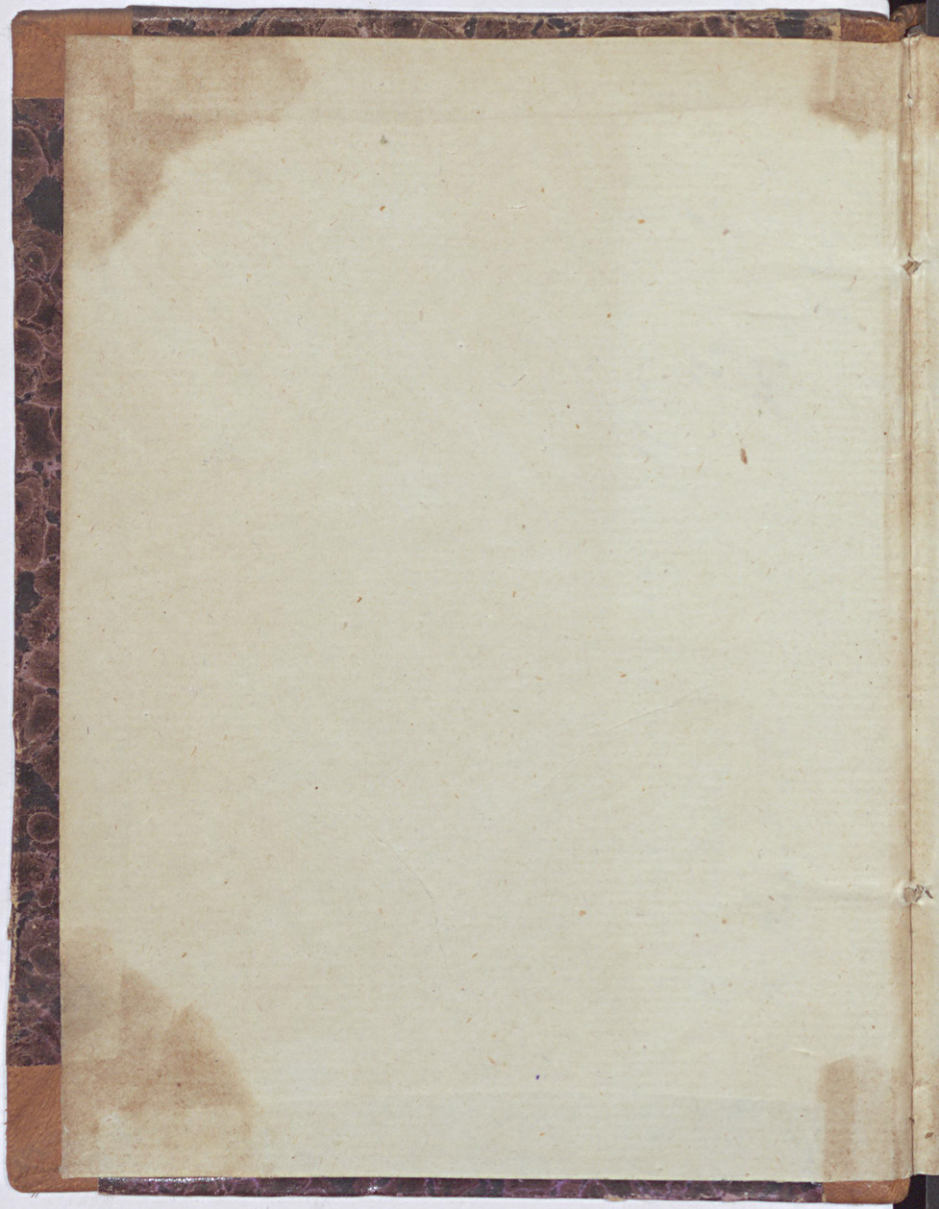
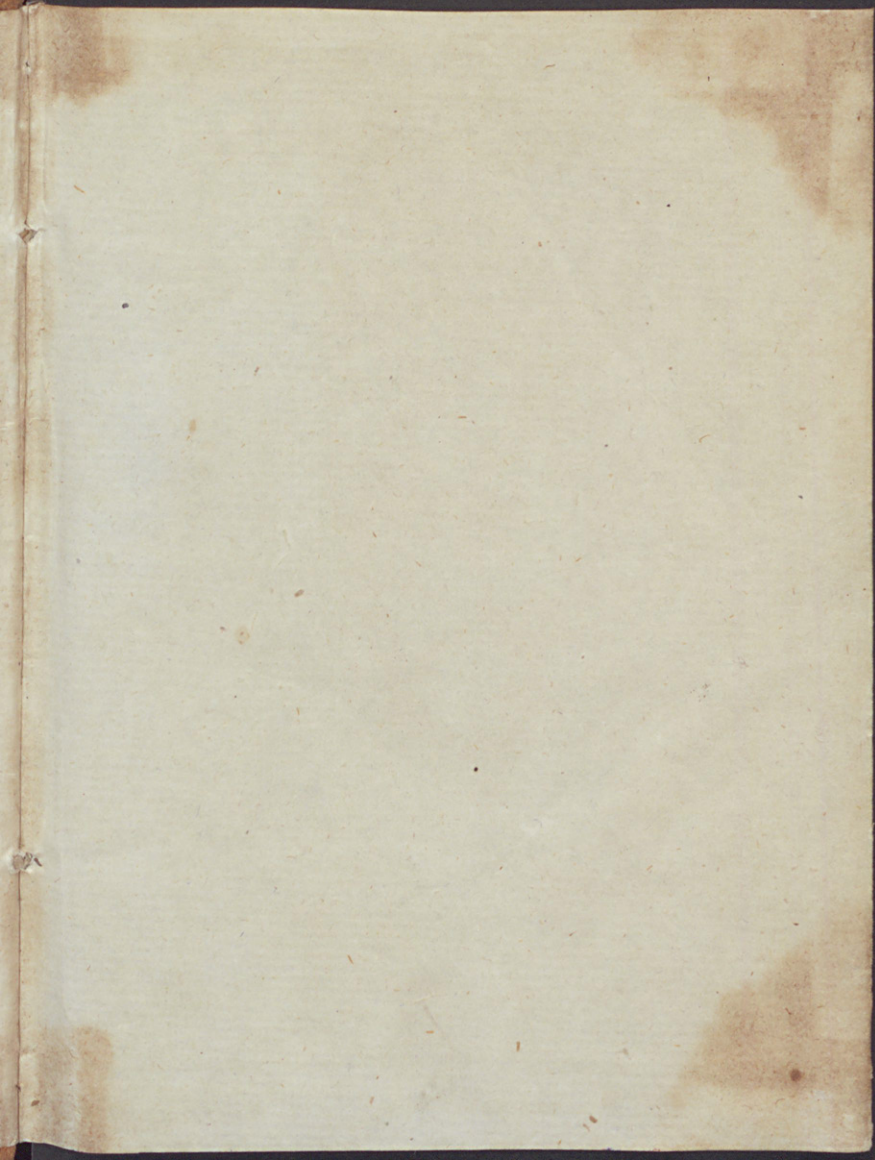
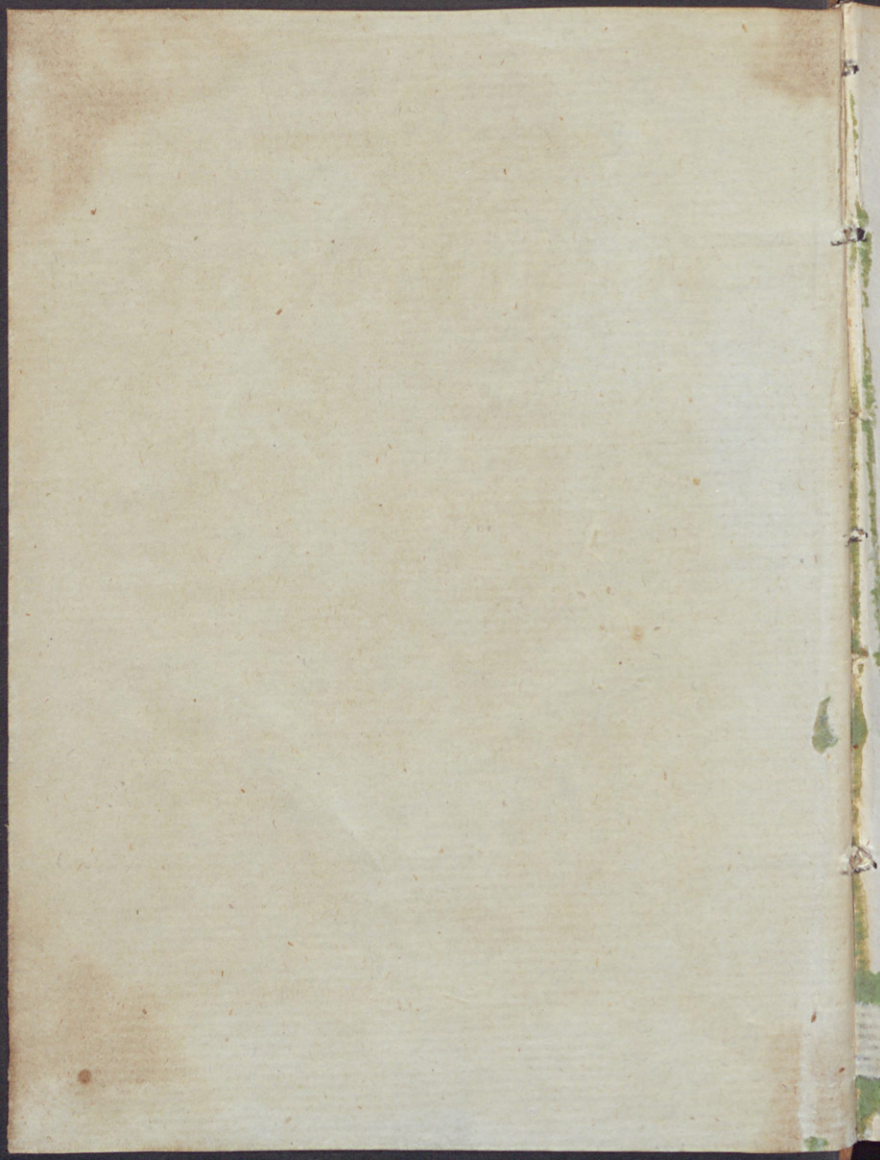

751129

~~182.~~

MARC. AUREL. ANTONINUS

ELMÉLKEDÉSEI.

---

a
182

XII. KÖNYVBEN.

A. S. PATAKI
ÁLLAMI TANÍTÓKÉPEZDE.

GÖRÖGBŐL FORDITOTTA
PERLAKY SÁNDOR.

PESTEN.

NYOMAT. TRATTNER-KÁROLYINÁL.

1847.

~~120~~

ANTONINUS AUGUSTUS

751129

185

KONYV

ANTONINUS AUGUSTUS

EGYPTI KONYVTAR DEBREEN

ANTONINUS AUGUSTUS

Antoninus philosophus (Annius Verus), más-
kép Marcus Aurelius és így legesméreatesb,
szül. 121-ikb. K. u., fogadott atyjának An-
toninus Piusnak halála után 161. jutott a'
kormányra. Az uralkodást önkényt megosztá
Lucius Verussal, kit Caesarnak 's Augustus-
nak nevezett 's Lucilla leányával összeháza-
sított. Plutarchus unokájától Sextustól, Athe-
nei Herodes szónoktól és hires törvénytudó
L. Volusius Mecianustól neveltetvén 's oktat-
tatván, tudóssá lön 's kivált a' Stoa philosophi-
ájába szeretett. Mig hadvezérei Statius Priscus,

Avidius Cassius, Marius Verus, és Fronto a' Parthusokat megverték, Örmény országot, Babyioniát, Mediát elfoglalták 's Seleucia városát a' Tigris mellett feldúlták, M. Aurelius Romára és a' Németekre fordítá figyelmét. A' várost döghalál, éhség és vizár pusztítá, mellyek gyászos következését enyhíteni törekedett; ezek gyakor beütéseik által a' romai határt háborgatták, dé visszaverettek. A' parthusi háboru végével mind a' két császár diadalmi pompát tartott és Parthicus nevet vett fel. Azonban keves idő múlva rettenetes döghalál ütött ki, mellyet a' keleti hadi sereg, merre csak ment, mindenütt elterjesztett. Ehhez járult földrengés, vizár és a' határos népek fellázadása Galliától kezdve szinte a' fekete tengerig. A' császárok Aquilejába mentek, hogy kikelettel a' Marcomanokat megtámadják. Ezek vissza vonultak és békességért könyörögtek; de szerencséjére M. Aurelius nem hitt nekik 's hadi seregeit összegyűjtve tartotta. Meg is jelentek azok

ujolag és a' háboru nyolcz évig tartott változó szerencsével. Verus a' háboru második évében elholt, 174. az ellenség szinte Italiába nyomult, a' döghalál sok embert elragadott és mivel a' kincstár ki volt ürítve, palotájának drágaságait kénytelenítetett eladni a' császár, hogy a' háborut folytathassa. A' következő táborozásokban Roma győzött. Mikor 178. a' császár Esztergam mellett a' Quadokkal szemben állana, ezektől körülvétvén, vizszüke miatt végveszélyben forgott; de egyszerre rémitő vihar támad, lankadt seregét zápor eső éleszti és ő győzedelmeskedik. Erre a' Marcomannok, Quadok és egyéb Németek békességért esedeztek. Avidius Cassiusnak lázadása, ki Egyiptomot és a' taurini vidéket meghódította, elvoná győzedelmétől a' császárt; de minekelőtte Asiába érne, a' lázitót önpártosai meggyilkolták. M. Aurelius ezeknek megkegyelmezett. Romába diadalmi pompával ment és a' belső dolgokkal foglalatoskodott, míg a' Marcomannok új

megtámadásai ismét táborba szállani nem
kényszerítették. Több ízben megverte őket;
hanem Sírmiumban megbetegedvén, Aureli-
us Victor szerint Vindobonában elhalt, élet.
59. uralk. 19. évéb. Görögül irt elmélkedé-
seinek legjobb kiadása mellyet Casaubonus
(Lond. 1643.) Morus (Lip. 1775.) Schultz
(1802. és 1820.) és Corai (Paris 1816.)
szerzett. Marcus a' romai legjobb császárok
közé tartozik. (*Közhasznu esméretek tára.*)

Antoninus elmékedései.

Első könyv.

- 1.** Nagyatyámtól Verustól nemes erkölcsöket és szelidséget vettem föl.
- 2.** Atyám dicsősége 's emléke szerénységre 's férfias magaviseletre intett.
- 3.** Anyámtól tanultam kegyességet 's jótékony-ságot és nem csak a' rossz cselekedetektől, hanem még a' rossz gondolatoktól is tartzkodást; az éle-lemben takarékos-ságot, melly távol van az elpuhult életmód fényüzésétől.
- 4.** Ősatyámtól: hogy ne menjek köz oktató-intézetbe; hanem ügyes házi tanítót tartsak, és

hogy ezen dologban a költséggel nem kell fősvénykedni.

5. Tanítómtól: sem a' circei játékokban a' zöld vagy kék szinnel nem tartani, sem a' gladiatorai bajvívásokban a' kerek vagy hosszú paizsokkal; hanem hogy megedzem magamat, elégedett, önmunkás, mások dolgaival nem törődő 's a' rágalmazók iránt siket legyek.

6. Diognetustól: tartózkodni a' hiú dolgok hajhászásától; a' varázslók 's szemfényvesztők csevegéseinek hitelt nem adni; a' bűbajosok, ördögüzések 's illyesektől, a' fürjtartástól 's minden hasonló dolgokkal szenedélyes foglalatosságtól óvakodni; a' szabadelműséget eltűrni; a' bölcsészettel megbarátkozni. — Tanácsára hallgattam először Bachiust, aztán Tandasist és Marciant; irtam mint ifju beszélgetéseket; magam kértem fekvésül faágyat és bőrt 's a' mi még a' Hellen philosophus miveltségéhez tartozik.

7. Rusticustól: hogy föleszméltem, miszerint erkölceim javítása 's gondos művelése szükséges; óvakodni minden sophisticai szenedélytől, minden írásbeli értekezéstől bár mi kérdés fölött, minden intó beszéd mondásától; 's hogy mint fásult szívű vagy bőkezű ne mutakozzam; megvetni a' szónoklati 's költészi szóczikornyát, meg azon hiúsá-

got, miszerint otthon togában járjak, és hogy semmi illyest ne tegyek; a' leveleket mesterkélttség nélkül írni, a' szerint mint a' mellyet maga Sinuessából az anyámnak irt; ellenségim és megsértőimnek, megbánásuk első kijelentésére megkérlelődve nyújtani kezemet a' kibékülésre; irományokat pontosan olvasni, a' nélkül hogy a' főértelemmel megelégedném, 's a' csacskáknak hamar hitelt nem adni. Nékie köszönöm végre az Epictetusi értekezések olvasását, mellyeket könyvtárából velem közlött.

8. Apolloniustól: szabad lenni a' legkisebb változékonyság nélkül; semmi egyébre legkevésbé nem ügyelni mint az észre; mindig ugyanaz lenni, a' legkinosabb féjdalomban, gyermekének elvesztekor 's a' hosszadalmas nyavalákban. Ő rajta világosan látam, élő példában, mikép lehet ugyanazon ember állhatatos és még is engedékeny. Benne olly tanítót találtam, ki az oktatásnál nem kedvetlen; 's ki előadási ügyességét valóban csekélységnek tartotta. Tőle tanultam végre, mint lehet barátoktól úgy nevezett szivességeket elfogadnunk, a' nélkül hogy becsületünket kisebbitnének ez által, vagy pedig érzékellenséget árulnánk el.

9. Sextustól: kedélyességet; a' házi dolgok atyai igazgatásának példáját; és hogy magamat elhatározam természet szerint élni; mesterkéltlen maga-

rátartást; barátim iránt figyelmes gondoskodást; tudatlanokat 's balvéleményűeket eltűrni; 's magamat mindenekhez alkalmazni: mert az ő társalgása kedvesebb volt, mint minden hizelgés, a' nélkül hogy ugyan akkor épen azon embernél tisztelete csökkent volna. Ő tanított világos 's szabályos mód szerint fölfedezni és elrendezni az életbölcsetséghez tartozó elveket; a' haragnak és erős indulatoknak minden nyilatkozatit elkerülni, a' nélkül hogy ezen indulatlanság mellett a' valódi szeretet vonzalmait kioltánám; továbbá dicsőséget zaj, 's tudományosságot kérkedés nélkül szerezni.

10. A' grammaticus Alexandertől: tartózkodni a' korholás és szemrehányástól azok irányában, kik idegen 's nyelvelleni vagy rosszul hangzó kifejezéssel élnek 's nékiek a' felelet vagy határozat, avagy a' tárgyalás fordulata által kifejezésökre nem czélozni, sem más jól alkalmazott emlékeztetés által ki nem jelezni, mint kellett volna szólniok.

11. Frontotól: azon tanulságot, hogy a' zsarnokság, irigységet, alattomosságot, 's tettetést okoz 's hogy közönségesen, az ugy nevezett nemesek, a' nemes érzelmektől legtávolabb vannak.

12. A' Platonicus Alexandertől: hogy sokszor és szükségtelen ne mondjam valakinek, sem levélben ne írjam, hogy el vagyok foglalva; és hogy

ez által illy módon, azon szin alatt, mintha sok dolgaim volnának, kötelességimet el ne mulasszam, mellyeket a' körülmények kortársaink iránt kívánnak.

13. Catulustól: el nem mellőzni a' barátnak panaszeit, ha talán oknélküliek volnának is, hanem törekedni őt szokott állapotjába vissza helyezni; tanítóimról szivemből jót beszélni, mint Domitiusról 's Athenodorusról mondatik, 's magzatimat igazán szeretni.

14. Severus testvéremtől: rokon, törvény, 's igazság szeretetet; megesmérni Thraseát, Helvidiust, Catot, Diont és Brutust; hogy országomat olly törvények szerint igazgassam, mellyek előtt semmi személyválogatás nincsen, 's olly kormányzást kövessék, melly semmit sem tisztel inkább mint az alattvalók szabadságát; rendesen és szilárdul megmaradni a' bölcsesség tiszteleténél; jótékony 's adakozó lenni; barátimtól a' legjobbat reményleni 's szeretetökben bizni; azok előtt nem titkolni neheztelésemet kik azt megérdemlik 's velök, a' mit akarok vagy nem akarok, nem kitalálgattatni, hanem nékiek nyiltan ki mondani.

15. Maximustól: magamon uralkodni és semmitől magamat elcsábitani nem hagyni; a' vidámlelküségét minden állapotban még a' betegségben is megtartani; egy nyájosságból és rátartásból jól ve-

gyített jellemet szerezni; zugolodás nélkül elvégezni a' teendőket. Mindenki azt hitte beszéde felől, hogy meggyőződésével megegyező 's cselekedetiről, hogy soha rosra nem czéloznak. Ő soha nem árult el csodálkozást vagy bámulást, nem szeleskedést vagy késedelmeskedést, vagy megzavarodást, vagy kedvetlenkedést, vagy vígságot, avagy ellenben haragot vagy gyanakodást. Ő jótékony, engesztelhető, hazugság gyűlölő volt; 's inkább egy javulásra nem szoruló mint egy megjobbitott embert mutatott, úgy hogy általa senki sem vélte magát megvetettnak, sem nem merészkedett magát nála jobbnak tartani; a' tréfában az illedelem határai közt maradt.

16. Atyámon megjegyzém magamnak: az ő nyájosságát és rendithetlen szilárdságát jól meggondolt föltételiben; a' külső tiszteltetés hiú vágya' megvetését; a' munkabani serénységét és állhatatosságát; hajlamát, mellyel mások közhasznu tanácsát kihallgatta; mint bánt mindenekkel változás nélkül érdemök szerint; okosságát, hol kelljen szigorúnak, hol engedékenynek lenni; óvakodását fiatalkák szerelmétől; közjóra törekvését; mint nem kényszerítette barátit mindig vele enni 's vele utazni; mint találták őt mindenkor egyenlőn azok kik valami foglalatosságuk miatt eltávoztak volt; terveinek szoros vizsgálatát 's azok

megtartását; mert ő nem hagyott föl a nyomozással időnek előtte 's nem elégedett meg azzal, mi legelőször eszébe jutott; mint tudta barátait megtartani, a' nélkül hogy őket meguntá vagy bolondságig szerette volna; mindenbeni megelégedését 's vidámságát; mint látta a' messze jövőndőt előre, 's volt a' legcsekélyebb dolgokból elölgondoskodással minden láрма nélkül; mint távolított magától minden néptapsot 's hizelgést; mint ügyelt szünetlen az uralkodás foglalkozásira; mint mérsékelte a' köz költségeket, 's türte azon vádot nagylelkűen melly e' miatt érte. Az istenekre nézve nem volt babonás félelmü, az embereket illetőleg pedig felül emelkedett azon vágyon, hogy ajándék 's hizelgés által a' nép kegyét keresse. Ellenben józannak, állhatatosnak mutatkozott mindenben, soha kislelkűnek 's ujításra törekvőnek. Azon javakkal, mik a vidám élethez tartoznak 's mikkel a' sors bőségesen megáldotta, fenhejázás 's egyszersmind visszatartózkodás nélkül élt 's azt, mije volt aggodalom nélkül használta, nem ohajtva azt, miben szükölködött. Senki sem mondhatta róla hogy Sophista vagy oktondi vagy pöffeszkedő, hanem hogy egy érett eszü, nagy tökélyü, hizelgésen fölül emelkedett, más és saját ügyei vitelében jártas férfiú. Ezen fölül tudta az igazi bölcseséget becsülni, a' nélkül hogy má-

soknak szemrehányást tett, vagy magát másoktól elcsábítani hagyta volna; a társalkodásban kellemes volt és szerette a' tréfát tulcsapongás nélkül; tés-tét illetőleg gondoskodása mérsékelt volt, — nem mint az életökre fősvényeké, — sem fényűző sem elhanyagolt; hanem vigyázata által véghez vitte, hogy az orvosi tudománynak mind belső mind külső gyógyszereire csak igen ritkán szorult. Leginkább megjegyzést érdemel, hogy minden irigység nélkül annak adta az elsőbbséget, ki valami tökélyt mutatott akár a' szónoklatban, akár a' törvény akár az erkölcs tudományban, akár pedig más esméretben; sőt segélyökre volt, hogy mindenik saját elsőbbsége szerint tiszteltessék; és hogy az ősöknek intézkedéseihöz hű maradt mindenben, a' nélkül hogy ezen ragaszkodást fitogtatta volna. Kerülte a' mi változó és állhatatlan, szeretett ugyanazon helyeken 's ugyanazon ügyekkel foglalkozni. Nagy főfájdalmai után mindjárt ifjui kedvvel 's vidámsággal ment szokott munkájához. Titka nem sok sőt kevés volt 's az is ritkán és olyan, melly a' közjót illette. Okosságot 's mérséklést mutatott a' nyilvános játékok ünnepein, nagy művek mutatványinál 's illyeseknél; — mind olly ember tulajdonai, ki egyedül kötelességére nézett, nem pedig azon di-csőségre, mellyet cselekedetei által magának sze-

rezhetett volna. Soha idején kívül nem fürdött, nem volt építési szenvedélye, keveset gondolt ételeivel, ruházatának finomságával és színével vagy rabszolgáinak szépségével Többnyire Loriumi vagy Lanuviumi öltözetet viselt. — Minő kimélettel bánt ama Tusculanumi állodalmi-bérlővel midőn az bocsanatért kérte! és ilyen volt egész magaviselete Semmit sem barátságosan, kérlelhetlen, vagy szenvedélyes, avagy hogy azt mondhatta volna róla valaki: ez tulságos. Sőt mindent éretten 's mintegy időzve, meggondolva, szilárdul megállapítva 's következetesen cselekedett. Így lehetett azt reá alkalmazni, mit ama jelentés Socratesről mond: hogy ő azon dolgok nélkül tudott el lenni és ismét velök élni, mellyek fogyatkozásánál a' sokaság gyengeségét, a' velök élésnél pedig telhetlenségét árulja el. Mert azon esetben erősen tűrni és ebben mérsékelve élvezni tudni, tökélyetes 's meggyőzhetlen lelkü ember tulajdona és ilyen volt ő Maximus betegségében.

17. Köszönet az isteneknek, hogy jó őseim, jó szüleim, jó testvérem, jó tanítóm, jó háznépem, rokonim, barátim és csaknem mind jó emberek voltak körülöttem. És hogy azok közül egyet sem bántottam meg hirtelenkedésből; pedig olly hajlamok mellett, mellyeknél fogva bizonyos esetekben az

könnyen megtörténhetett volna. De az istenek jótéménye az, hogy a' körülmények illy összefolyását meggátolták, mi által bűnre készítettem volna; hogy még tovább nem neveltetem a' nagy atyám ágyasától; hogy ifjuságom virágát megtartottam; hogy időnek előtte nem vesztegettem férfi erőmet, hanem még időn túl is megőriztem; hogy ugyanaz volt uralkodóm és atyám, ki belőlem minden hiúságot kiirtani 's azon gondolatra tudott vezetni, hogy ellehet az ember, ha az udvarnál él is poroszlók, pompás öltözetek, szövétnekek, szobrok 's más illy fényűzés nélkül; sőt szabad csaknem egészen mint magános ember, úgy élni, a' nélkül hogy ez által kevesebb tisztelettel és méltósággal birna mint országoló az ő munkálatiban. — Az isteneknek köszönöm továbbá testvéreimet, ki magaviseletével fölbuzdított magamra gondosabban figyelni és egyszersmind becsülése 's gyengédségével felvidámitott; nékiek köszönöm gyermekimet, kik nem minden észtehetség nélküliek 's testre nem hibásak; nékiek köszönöm azt is, hogy nem tettem nagyobb előmenetelt az ékesszólásban, verselésben és más illyes tudományokban, mellyek könnyen elragadhattak volna, ha azokban jobb haladásomat sejdítem; hogy nevelőimet halasztás nélkül olly tisztségbe helyeztem, minőt ohajtani látszottak, a' nélkül hogy azon re-

ménységgel tartóztattam volna, miszerint fiatalságuk miatt az csak később történhetnék; hogy megemlékeztem Apolloniust, Rusticust és Maximust; hogy élénken és sokszor képzeltem magamnak a' természetszerinti élet minőségét; hogy az istenek részéről 's a' tőlök nyert belátás, segedelem és sugallat által mitsem gátoltattam a' természet szerint élni, hacsak magam hibájából 's az isteni serkentés 's mondhatnám nyilatkozat elhanyagolásából, készakarva vissza nem maradtam; hogy testem ilyen életmód' mellett illy soká kitarzott; hogy sem Benedictával sem Theodotussal érintkezésbe nem jöttem; hogy sokszor megsértvén Rusticust, soha sem cselekedtem olyast ellene, mit most meg kellene bánnom; hogy azon rövid élet mellett, melly anyámnak jutott, még is az utolsó éveket szemei előtt töltöttem el; hogy midőn valamely szegényen vagy szenvedőn segíteni akartam, soha sem kellett azt válaszolnom, hogy vagyonom nem engedi; 's hogy magam is nem jutottam oly szükségre, miszerint másoktól kénytelenségből vegyek el valamit. Az isteneknek köszönöm feleségemet, ki olly kellemes, nyájas és olly egyszerű; azon szerencsét, hogy gyermekeimnek mindig ügyes nevelőket találtam; azon adatokat, mellyeket az álombetegségek ellen, egyebek közt a' vérhányás és szédülélés elleni

szerekről vettem, és a' Kajétai szerről szinte úgy mint a' Chrestaérol; hogy a' bölcsészetre való hajlamon mellett valamely Sophistának kezébe nem kerültem; hogy könyvirással, következtetések taglalatjával 's természeti nyomozásokkal kötelességemet el nem mulasztottam. Mind ezekhez szükséges volt az istenek és a' szerencse segedelme.

A' Quádok között a' Garan mellett.

Második könyv.

1. Reggel így szólj magadhoz: ma kíváncsi, háladatlan, szemtelen, ravasz 's irigy emberekkel fogok találkozni. Mind ezen hibák onnan származnak, mert ők a' jót és rosszat nem esméri. De én esmérem a' jónak természetét, hogy szép, és a' rosszét, hogy rút; esmérem a' vélkesnek is természetét, hogy az enyimmel rokon, nem csak vére és magra, hanem lélekre és az isteni szikrára nézve is; meg sem károsíthatom egyiktől is, mert a' rossz el nem tántoríthat; 's épen illy kevésbé neheztelhetek rokonimra 's ellenségeskedhetem velök: mert közös működésre teremtettünk, mint a' lábak, kezek, szemhéjak 's a' fogak a' felső és alsó álkapczában. Tehát

egymás ellen dolgozni, természet elleni volna; pedig valaki iránt neheztelést 's megvetést mutatni, annyi mint ellene dolgozni.

2. Akár mi vagyok, az csak bus, lehellet és a' kormányzó ész. Félre a könyvekkel! Ne tétováz-zál: mert az neked nem engedtetett. Hanem inkább vessd meg testedet, mintha mindjárt meg kellene halnod; vér az és csont, egy idegekből és erekből készült szövet. Tekintsd meg a' te lehelletedet is! mi az egyéb mint pára; soha sem ugyanaz; hanem majd kileheljük majd beszívjuk. A' harmadik a' kormányzó ész. Gondold már most magadban: öreg vagy; ne hagyd az észet tovább szolgaságban; és sem társaság elleni indulatoktól vezetetni, sem jelen állapottal megelégedetlennek lenni, vagy a' jövődő előtt rettegni.

3. Az istenek munkái telvék gondviselésökkel; a' szerencsée nincsenek a' természetből kizárva; az az nincsenek a' természettől igazgatott tárgyak közösségén és egybeköttetésén kívül. Ettől származik minden. De ehhez jön még a' szükség, és az, mi a' világ egyetemének hasznos, mellynek része vagy. Hanem az a' természet minden részének is jó, a' mit az egésznek természete magával hoz és fentartására szolgál. Fentartják pedig a' világot úgy az összetett mint az elemi dolgok változatai. Elégsége-

sek lesznek neked ezen elvek, ha egyszer elfogad-
tad. A' könyvszomjat pedig oltsd ki; hogy ne zúgo-
lódva halj meg, hanem vidámon és igazi szivbeli
hálával az istenek iránt.

4. Gondold meg mi soká halasztgatod ezt 's
hányszor nyertél alkalmat reá az istenektől, a' nél-
kül hogy használtad volna. Végre csak ugyan kell
érezned, melly világnak légy része 's melly világ-
kormányzónak kifolyása; és hogy idő határa ki van
szabva, ha nem használod lelked felderítésére, el-
tűnik az, és eltűnván többé vissza nem kerül soha.

5. Mindenkor ügyelj arra komolyan, hogy dol-
gaidat mint Római és mint férfi végezd el, kitünő
de nem mesterkéltséggel maga rátartással, emberszeretet-
tel, szabadelműséggel és igazsággal, s nyugtodat
semmi más aggodalom ne zavarja. Ezt pedig úgy
éred el, ha minden tettetted úgy viszed véghez, mint
éltedben az utolsót, minden meggondolatlanságtól az
ész törvényei iránt ellenszenvtől, szineskedéstől, ön-
zéstől és sorsoddali elégedetlenségtől menten. Lá-
tod mi kevés az, minek birtokában az ember olly
kellemesen sőt istenileg tölti az életet s magok az
istenek sem kívánnak többet attól, ki ezeket meg-
tartja.

6. Lealacsonyítod, magadat alacsonyítod le ó
lélek! de majd hogy becsületedet visszaszerezd, alig

leszen alkalmad. Mindeneknek siet rövid élete; a' tiéd is hamar végéhez jár, azonban hogy önbecsedre nem ügyelsz 's mások lelkében keresed boldogságodat.

7. Valljon szórakodottá tehetnek e' a' küldölgök; ha csak időt vész magadnak hasznos tudományok szerzésére 's minden tétovázást kerülsz. De egy más tévedéstől is őrizkedjél, mert azok közül is sokan bohóskodnak kik éltökben sokat fáradoznak minden czél nélkül, mellyre vágyaik és képzeleteik általában irányozva volnának.

8. Alig látók azt, hogy valaki azért szerencsétlen lett, mivel nem vigyázott arra, mi történik más lelkében; de azok kik saját lelkök gerjedelmire nem ügyelnek, szükségkép szerencsétlenek.

9. Megemlékezzél mindig arról, mi az egésznek természete és mi a' tiéd, és ez melly viszonyban van amához; minő rész az és milly egésznek legyen a' része; hogy senki sem akadályozhat a' természet szerint, mellynek része vagy, cselekedni és beszélni.

10. Theophrastus bölcsészileg helyesen jegyzi meg a' vétkek összehasonlításánál — ha csak valaki ezt a' szokott fogalmak szerint akarja tenni, — hogy a' szándékosan elkövetett vétkek súlyosbak, mint mellyeket a' harag szül. Mert a' boszús valami titkos félelemmel látszik az okkosságtól eltávolzni;

a' ki pedig szándékosan vétkezik, buja örömmek adja magát és mintegy zabolátlanabb 's elkényeztetebbnak látszik. Jól jegyzi tehát meg ő, 's egy bölcsészhez méltólag, azt állítván: hogy nagyobb büntetést érdemel az, ki gyönyörből vétkezik mint az, ki fájdalomból. Valóban az első hasonlít olly emberhez, ki előbb igaztalanságot szenved és a' fájdalom által kényszerítetik bosszúra; a' másik ellenben önösztönéből határozza el magát igaztalanságra, valamelly vágytól hagyván magát elragadtatni a' cselekvésre.

11. Mintha e' pillanatban el kellene éltedet hagynod, mindent úgy tégy 's úgy gondolj meg. Az emberektől megválni pedig, ha csak istenek vannak, nem ijesztő; mert ezek semmi rossznak kitenni nem fognak; ha pedig nem léteznek, vagy az emberi dolgokkal nem gondolnak, minek olly világban élni, melly istenek és gondviselés nélkül van. De léteznek ők valóban és gondolnak is az emberekkel; 's hogy az ember semmi valódi bajba ne esnék, azt egészen önkényére hagyták. Ha még ezen kívül valami rossz érhetné, gondoskodtak volna arról is, hogy egyedül magától függjön annak kikerülése. De a' mi rosszabbá az embert nem teszi, mint tehetné életét rosszabbá? Mert ezt a' világegyetem természete sem tudatlanságból sem tudva, —

midőn tudnillik tehetlenségből nem mellőzhette vagy javithatta volna meg, el nem mulasztotta volna; nem is tévedett volna sem tehetlenség sem ügyetlenségből soha annyira, hogy gonosznak és jónak a' jóból és roszból egyenlő rész jusson! — A' halál pedig és az élet, becsület és gyalázat, fájdalom és öröm, gazdagság és szegénység 's minden illyes, egyenlőn juthat a' jóknak úgy mint a' gonoszoknak, minthogy az ember becsét sem nem emelik sem nem csökkentik 's így sem javak sem bajok.

12. Mi hamar eltűnik minden! az emberek a' világban 's az ő hirök nevök az időben; millyen minden érzéki, főkép az, mi kellemmel ingerel, akadályokkal ijeszt 's a' képzelődés által el van hiresztelve; minő hitvány, megvetendő, alacsony, veszendő és mulékony. Ime a' józan gondolkodás tárgyai: Kik azok, kiknek véleménye és beszéde a' mi dicsőségünkkel játékot üz? Mi a' meghalás, ha egyedül magát fogod föl, s' gondolatodban azt tőle elválasztod, mit vele a' képzelet össze köt? Valjon vehetni e' abban egyebet észre, mint a' természet működését? Pedig ki valami természetes dologtól fél, az gyermek. De ez nem csak hogy műve a' természetnek, hanem annak hasznos műve is. Továbbá: mikép határos az ember az istennel? és lénye

melly része által? és mikor? 's minő állapotban van az embernek ezen része?

13. Semmi sem nyomorúbb, mint olly ember, ki mindent mintegy köröskörül bejár, a' földnek gyomrát, mint a' költő mondja, feldulja, és azt kitalálni törekszik, mi embertársai lelkében történik, a' nélkül hogy által látná, miszerint nékie eleget, magában önistenével társalogni 's annak méltólag szolgálni. Ezen szolgálat pedig abban áll, ha tisztán megtartjuk az indulatok, hiuság 's minden ellenszenvtől az istenek igazgatása 's az emberek tettei irányában. Mert az istenek rendeletei tőkélyökre nézve tisztelendők; az emberek cselekedetei pedig rokonságukért méltók a' szeretetre; s' néha némüleg szánandók a' jóban és roszban való tudatlanságukért, — mi nem csekélyebb gyengeség annál, melly tehellenné teszen a' fejrnek a' feketétől való meg különböztetésére.

14. Ha három ezer 's meg annyi myriadokig élhetnél is még, gondold meg egyszersmind, hogy senki sem vesz el más életet, mint mellyet valóban él, és nem él mást, mint mellyet elveszt. Tehát a' leghosszabb élet a' legrövidebbel egyet ér. Mert a' jelen mindenkinek egyenlő, ha a' mult nem hasonló is; és az mi elveszik úgy látszik mintha egy pillanatban tűnnék el. Nem is vesztheti el senki a'

multat vagy a' jövőt, mert ki foszthatna attól meg valakit, a' mivel nem bir. Azért ezen kettőre megemlékezzél: egyrészről, hogy minden hasonló öröktől fogva 's mintegy körben forog, 's hogy semmi különbséget nem tesz, ha száz vagy kétszáz évig avagy végtelen időkig látja is valaki azt; más részről, hogy a' leghosszabb életü 's a' legkorábban elhaló egyet vesz. Mert csak a' jelent vesztheti el valaki, minthogy egyedül az az övé; és a' mi je valakinek nincsen, azt el sem vesztheti.

15. Minden képzelődés! Mert a' cynicus Monimus állításainak igazsága világos; világos ezen állításnak hasznos volta is, ha csak addig terjesztetik ki, meddig igaz.

16. Lealacsonyítja az ember lelke magát leginkább akkor, ha magaviselete által mintegy salakja és fekélye leszen a' világnak. Pedig valami eseményen boszankodni, meghasonlás a' természettel, melly az ő részeiben minden egyéb dolgok lényegét befoglalja. -- Továbbá lealacsonyítja magát, midőn valamely embert gyűlöl, vagy velé ellenségeskedik; és ilyenek a' haragtartók. — Harmadszor lealacsonyítja magát, ha a' gyönyörnek vagy fájdalomnak rabja lesz. — Negyedszer, ha álnokság, szineskedés és igaztalanság van cselekedetében vagy beszédében. — Ötödször, ha valamely

tettét és törekvését bizonyos célra nem irányozza és valamit meggondolatlanul 's következetesség nélkül tesz, midőn még a' legcsekélyebb dolgoknak is bizonyos célra kell vonatkozniok. Az okos teremtményeknek pedig az célja, hogy a' legrégebb állodalom 's a' legtiszteleteseb országalkotmány okos törvényeit kövessék.

17. Az ember életének ideje egy pillanat; lénye mindig folyamatban; érzelme homályos; testalkata romlandó; lelke változékony; szerencséje kitanulhatlan; 's hire egy meggondolatlan hang. Egy szóval mi a' testet illeti mind áradat, mi a' lelket, álom és gőz; az élet folytonos háboru 's jövevény vándorlása. Valjon mi vezérelhetné őt? Egyedül a' philosophia. Ez abban áll hogy bennünk az istent meg nem fertőzve és sértetlenül megőrizzük, gyönyörön és bajon fölül emelkedve; hogy mitse cselekedjék ok nélkül, semmit csalárdság vagy álnokságból; másra ne szoruljan; minden eseményeket 's viszontagságokat úgy vegyen, mint önmagával egy kutfőből eredőket; mindenek után pedig a' halált vidám lélekkel várja, mint az alkatrészek felbomlását, mikből minden élő lény szerkesztve van. De ha magokra az egyes anyagokra semmi rémitő abban nincs, hogy folyvást egyik a' másikba átváltozik; miért rettegjük mindenek elváltoztát és fel-

bomlását? Mert hiszen ez is természetes, pedig semmi nem rossz a' mi természetes. —

Karnuntumban.

Harmadik könyv.

1. Nem csak azt kell meggondolni, hogy az élet naponként fogy 's mindig kevesebb marad belőle; hanem az is fontolóra veendő, hogy hosszabb élet mellett mindenkor bizonytalan, ha elménk is egyenlő erejét megtartja e' kötelességeink 's azon tudományánál, melly az emberi és isteni dolgoknak eszméjét magában foglalja. Mert ha az ész bohóvá kezd is lenni, azért a' lehelés, az eméztés, a' tehetség képzeletek 's vágyakkal birni, meg nem szűnik. De azon tehetség, — miszerint önmagát igazgassa, kötelessége minden részét átlássa, képzelmeit helyesen megbírálja 's azon belátásra is szert tehesen, ha valjon már most kelljen e' életének végét vetni, és más hasonló dolgokat fölfogjon, mellyek minden esetre ügyes észet kívánnak, — ezen tehetség előbb kialszik. Sietni kell tehát, nem csak mivel a' halál minden órán közeledik, hanem azért is mivel sokszor tetteinkbe való belátásunk 's értelmünk elhagy halálunk előtt.

2. Az is megjegyzésre méltó, hogy azon tárgyaknak is, melyek a' természet terményeivel rokonak, van valami kelleme és vonzó ereje. Így midőn kenyeret sütnek felszakadnak némelly részek; ezek ha bár elválnak is, 's a' sütőnek akarata ellen támodnak, még is kínálkozók 's az étvágyat valami különös módon ingerlik. Teljesen meg érvén, a' fűgék is megrepedeznek, 's a' jól megérett olajgyümölcsnél még a' rothatás közalgése is valami szépen mutatkozik. A' földrehajoló kalászkok, az orozslánynak haragos serénye, a' vadkan agyaráról lefolyó hab 's több más tárgyak, magán tekintve távol vannak minden szépségtől, de összeköttetésben a' természet műveivel, bizonyos ékeségül szolgálnak 's a' nézőt elragadják. Azért ha valaki hajlammal egyszersmind a' világegyetem eseményibe való mély belátást egyesítne, alig találna egy — az okok 's következmények törvényei szerint történt változást, melly valami kedvességgel nem ajánlkoznék. Akkor nem nézné csekélyebb gyönyörrel az állatok igazi agyarást, mintha azt a' festő vagy szobrász utánozva mutatja. Művelt szeme szinte ugy nem fogja a' léleknek és vénülő asszonynak érettségét és szépségét ellmellőzni, mint az ifjunak kellemeit. Van még sok olly tárgy, melly nem mindeneknek ked-

ves. hanem egyedül, kinek nyílt esze van a' természethez és annak műveihez.

3. Hippocrates sok betegségeket meggyógyított, de még is megbetegült maga is és megholt. A' Chaldeusok sokak halálát előre megjövendelték; de a' sorsnak napja reájok is följött. Alexander, Pompejus és Cajus Caesar sok városokat egészen földultak 's a' csatában sok ezer lovagokat és gyalogokat levertek; de végre ők is elvesztették az életet. Heraclitus sok természeti nyomozásokat tett a' világ megégése fölött: őt a' vízkórság lepte meg 's ebben halt el. Democritust a' férgek, úgy Socratest is azok emésztették meg. — Mit akarsz mind ezzel? — Te hajóra szálltál, evezted, a' révbe értél. Szálj ki tehát! — De ha más életbe? Teljes minden az istenekkel, teljes ott is. — Hát ha érzéketlenségbe? — Ugy bajon és örömmön fölülmemelkedel, és nem fogsz tovább ezen testnek szolgálni, mi annál becstelenebb, minél nemesb a' szolgáló rész: mert az ész egy istenség, amaz por és hamu.

4. Éltednek többi részét ne töltsd másokon való gondolatokkal, ha csak a' közjóra valami behatással nincsenek; mert azonban más dolgot mulasztod el, míg azon gondolkodol, mit és miért cselekszik ez vagy amaz? mit mond? mi ohajtása és szándéka? és hasonlókon, mi önleked vizsgálá-

tától el von. Kerülnöd kell tehát minden haszontalant 's fölöslegest gondolatid sorában, mindenek előtt pedig minden kandiságot és erkölcstelenséget; és szoktatnod magadat, csak oly képzeletekkel foglalkodni, mellyeknél azon kérdésre: mit gondolsz most? tüstént nyiltszivüleg felelhetsz: ezt vagy amazt; miből mindjárt ki kellene tűnni, hogy azok mind oly gondolatok, mellyek egy egyszerü, jóakaratu 's társadalmi lényhez illenek, ki minden oly gondolatot magához méltatlannak tart, melly bujaságra 's általában testi élvezetre, féltékenységre, irigységre vagy gyanakodásra 's akármilyen más olyasra czéloz, mellynél azon vallomás, hogy az eszedben volt légyen, meg szégyenitne. Valóban az ily ember, ki tovább nem halasztgatja, mintegy a' legnemesbek egyike lenni, papja és szolgája az isteneknek, 's a' benne lakó geniusnak szenteli magát melly őt minden fajtalanságtól megtisztítja, minden fájdalom ellenében sérthetlenné, minden bántalmon felülemelkedté, semmi büntetése fel nem ingerelhetővé 's eltántorithatlanná teszi minden gonoszság irányában, őt a' minden küzdelmek legnemesbikében küzdővé avatván, — hogy semmi szenvedélytől meg ne győzöttessék, az igazság színébe mártja, forro szeretet gerjeszt benne az iránt, mi a sorstól osztályrésze lett, 's oly lényé képzi, melly ritkán 's csak

nagy szükségben és a' közjóért gondol mások be-
széde, tette és eszméivel; egyedül azt teszi munkás-
sága tárgyává, mi önmagát illeti 's azt fontolja meg
szilárd komolysággal, mit az egyetemes természet
nékie szánt; amazt az erkölcsi törvény szerint cse-
lekszi; ezt pedig teljes meggyőződéséből tartja jó-
nak. Mert a' mindeneknek ki szabott sors, melly
nékie jut, hasznára szolgál nékie is. Emlékezeté-
ben tartja mindig azt is, hogy minden okos terem-
mények rokonak, 's hogy az emberi természethez
illő, minden emberekről gondoskodni. — Nem kell
törekedni mindenek dicsérete után, hanem csak
azokénak, kik a' természet szerint élnek; azért so-
ha sem felejtí el, mit mivelnek mások otthon, vagy
a' házon kívül, mit éjjel és mit nappal, 's minő
emberekkel társalkodnak. Azért tehát azok dicsére-
tét sem becsüli, kik önmagukat sem becsülik.

5. Semmit se cselekedjél kedvetlenül, semmit
közhaszon nélkül, semmit meggondolatlanul, sem-
mit indulatosságból. Ne cizfrázza semmi szónoki
ékesség gondolatidat! se igen nyelves ne légy,
se felettébb foglalatoskodó. Hanem a' benned lévő
isten legyen egy élemedett tiszteletes és politicus
embernek, egy Rómainak és egy fejedelemnek ve-
zére, ki állapotjáról maga rendelkezett, hasonlón
ahhoz, ki örömmel vár a' szóra, melly az életből

ki szállítsa, nem szorulván sem esküre sem emberi tanubizonyásra. Azon isten pedig vidám legyen és független minden szolgálattól, mely kívülről jön, 's minden nyugalomtól, melyet mások adnak. Állnia kell a' nélkül hogy tartatnék.

6 Ha az emberi életben valami jobbat talász jogszerűség, igazságszeretet, mértékletesség és szilárdságnál, egy szóval olly elménél, mely az ő okosságszerinti cselekvényire nézve magával, — olly eseményekre nézve pedig, mellyek nem önhatalmától függenek, a' sorssal megelégszik; ha, mondom, ennél valami jobbat talász ugy teljes lelkekből fordulj hozzá 's használd ezen föltalált jót. — Ha pedig előtted semmi sem látszik jobbnak, mint a' benned lakó isten, ki saját vágyait magának alája veti, eszméit gondosan megvizsgálja, és magát, mint Socrates mondja, az érzékek ostromából kiragadja, Iaz isteneknek hódol, 's az emberekről gondoskodik; ha ezzel össze hasonlítva, minden egyebet csekélynek és méltatlannak találsz, ne is fogadj el mást; mert mihelyt máshoz fordulsz és hajlasz, többé nem becsülheted olly kizárólag azon sajátlagos jét, mely szoros értelemben a' te tulajdonod. Mert épen nem szabad ezen jóhoz, mi a gondolkozásra és cselekvésre vonatkozik, valami idegenszerűt, mint a' sokaság dicséretét,

uralkodást, gazdagságot, testi élvezetet hozzá kapcsolni. Minthogy mind ez, ha először némüleg megegyezőnek látszanék is, csak hamar uralkodnék rajtad 's magával ragadna; de mondom, te a' jobbat válaszd és szilárdul ragaszkodjál hozzá. A' jobb, hasznosabb is. Ha az neked mint okos teremtménynek hasznos, tarsd meg; de ha csak mint állati lénynek, adj tul rajta, és igénytelenül őrizd ítélő erőd józan-ságát, hogy szabatosan tehesse vizsgálatait.

7. Ne tarts soha semmit hasznosnak, mi téged egykor hited megszegésére, a' szemérem megsértésére, valamely ember gyűlölése, gyanusítása 's elátkozására, iránta képmutatásra kényszerithetne, vagy valami olly vágyat kelthetne, a' mellyhez falak és függönyek szükségesek. Mert ki saját eszét és keble istenét 's ennek erényei szent szolgálatát mindennek elébe teszi, nem fog az szomorujátékra tárgyat adni, nem zúgolódni, és sem magányra sem lár-más társaságra nem szorul. És mi mindennél több, úgy fog élni, hogy a' halált sem nem keresi sem nem rettegi. Ha lelkét hosszabb vagy rövidebb időre tartja e' zárva a' test, azzal ő nem törődik. Sőt ha már most kellene is az életet elhagynia, olly vidáman válnék meg, mintha akarmi más munkára menne, mit illedelem és méltósággal végezhetne. Csak attól őrizkedjél teljes életedben, hogy lelked

semmit el ne hanyagoljon, mi egy okos 's társadalmi lény kötelessége.

8. Egy megtisztult 's higgadt ember elméjében semmi eves, semmi mocskos, vagy lappangó ártalmu nem taláztatik; sem életét soha bevégezetlenül nem ragadja el a' sors, mint azt talán valamely színjátszóról lehetne mondani, hogy a' drámának bevégzése előtt lépett légyen le a' színpadról. Rajta sem szolgáltság, sem büszkeség, sem másokhoz ragaszkodás, sem azoktól való idegenkedés nincsen, megrovástól nem fél, a' napfényt nem kerüli.

9. Itélő tehetségedet szorgalmasan kimüveld: mert leginkább ettől függ, hogy lelked semmi olly képzelettől el ne foglaltassék, melly a' természettel, vagy egy okos lény tulajdonival ellenkeznék: Ez pedig azt kívánja, hogy meggondolatlan kedvezéstől tartozkodjunk, az embereket bizodalmasan szeressük, 's az istenek iránt engedelmesek legyünk.

10. Félre tevén mindent, egyedül ezen kevéshez (mi eddig mondatott) ragaszkodjál; és gondold meg egyszersmind, hogy minden csak a' jelenben, egy pillanatban él; mert a' többi időt vagy elérte már, vagy még homályban rejlik. — Csekély tehát az idő mit mindenki él, 's csekély zuga az a' földnek, mellyben él. Csekély a' leg messzebbi hir

név is, mit a' hamar elhaló emberfiak terjesztenek, kik magokat sem ösmerik, annál kevésbé egy régen elhunytat.

11. Az előadott üdvös intésekhez még ezen egyet add: szerezz magadnak minden tárgyról pontos és bizonyos fogalmat, hogy lényege minőségét leplezetlenül 's az egésznek minden oldalról megismerd, 's mind magát mind a' részeket, mellyekből szerkesztve van, 's mellyekre viszont felbomlik, tulajdon nevéen nevezhesd. Mert semmi sem szül olly magasztos gondolkozást, mint azon ügyesség, miszerint az életnek minden tárgyait az igazi uton módon megvizsgáljuk, 's mindig úgy vesszük tekintetbe, hogy mindjárt eszünkbe jusson, mellyik világgal van összeköttetésben, mi hasznot hajt, mi becese van az egészre 's mi az emberre nézve, a' mennyiben ez ama felsőbb állodalom polgára, mellynek a' többiek csak mintegy családait képezik? — mi az, mi most képzeletemre hat? miből van összetéve? 's természete szerint meddig tarthat még? minő erényre van szükségem reá nézve? talán szelidség, állhatatosság, igazságszeretet, becsületesség, nemes egyszerűség vagy megelégedettségre 's a' t.? Minden egyesnél így kell szólni: ez az istentől jön, az pedig a' dolgoknak szoros összeköttetéséből és szövetségéből, avagy azoknak véletlen de szükséges

összefolyásából, amaz végre valamely honfi, rokon vagy társtól van, ki nem tudja, mi természete szerint való. De én tudom; azért a társaság természetes törvényei szerint bánom velök, jótékonyan, igazságosan; 's egyszersmind még is tekintetbe veszem a' közönyös dolgok aránylagos becsét.

12. Ha jelen foglalatosságodat a' józan ész szerint, serényen, állhatatosan 's jókedvvel teszed, semmi mellék tárgyra nem figyelsz, hanem egyedül arra törekszel, hogy a' benned lévő istent olly tisztán megtartsd, mintha minden pillanatban vissza kellene adnod; ha mindenkor ezt cselekszed 's a' nélkül hogy valamit reménylenél vagy félnél, természetes működéseddel és bajnoki igazság — szeretetteddel minden nyilatkozatodban, mindenkor megelégszel, úgy boldogul fogsz élni. És nincs senki a' ki ebben akadályozhatna.

13. Valamint az orvosok eszközeiket és késeiket a váratlan műtéltre kéznél tartják; ugy kell neked is, mindenkor készen tartani elveidet, hogy az isteni és emberi dolgokban beláthass, és, meggondolva egymás közti viszonyos összeköttetésöket, végezz el mindent még a' legcsekélyebbet is. Mert sem valami emberit nem fogsz az isteninek elmelőlőztével szerencsésen véghez vinni, sem megfordítva.

14. Tovább ne tévelegj; különben sem a' te elmékedesedet nem fogod olvasni, sem a régi Rómaiak 's Görögök tetteit, sem a' könyvekből irt kivonatokat, miket öregseged számára készítettél. Siess tehát a' célhoz és a hiú reményekkel hagyj föl! mentsd meg magadat, ha valóban gondolsz magaddal, a' meddig lehet.

15. Nem tudják mi sokféle értelme van e' ki-i fejezéseknek: lopni, magot vetni, nyugodni, és m végre szükséges látni, nem ugyan a' szemekkel, hanem valami más látás által.

16. Test, lélek, ész! — a' testé az érzékek a' léleké a' vágyak, az észé az elvek. Hogy a' képzelettel a tárgyak képét fölfogjuk, az nekünk az állatokkal közös. Vágyak által vezetetni, tulajdona az állatoknak. az elpuhultnak, egy Phalarisnak és egy Neronak is. Magát az ész által arra vezetetni, mit az illedelem kívánni látszik, azt még amaz istentagadók, hazaárulók és gonoszak is teszik zárt ajtók mögött. Mivel a' többi velünk 's a' nevezettekkel közös, csak ez marad hátra mint a' jó embernek sajáta: örömmel 's mintegy kitárt karokkal fogadni minden eseményt és viszontagságot; a' keblünkben lakó nemtót be nem mocskolni, sem képzelmek árjával meg nem zavarni, hanem derülségben megtartani, őt mintegy istent illedelmesen kö-

vetni, a' nélkül hogy valótlan szóljon 's az igazság ellen cselekedjék. Ha bár senki sem hinné is nékie, hogy ő becsületes, tiszteletes és megelégedett életet él; azért senkire sem haragszik, és nem tér el azon utról, melly az élet céljához vezet, mellyhez ő csak tiszta szívvvel, nyugodt elmével, elszántsággal, és sorsáhozi vidám maga alkalmazással juthat el.

Negyedik könyv.

1. Ha az uralkodó rész bennünk az ő természetes állapotjában van, — olly viszonyban áll az eseményekhez, hogy könnyen alkalmazza magát mindenkor a' lehetőséghez és föladatához. Mert ez munkálódásának nem kíván semmi különös tárgyat, hanem csak ohajtja azt is, kivételileg, a' mi céljaival megegyező; azt pedig mi céljával ellenkezik, anyagul veszi, mellyen magát gyakorolja, hasonló az erősb tüzhöz, midőn hatalmat vesz azon mi bele esik 's a' mitől egy kis mécs elaludnék; de a' lángoló tűz légott magához hasonlóvá teszi mi bele esett, megemésztí és tőle még magasbra lobog.
2. Semmi tettet se legyen cél nélkül, 's egyet se vigy véghez máskép, mint a' művészet tökéletes elvei szerint.

3. Falusi jószágokon, vizpartokon, 's hegyeken keresnek pihenést és magányt. Te magad is az után szokol sohajtozni. De mind ez egy müveletlen gondolkozásra mutat; mert szabadságodban áll mindenkor, midőn akarsz magadba vonulni 's kipihenni. Pedig sehol sincsen az ember sem nyugalmasabb sem csendesebb magányban, mint saját lelkében, főkép ha benne olyan tulajdonai vannak, mellyek szemlélete igen könnyen megnyugtatja. A' nyugalom alatt pedig nem értek egyebet, mint a kedélynek öszhangzatát. Engedd magadnak sokszor ezen visszavonulást a' magányba, 's ujtsd meg magadat. De szükséges, hogy rövidek és egyszerűek legyenek az elvek, hogy azok legott, mihelyt reájok gondolsz, a' lelket egészen megtisztítsák 's téged azon állapotba helyeztessenek, miszerint neheztelés nélkül vissza térj ahhoz, a mit elhagytál. — Mert mi fölött zúgolódsz? talán az emberek rosszaságán? Emlékezzél meg azon elvre, hogy az okos lények egymásért teremtvék; hogy a' türelem az igazságnak egy része; hogy ők akaratjok ellen vétkeznek; és hogy minden ellenségeskedés, gyanu, gyűlölség és zivakodás után már hányan haltak 's hamvadtak el, — és szünjél meg egyszer zúgolódsz! — De te azon sorson zúgolódsz, melly részedül az egésztől jutott? Ujtsd meg csak magadnak azon elvet; vagy gond-

viselés van, vagy vakeset, 's azon bizonyítványokat, melyekben kimutattatott, hogy a' világ egy állapotához hasonlít, — De testi állapotod rendit meg? Gondold csak meg, hogy eszed, midőn egyszer magába vonult 's önerejét megesmérte, semmi közösködésben nem áll a' gyengén vagy erősen fölindult érzékiséggel; egyébkint vedd fontolóra még azt, mit egykor a' fájdalomra és öröme nézve igaznak lenni elfogadtál. — De a' hívágy epeszt? Tekints csak azon gyorsaságra, a' mint minden feledésbe sülyed; a' mind két felől határtalan idő végtelenségére; a' dicsőség zajának hiuságára; a' rólunk szóló változékony 's ítélet nélküli véleményekre; 's azon szük körre melly hirünknek nevünknek határt tűz. Mert az egész föld egy pont és mi kis zuga ennek a' te lakhelyed; 's hányan vannak azok, kik téged dicsóítanak, és minők. Egyébiránt a' magadba vonulást el ne felejtsd; kiváltkép ne tétovázzál és ne erőködjél, hanem légy szabad 's úgy szemléld a' dolgokat mint férfi, mint ember, mint polgár, mint halandó. Azon igazságok között pedig melyeket mindig szemed előtt tartasz, különösen ezen kettő legyen: először, hogy a' dolgok lekedet meg nem érintik, hanem kivüle !maradnak mozdulatlanul, a' nyugtalanságok pedig egyedül belső képzeletedből származnak. Másodsor, hogy mind az, a' mit látsz,

hamar el fog változni és mulni, 's magad is már mennyi változásnak voltál tanuja. Gondold meg, hogy a' világ — változandóság; az élet — képzelet.

4. Ha emlékező tehetségünk egymással közös, úgy eszünk is az, a' melly által okosak vagyunk; ha ez közös, úgy az okosság is az, melly előnkbe rja, mit kelljen cselekedni 's mit nem; ha ez közös, úgy a' törvény is az; ha ez, úgy polgárok; ha ez, úgy egy közös álladalom részesei vagyunk; ha ez így van, úgy a' világ szinte egy álladalom: mert mi más álladalmat nevezhetne akárki mellyben az egész emberi nem részt venne? Innét tehát, ezen közös álladalomtól van ugyanazon eszünk. okosságunk 's törvényeink, avagy mi mástól? mert valamint földi részem egy bizonyos földből vált ki, a' hig rész egy más anyagból, a' szellemi, a' meleg és a' tűz mindenik saját eleme forrásából ered; (mert semmiből semmi sem lesz, valamint a' semmi a' semmiségbe vissza szál) szükségkép az okosságnak is valahonnét kell származnia.

5. A' meghalás úgy mint a' születés természet titka; ez összetétele, az pedig felbomlása az anyagoknak. Egy általában semmi ollyas, mit szégyenelni kellene: mert a' halál sem méltóságával nem ellenkezik egy okos lénynek, sem rendeltetésünk módjával.

6. Illyen embereknek természetesen így kell cselekedni; a' ki ezt nem akarja, az azt sem akarja hogy a' figének nedve legyen. Mindenekelőtt pedig arról emlékezzél meg, hogy mind te mind az, hamar el fogtok halni; sőt kevés napok múlva még nevetők sem leend.

7. Félre a' képzelettel, megszűnik akkor panaszod is. Félre a' panasszal, 's vége leszen minden bajnak.

8. Mi az embert magánál rosszabbá nem teszi, az annak életét sem teszi rosszabbá, az sem belső-kép sem külsőleg nem árt nékie.

9. A' hasznosnak természete szükségkép megkívánja az illy cselekvés módot.

10. Minden események igazságosan történnek! Gondosan megvizsgálván, úgy fogod találni; mondom, nem csak a' szükséges természeti renddel, hanem még az igazsággal is megegyezőknék, és mintha valami olly lénytől volnának, ki mind érdem szerint osztaná el. Továbbá is figyelmezz erre, és bár mit tész, a' szerint tedd, hogy jó légy, jó a' szónak tulajdon értelmében. Ez minden tettetnél szemed előtt legyen.

11. Ne annak tartsd a' dolgokat, minek a' megbántó tartja; hanem nézd meg közelről, minők valóban.

12. Ezen kettőre mindig kész légy: az egyik, hogy csak azt tedd mit az uralkodó és törvényadó okosság az emberek hasznára nézve parancsol; a' másik, hogy véleményedet megváltoztasd, mihelyt azt valaki megigazítja, vagy hamisnak lenni kimutatja. Véleményed ezen változtatásának pedig mindig igazságos vagy közhasznu voltárolí meggyőződéseden kell nyugodni 's nem azon, hogy gyönyörrel vagy dicsőséggel kecsegtet.

13. Nincsen e okosságod? De van. — Miért nem használod? mert ha ez megteszi a' magáét, úgy mit akarsz többbet.

14. Mint rész benne voltál, és ismét elveszel a' te alkotódban, vagy inkább az elváltozás által ismét a' maganyagok közé fölvétel.

15. Sok tömjén esik ugyanazon oltárra, ez előbb az utóbb; de ez különbséget nem tesz.

16. Tíz nap mulva, ugyanazoknak, kik most majom forma állatnak néznek, istennek fogsz látszani, ha az okosság elveihez 's az ő tiszteletéhez hajolsz.

17. Nem mintha ezer esztendeig fognál élni. Közel a' halál. A' meddig élsz, a' meddig engedtetik légy jó

18. Mi sok üres időt nyer az, ki nem törődik embertársa beszédei, tettei és gondolatival, hanem egyedül azzal, mit maga tesz, hogy az legyen

igazságos és fedhetetlen, — vagy mint Agathon mondja: fekete erkölcsök után ne nézz, egyenes vonalban fúsd meg a' pályát 's azon ki ne csapongj.

19. Ki útóhíreről aggódik, nem gondolja meg, hogy az, ki róla megemlékezik, maga is csak hamar el fog halni; ugy tovább, ki ez után következik, míg végre halandó csodálóktól terjesztett emléke teljesen ki alszik. Feltéven pedig, hogy hirlőid halhatatlanok 's emléked hervadhatlan, mit nyersz vele? nem mondom halálodban, hanem életedben? Mi egyéb a' dicsőség, mint valamely kiváltság dija? Azért ne idején kívül hagyj fel azzal, mit a' természet hatalmadba adott, azonban hogy te folyvást mások beszéditől teszed függővé magadat.

20. Minden szép, bár mi féle legyen, magában szép és magától határoztatik meg, a' nélkül hogy tökélyéhez a' dicséret szükséges volna; azért nem is lesz a' dicséret által sem rosszabb sem jobb. Ezt állitom még a' felől is, mit közönségesen szépek neveznek, a' természet és művészet munkáiban. Mi valóban szép, az tovább nem szorul semmire, épen ugy mint az észtörvény, az igazság, a' jóakarat 's a' szerénység. Mi lesz mind ezek közül széppé; dicséret által, vagy, ócsárlás által rosszára? avagy a' smaragd magánál rosszabb lesz e', ha nem dicsértetik, ugy az arany, az elefantsont, a'

bibor, a' lant, a' kés, a' virágocska vagy a' fácska.

21. Ha a' lelkek maradandók, mint foglalhat-ja kezdettől fogva azokat a' lég magában? — Hát a' föld mint zárhatja mind azoknak testét, kik olly nagy idő óta bele temették? Mert valamint itt a' bizonyos idő múlva történni szokott változás és föl- bomlás más halottaknak helyt készít; épen ugy fog- nak a' levegőbe átvitt lelkek egy idő múlva elvál- tozni, szétömleni, 's a' maganyagok rendszerébe föl- vételők után megtisztulni, 's illy módon csinálnak helyet a' felveendő új jövevényeknek. Ezt lehetne felelni, a' lelkek maradandóságát előre feltéven. De itt nem csak a' testek sokaságára kell gondolni, mellyek így eltemettetnek. hanem azon temérdek állatokra is, mellyek naponkint általunk 's más álla- toktól megemésztetnek. Mert mi nagy szám emész- tetik meg, 's így mintegy az állatok testébe temette- tik el, mellyek belőlök táplálkoznak, és még is mindnyájokat úgyan azon hely zárja, mivel elvál- toznak vérré, léggé, és tüzi anyagokká! — Innen tehát minő igazság megjegyzendő? Az anyag és alak felbomlása.

22. Ne csapongj szét; hanem minden vágyaid- ban az után törekedjél a' mi igazságos 's ragasz- kodjál minden képzetidnél a' fölfoghatóhoz.

23. Oh világ! mind az megegyező velem a' mi veled megegyezik. Nekem mi sem jön korán, mi sem későn, a' mi neked jókor van. Mind gyümölcs az nekem, oh természet, mit a' te Horáid hoznak. Minden tőled, minden benned van, és minden beléd tér vissza. Az, (Aristophanes) azt mondja: o te kedves Cecrops városa, és te nem mondanád: o te kedves isten városa.

24. Keveset foglalkozzál, mondja ama, (Democritus), ha jó kedvű akarsz lenni. Azonban nem volna e' jobb csak a' szükségest tenni, t. i. azt, mit egy természeténél fogva társadalmi lénynek az okosság parancsol, és olly módon, mikép az azt parancsolja — Illy magaviselet nem csak olly jó kedvet szerez, melly a' jó cselekvényből ered, hanem ollyant is, minő a' kevés munkából, Mert ha nagyobb részét annak mit beszélünk vagy teszünk mint szükségtelént elhagynók, — úgy több üres időnk és kevesbb nyúgtalanságunk lenne. Kérdezd meg azért magadat minden foglalatosságnál: talán ez is a' szükségtelenekhez tartozik? De nem csak a' szükségtelen tetteket, hanem a' szükségtelen gondolatokat is kerülni kell; mert úgy nem fognak fölesleges tettek következni

25. Kisértsd meg, mint folynék neked egy becsületes ember élete, ki azzal megelégszik, mi-

ben a' természet részesiti; és saját igazságos tetteiben, 's jó akaratu érzelmiben megnyugszik.

26. Azt tehát láttad? Úgy jegyezd meg ezt is: Ne nyugtalanítsd magadat. Tágítsd ki lelkedet! — Hibázik valaki? Ő maga kárára hibázik. — Történik veled valami? Jól van; a' dolgok mindenségéből kezdettől neked rendeltetett az. Általában pedig: rövid az élet, használd a' jelent ildomosan 's igazságosan Légy mértékletes és semmit se üz tulságig.

27. Vagy egy jól rendezett világ, vagy egy össze szórt vegyület, de még is egy világ? — Avagy lehetne e' benned rend, a' világban pedig rendetlenség? Ez is pedig olly megegyező összehatásánál illy különböző 's elszórt dolgoknak?

28. A' fekete jellem, az asszonyos jellem, a' makacs jellem, baromi és állati, gyermekes, gondatlan és ravasz, alávaló, álnok és zsarnoki.

29. Ha a' világban idegen az, ki a' dolgokat benne nem esméri: úgy az is egy idegen, ki azt nem tudja mi abban történik; szökevény ki a' társasági rendet kerüli; vak, ki lelki szemeit bezárja; koldus ki másra szorul 's maga nem bir mind azzal, mi az élethez szükséges; különcz, ki a' közös természetnek rendét elhagyja, 's abból magát kivonja mert az abban előforduló események nékie nem tet-

szenek: mert azokat is ugyan azon természet hozza elő, melly téged; felségsértő, ki saját lelkét az egyetlen egy 's minden okos teremtményekkel közös lélektől elszakasztja.

30. Amott philosophus egy, ruha nélkül is, itt egy másik, bár könyve nincs, 's ott megint egy másik csak félig öltözködve. Kenyerem nincs, úgy mond, és az okossághoz még is hú maradok. Én pedig, noha nem a' tudományokból élek, még is nálak maradok.

31. Azon művészetet, mellyet tanultál, szeresd, elégedjél meg vele. Hátra lévő éltedet úgy töltsd el, hogy minden egyéb ügyeidet teljes bizalommal az istenekre hagyd, 's magadat senkinek zsarnoka vagy szolgájává ne tedd.

32. Gondolj például Vespasianus idejére, 's ezeket fogod találni mind: házosulókat és gyermekeiket nevelőket, nyavalásokat és haldoklókat, hadakozókat és ünneplőket, kereskedőket és földművelőket, hizelgőket és büszkéket, gyanakodókat és ravaszokat, azokat kik másoknak halált ohajtanak, a' jelenvalóra zugólnak, szerelmesek, kincseket gyűjtenek, consulságra 's királyságra vágynak. És az ő életök sincs többé sehol. — Menj át most Trajanus korára, ismét csak ugyan az; halállal cserélték fel ezek is az életet. Hasonlókép tekints

meg más időszakokat 's egész nemzeteket 's lásd, mi sokan haltak el nagy erőködés után csak hamar 's anyagokká föloszlottak. De főleg azokra függeszd figyelmedet, kiket magad is olyanoknak esmértél, mint kik a' hiú dolgokra törekvés mellett azt elmulaszták cselekedni, mi sajátlagos rendeltetésökkel megegyező volt, ahhoz ragaszkodni 's azzal megelégedni. Itt arra is szükséges emlékeztetni, hogy azon gond, mit valami ügyre fordítasz, ennek sajátlagos értékétől vegye meghatározott mértékét. Ekképen nem fogsz kellemetlenséget érezni, csekélységekkel kelletén tul nem foglalkozván.

33. Hajdan divatos szavak most elavultak; ugy szinte az egykor felmagasztalt emberek nevei is, Camillus, Cesó, Volesus, Leonnatus, és csak hamar e' nevek is Scipio és Cato; aztán Augustus maga is, Adrianus 's Antoninus. Mert hamar eltűnik minden hasonlón egy regéhez 's hamar eltemettetik teljes feledékenységbe. 'S ez még azokról is áll, kik egykor az emberek bámulatára ragyogtak. Mert mások, mihelyt lelköket ki lehették: eltűnnek esméretlenül, sem láttatva sem hallatva. — Sőt mi volna maga a' halhatatlan hír? Üres semmi! Mi az tehát, a' mi után kellene törekednünk? Ezen egy: igaz gondolkozásmód, közhasznu tettek, minden

hazugságtól tiszta beszéd 's olly kedély, melly minden eseményt örömmel fogad, mint valami szükségest és esméretest, mint egy elvből, hasonló kutfőből eredőt.

34 Hagyd magadat önkényt a' sors vezérletére; engedd nékie, a' melly ügyekbe akar, magadat befogni.

35. Csak egy napig tart a' dicsérő, ugy mint a' dicsőített.

36. Visgáld folyvást mind azon dolgokat melyek változás által keletkeznek, és szokjál hozzá azon gondolathoz, hogy az egyetemes természet semmit sem szeret ugy, mint a' jelenvalóknak változását, 's új hasonló dolgok alkotását. Mert némileg mind az, mi létezik, annak magva, a' mi leend. Te pedig csak azt tartod magnak, mi a' földbe vagy máshova esik csirázni. De ez igen parasztos vélemény.

37. Hamar meg fogsz halni, 's te még sem vagy őszinte, sem tántoríthatlan, sem azon balhiedelemtől ment, mintha kül bántalom érhetne, sem mindenkhez nyájos, sem a' bölcseséget egyedül az gazságos cselekvésben nem keresed.

38. Szemléld meg uralkodó véleményeiket s' mindenek előtt a' mellyek ildomosak! Ugyan mit kerülnek ők 's mire törekednek?

39. Bajod nem mások meggyőződésén alapszik sem testhüveled változása és megmásulásában. Tehát hol? azon tehetségedben melly a' rosz felett véleményt hoz. Ez hagyjon föl véleményével, és minden jól lesz. Sőt ha bár a' vele olly szoros összeköttetésben álló testecske bonczoltatik és égettetik is, ha bár megevesül és elrothad, legyen nyugodt lényed azon része, melly mind ezekről véleményt ad, azon itéletet hozza tudnillik, hogy az sem jó sem rosz nem lehet, mi szintén úgy megtörténhetik a' rosz emberrel mint a' jóval. Mert a' mi azon, ki természet szerint él hasonlón megtörténik mint azon ki vele ellenkezésben van, az sem természetszerű sem természet ellenes.

40. Mindenkor ugy képzeld magadnak a' világot, mint egy élő lényt, mellynek egy teste 's egy lelke van; továbbá képzeld, minő viszonyban áll minden annak érzékéhez; mint tétetik egy mozgató erő által minden munkálatba; mint hat minden eseményekhez minden össze; és aztán minő a' dolgok láncolata és viszonos hatása.

41. Egy holt testtel megterhelt lelkecske vagy te; mint Epictet mondja.

42. Épen olly kevésbé nem valami rosz a' változásban lévő dolgokra, mint semmi jó a' változásból keletkezőkre nézve.

43. Mintegy az események folyama 's egy erőszakos áradat az idő; alig jelenik meg valami, már elragadtatik; az is eltűnik a' mi következik 's más tolong helyébe.

44. Bár mi történjék is velünk, oly szokott az és oly esméretes, mint a' rózsa tavasszal és a' magaratáskor. Oda tartoznak tehát betegség és halál, rágalom és leselkedés 's más egyéb, mi a' kábákat örvendezteti vagy szomorítja.

45. A' következmények mindig czélszerűen csatlakoznak az előzményhez. Az összeköttetés nem oly tág, mint midőn ingó tárgyak összeszámlálatnak, avagy csak erőszak által eszközlött, hanem egy okosság szerinti összeköttetés; 's valamint magok a' lények bizonyos rendszerint vannak összerakva; ugy az eseményekben sem csupán valami egymásra következés mutatkozik, hanem egy bizonyos csudálatra méltó összeegyezés.

46. Mindig emlékezetedben tartsd Heraclitus mondását: a' földnek halála vizzé lenni, a' viznek halála levegővé, a' levegőnek pedig tüzzé lenni és viszont. Emlékezzél meg azon emberről, ki elfelejtette, hova megyen az út; 's azon sokaságról, melly a' mindent igazgató okosságtól, noha vele mindig a' legszorosb összeköttetésben áll, eltávozik 's azt idegennek tartja, mi vele naponkint történik; továbbá,

hogy nem mintegy álomban kell cselekednünk és beszélnünk: mert ezen állapotban is látszunk néha cselekedni és beszélni; és épen ollykevessé úgy, mint a' gyermekek, kiknek elvök: maradjunk a' réginél.

47. Valámit ha egy isten neked azt mondaná, hogy holnap, vagy legfőlebb holnap után meg kell halnod; nem sokat gondolnál vele, ha holnapután vagy holnap hálnál meg; ha csak szerfölött nemtelenül nem gondolkodnál; — mert mi csekély a' különbség? — Épen olly kevessé tartsd valami nagyának, ha hosszú évek után, vagy holnap halsz meg.

48. Eszedben tartsd mindenkor: mi sok orvosok haltak légyen meg, kik sokszor a' betegágynál homlokukat komor ránczokba szedték; mi sok Astrologusok, kik nagy tekintettel mások halálát előre megjövendelték; mi sok philosophok, kik a' halálról és halhatatlanságról olly sok hypothesiseket állítottak fel; mi sok hósek, kik számtalanokat öltek meg; mi sok zsarnokok, kik életen és halálon való hatalmukat olly túlzólag gyakorlották, mintha ók halhatatlanok lettek volna; 's mi sok egész városok, ha ugy szabad mondanom, haltak légyen el: Hellice, Pompeji, Herculanium. Gondold ehhez mind azt, mit te esmertél, egyiket a' másik után, min-

temette ez el amazt, aztán mint temettetett maga is el: mind ez olly rövid időn! — Ugy tekintsd tehát az ember sorsát, mint valami mulandót és hitványságot; mert mi tegnap még puha volt, holnap kemény vagy hamu. Azért természetszerűn éld ezen pillanatnyi időt 's vidáman váljal meg innét mint az érett olaj gyümölcs; le esik ez termőjét dicsérvén 's hálát adván azon fának mellyen nőtt.

49. Hasonló légy a' sziklához, mellyen a' hullámok mindenkor megtörnek; ő pedig meg áll és zabolazza köröskörül a' vizek dühösségét. — Szerencsétlen vagyok, hogy illy sors ér! Dehogy, sőt: szerencsés, mi szerint illy sors mellett aggodalom nélkül vagyok, és sem a' jelen nem csüggeszt, sem a' jövőt nem rettegem! — Illy sors akarkit is érhetett volna; de aggságtól nem mindenik maradt volna. Miért volna már az nagyohb szerencsétlenség, mint minő szerencse ez? De általában valamit szerencsétlenségnek mondasz e, az emberre nézve, mi az emberi természettel nincsen ellenkezésben; avagy látszik e' neked az emberi természettel ellenkezni, mi természete akaratóval össze nem ütközik? Mit akarjon pedig ez, azt tudod. Ugyan tartóztat e' sorsod igazságos, nagylelkü, mérsékelt, eszélyes, visszatartzkodó, egyenes, szerény és szabad lenni, 's egyéb olly tulajdonságokkal birni, a' mellyekben

az emberi természet sajátsága áll. Emlékezzél meg továbbá minden eseménynél a' mi bűt okoz, használni ezen elvet: Ez nem szerencsétlenség; sőt inkább nemeslelkűen viselni szerencse.

— 50. Közönséges de még is hatályos eszköz a' halál megvetéséhez az azokroli megemlékezés, kik az étellel fösvénykedni látszottak. Mit nyertek ezek a' korán meghaltak fölött? Még is mindnyájan feküsznek valahol: Caducian, Fabius, Julian, Lepidus, vagy bárki hasonló, a' ki sok másoknak, kikéserte után, végre maga is kivetett. Általában igen parányi az időköz 's még ez is mi foglalkozással, kinek társaságában 's minemü testben töltetik el fárodalmasan. Ne becsüld tehát nagyra! — Mert nézz hátra a' megmérhetlen időre, — 's előre, egy másik végtelenségre. Mi lesz már itt a' különbség a' között, ki három évet, és a' között, ki három századot élt keresztül.

— 51. Mindenkor az egyenes úton járj. Egyenes út pedig a' természetszerű, tudnillik: magát beszédben, 's tetteiben fedhetlenül mutatni, mert az illy magaviselet meg ment a' kérkedés és tettetés nehézségeitől.

Ötödik könyv.

1. Reggel nem öömest kelvén fel, magadat ezzel buzdítsd: emberi munkára ébredek föl. — Kedvetlenül fogjak e' abhoz, a' miért születtem, a' miért a' világra jöttem? Vagy talán az rendeltetésem, hogy puha vánkosokon nyugodva ápoljam magamat? — De a' nyugalom kellemesebb! — Tehát csak gyönyörűsége születnél e' 's nem cselekvésre 's erőnyilatkozatra. Nem látod e' a' növények, madarak, hangyák, pókok, méhek mint teszik meg saját munkájokat. és ékesítik magok helyén a' világot? Ha tehát emberi kötelességedet teljesíteni nem akarod, úgy nem sietsz azon rendezéshez, mely természetteddel meg egyező. — De nyugalomra is csak van szüksége az embernek? — Van az igaz; de a' természet ebben is ki szabta a' mértéket; mint az evésben és ivásban. De te ezekben a' mértéken és süzsügen túl csapongsz; nem úgy pedig a' munkában; itt a' lehetőség határai közt maradsz. Mert nem szereted magadat, máskép természetedet 's annak akaratát is szeretnéd. Mások kik művészeteket szeretik, annak gyakorlásával emésztik föl magokat, elfelednek ételt és tisztaságot. Te kevésbre becsülnéd e' emberi természetedet,

mint az esztergálos az ő mesterségét, a' tánczos a' tánczolás, a' fősvény a' pénzt 's mint a' dicsőségre vágyó egy kis dicsőséget. Ezek megtagadják magoktól kedves foglalkozásaik mellett az evést alvást, csak hogy ügyeiket bevégezzék, mellyekhez vonszódnak. Avagy közhasznu tettek csekélyebbeknek 's olly nagy szorgalomra kevésbé méltóknak látszanak e' neked?

2. Mi könnyü minden nyugtalanító és helytelen képzeletet mellőzni, kitörölni és mindjárt teljes lelki nyugalomban lenni.

3. Minden természettel megegyező beszédet és tettet úgy tekints mint hozzád méltót. És el ne csábitson a' talán reá következő gáncsolás, vagy a' sokaság beszéde; hanem ha véghez vinni vagy megmondani helyes, úgy ne tartsd hozzád méltatlannak. Mert azoknak az ő magok esze van, és saját ösztönüket követik. Te arra ne nézz, hanem az egyenes uton haladj; saját természetedet és a' köztermeszetet követve. Mindeniknek utja egy.

4. Utam mindenütt természetszerű események között vezet, miglén ledőlök és ki nyugszom, kilehelvén lelkemet azon elembe mellyből naponkint lélekzem, és leomolván ugyanazon földre, mellytől atyám a' nemzőanyagot, anyám a' vért 's dajkám a' tejet kapta, 's mellytől én olly sok éveken által

ételemet és italomat veszem, melly engem tart noha rajta tipródom, 's vele olly különfélekep visszaélek.

5. Elmésségedet nem épen csodálják? Legyen úgy. De van még sok más, miről nem mondhatod: a' természet megtagadta tőlem. Azt mutasd tehát elő, mi egészen önhatalmadtól függ, minő: az őszinteség, becsület, türelem, fedheltenség, megelégedés, takarékoság, jóakarát, szabadelműség, megvonultság, komolyság és nagylelkűség. Nem veszed észre, mi sok kitünő tulajdonokat mutathattál volna elő, miktől sem a' természeti tehetlenség ürügye, sem az ügyetlenség nem ment föl; 's te még is önkényt a' tökélynek ezen fokán alul maradsz. Valjon kényszerítetel e a' természetnek valamelly vizás szerkezete által a' zúgolódásra, fősvénykedésre, hizelgésre, testecskéd ócsárlására, dicsvágyra, tökélyeiddel kérkedésre, és szünetlen lelki nyugtalanságra? Nem, az istenekre, soha! Már mind ezeken régen fölül emelkedhettél volna. Csak hogy, ha lassuságotat vagy lomhaságotat megesmérhetted, ezen tekintetben kellett volna magadat gyakorolni is, nem pedig ezen tökéletlenséged csak elnézned, vagy pedig még tehetetlenségedben kedvedet találnod.

6. Az egyik mindjárt kész más iránti jótékony-ságát annak mint kegyelmet fölszámítani; a' másik ugyan nem mindjárt kész arra, mind a' mellett, más tekintetből úgy gondolja azt, mint adósát és tudja mit tett vele; egy harmadik pedig mintegy nem is tudja mit tett, hanem hasonló a' venyigéhez, melly gerezdeket terem, a' nélkül hogy többet várna, miután természeti gyümölcsét leadta. Mint a' ló, midőn nyargal; mint a' kutya midőn vadat hajt, mint a' méh, midőn mézet készít, szinte ugy az ember, ha jót tesz, nem csődít nézőket össze, hanem más jó tethoz fog, mint a' szólótó ismét az érett gerezdek terméséhez. — Tehát ne azokhoz tartozunk-e, kik mintegy meggondolatlanul tesznek illyest? Igen is azokhoz. — Hanem itt még is szükséges a' meggondolás. Mert, azt fogja valaki ellenvetni, hogy azon öntudat, miszerint társodalmi természetihez képest cselekedjék, 's így azon vágy is, hogy azt a' vele társalkodó érezze, társadalmi lény tulajdona. — Igaz ugyan megjegyzed; de az imint mondottakat félre értetted; azért azok közt fogsz állani, kiket először megneveztem; mert azok is valami okosnak látszó gondolattól hagyják magokat vezetni. De ha csak megjegyzésemnek igaz értelmét fölakarod fogni, ugy ne félj attól, hogy miatta valami közhasznu tettet el fogsz mulasztani.

7. Athenei ima : Adj esőt, kegyes Zeüsz! adj esőt, az Atheneiek mezőire 's földjeire! — Vagy nem is kell imádkozni, vagy így, illy egyszerűen 's illy nyiltszívüleg.

8. A' mint ezen mondást kell érteni: az orvos ennek lovaglást, vagy hideg ferdőt vagy mezélláb járást rendelt; ugy kell azt is: a' természet annak valami betegséget, kórságot, vagy veszteséget vagy ehhez valami hasonlót rendelt. — Mert az első esetben az: „ő rendelte nékie,“ annyit jelent: ő ezt mint egészségére szolgálót rendelte nékie; a' másik esetben pedig: sorsa nékie a' természet szükségéhez képest rendeltetett. Hasonlókép mondjuk, hogy ez vagy amaz reánk méretett; mint a' művészek a falakban lévő négy szegü kövekről 's oszlopokról mondják, hogy össze illenek 's egybe függnek. Mert az egész világ szerkezete csak egy. 'S valamint minden testekből össze véve lesz a' világ illy tökélyes test, ugy leszen minden okoknál fogva a' sors illy tökélyes működő erő. Ezen állítasomat a' leg-tudatlanabbak is megértik, mert azt mondják: ezt a' sors rendelte ugy! Tehát ez ennek, az amannak rendeltetik. Fogadjuk el tehát azon rendeléseket szintén úgy, mint azon szereket, mellyeket az orvos rendel: mert ezek közt is sok keserü van, még is örömet fogadjuk azon remény fejében, hogy ál-

tala egészségünket vissza nyerjük. Tekintsd már azt, mit a' köz természet tökélynek és czélszerűségnek nyilatkoztat, úgy, mint az egészséghez valami hasonlót, 's mindent a' mi történik örömmel fogadj, ha bár igen keserűnek látszanék is neked, mert az a' czélhoz vezet, tudnillik a' világ épségéhez 's hogy isten irányai szerencsésen eléressenek. Mivel nem mért volna illyest reád, ha csak az egészsnek is egyszersmind hasznos nem volna. Minthogy még egy alacsony nemü lény sem tenne olly rendelést, mi az általa igazgatott tárgy megegyező nem volna. Két okból legyen tehát előtted sorsod kedves; először, mivel az téged ér, neked van rendelve, és a' már régen előre szabályozott okokból reád méretve, veled különös viszonyban áll; másodsor pedig, mivel az a' világkormányzóra nézve, az ő szerencsés működésének, tökélyének sőt fenmaradásának oka. Mert a' világ egyeteme meg csorbitatnék, ha a' működő okoknak összefüggéséből 's láncolatából, mint megannyi részekből, csak a' leg csekélyebbet szakasztanád is ki. Pedig ezen kiszakításhoz fogsz, a' mennyiben te rajtad áll, midőn valamin zúgolódot 's azt mintegy megszüntetni törekszel.

9. Ne neheztelj; ne légy kicsin lelkü és kedvetlen, ha tökélyesen nem sikerül mindent bizonyos

elvek szerint véghez vinned; hanem ha az egyenes utról eltávoztál, térj reá ismét vissza 's légy megelegetted, ha cselekedeteid nagyobb része az emberi természettel megegyezik és szeresd azt, a' mihez visszatértél. Azért ne úgy térj a' bölcsészethez, mint valami fenytő mesterhez vissza; hanem mint a' szembetegek a' szivacshoz és a' tojáshoz, vagy egy másik az irhez vagy valami gyógyszerhez. Így nem fogsz aztán okosság iránti engedelmességeddel kérkedni, hanem abban megnyugodni. De emlékezetedben tartsd, hogy a' bölcsészet csak azt kívánja, mit természeted. És te mást akarnál, valami természet ellenit! mert hiszen ennél mi van vonzóbb? És nem csal e' épen a' kéj meg kellemével? — Visgáld meg csak, ha valjon a' nagylelkűség, szabadelműség, egyenesség, emberség 's fedhetlenség nem magáhozvonzóbb e? De mi kellemesh, mint maga a' bölcsesség, ha alatta azon ügyességet értesd, mellynél fogva az emberi értelem és esméret minden tárgyainál botlás nélkül célhoz juthatni.

10. A' dolgok annyira beburkolvák, mi szerint sok nem mindennapi bölcsészek előtt azok teljesen megfoghatlanoknak, sőt még a' Stoicusoknak is igen nehezen megfoghatóknak látszottak. 'S valóban minden helyeslésünk változékony: mert hol van a' változhatatlan? Tekintsd csak magokat a' tárgyakat,

mi romlandók 's hijáavalok azok, mellyek még egy fajtalan, egy buja, egy zsvány tulajdonává is lehetnek. Aztán kortársaid erkölceit szemléld meg. Alig türhetni el közülök még a' legnyájosabbat is, elhallgatván, hogy sok még magát sem szenvedheti. Már ezen burkolat és salakban, az anyag, idő, mozgalom és mozgatott lények áradó özönében, ugyan mi lehetne érdemes a' megbecsülésre vagy törekvésre, által nem láthatom. Ellenben kötelességem, vigasztalva bevárni természetes felbomlásomat 's késedelmén nem busulni, hanem megnyugodni ezen két gondolatban: először, hogy semmi sem történik rajtam, mi az egésznek természetével meg nem egyeznék, aztán: hogy hatalmamban áll, istenemnek és nemtómnek ellenére nem tenni: mert senki sem kényszerithet, hogy ezekre ne figyeljek.

11. Mire használom most lelkemet? Ezért mindenkor meg kérdezd 's megvizsgáld magadat: mi történik most nálom azon részecskémben melly kormányzónak neveztetik? 's most minő lelkem van? talán gyermek, talán ifju, talán asszony, talán zsarnok, borom vagy vad állat lelke van bennem.

12. Minők a' javak, mellyeket a' sokaság azoknak tart, innét is megfogható. Ha magának valaki mint valódi javakat az okosságot, mértékle-

tességet, igazságot 's bátorságot képzele, nem tüheti el, ha ezekhez ollyasmit hall számítani, mi a' valódi javakkal össze épen nem fér. Ha pedig azokat véli javaknak, miket a' sokaság, ugy örömet hallja 's könnyen meg engedi a' Comicus mondását. Tehát a' sokaság maga is megesméri ezen különbséget. Mert máskép azon mondás nem volna botrányos és megbántó, sőt helyesnek és elmésnek látszanék, midőn az a' gazdagságra, a' fényűzés és kéj eszközeire illetetik. Menj tehát 's kérdezd meg magadat, ha olly dolgokat javak gyanánt kell-e becsülni és szeretni, a' mellyeknek képzeleténél helyesen lehet ezen megjegyzést tenni: hogy az, ki ezekkel bir, a' nagy bőség miatt elveszti esztét.

13. Alak és anyag vagyok. Ezek egyike sem lesz semmivé, mikép nem is támadott semmiből. Tehát minden részem a' változás által, magához képest a' világnak valami más részébe 's ez viszont más részébe tétetik által 's ez így megyen végtelenül. Így változás által lettem én is, és szülőém 's így vissza a' másik végtelenig. Mert semmi sem tartóztat így szólni, ha bár kiszabott időszakok szerint igazgattatik is a' világ.

14. Az okosság és az okoskadás tudománya olly működő erők, mellyek magokra 's munkálataikra nézve magoknak elégségesek. Eredetöket saját

alap elvökből veszik 's kitüzött czéljok felé haladnak. Azért nyerték az igaz, jó cselekvények nevét a' belőlek eredő tettek, minthogy általuk az igaz ut jeletetik meg.

15. Mit sem mondhatunk azon dolgok közzül az emberének mellyek őt mint embert nem illetik. Mert azok nem kellékei az embernek, sem az emberi természet nem igéri 's tökélyére nem szolgálnak. Bennök tehát sem az ember rendeltetése nem alapszik, sem azon jó, mi ezen cél elérését elősegitné. Mert ha ezek valamellyike az embert érdekléné, nem volna illő őket megvetni, vagy ellenök szegülni, 's nem is lenne az dicséretes, ki őket minél inkább nélkülözheti; sőt az sem volna jó ember, ki ezek egyikét magától megtagadná, ha ezek csakugyan valódi javak volnának. Most ellenben minél többet megtagad ezekből 's ezekhez hasonlókból valaki magától 's minél nyugodtabban türi vesztességöket annál erényesb embernek tartatik.

16. A' minő tárgyat legtöbbször képzelsz magádnak, olyan lesz gondolkozásod. Mert a' lélek a' képzeletektől veszi színét; azt tehát illy képzetekbe mártsd, példáu: a' hol élni kell, ott boldogul is lehet élni; neked az udvarnál kell élni, tehát ott is élhetsz boldogul; vagy: minden dolog valamiért készült; minek meg tételére pedig alkottatott, arra ösztönöztetik is; a'

mire pedig ösztönöztetik, abban fekszik rendeltetése célja; a' miben pedig célja van, abban van minden dolog java és haszna helyezve. Már az okos teremtésnek legfőbb java a' társaság. Mert hogy társas életre születtünk már fentebb megmutattatott. Vagy nem elég világos e', hogy a' rosszabb a' obbért, a' jobb pedig egymásért alkottatott, jobb pedig a' lelketlennél a' lelkes lény, 's a' lelkesek közt az okosak a' jobbak.

17. Lehetlenekre törekedni bolondság. Lehetlen pedig, hogy a' gonoszak gonoszul ne tegyenek.

18. Mi sem történik senkivel, mit természeténél fogva el nem viselhetne. Mással is történhetnék épen az, de a' ki vagy azért, mivel nem tudja mi történék vele, vagy mivel nagy lelküségét akarja mutatni meg nem indul és nem neheztel miatta. Szégyen volna pedig, ha a' tudatlanság vagy a' büszkeség többet tehetne mint az okosság.

19. A' kül tárgyak magok semmikép sem érintik a' lelket. Nincsen utjok hozzá 's a' lelket sem nem változtathatják sem nem indíthatják meg. Ő egyedül magától változik és mozog, 's a' minők lesznek az elvek, mellyeknek magában helyt ad, olyanokká teszi az elébe találkozó tárgyakat.

20. Egy tekintetben ugyan legszorosabb kapcsolatban áll velünk az ember, a' mennyiben köte-

lességünk vele jót tenni és őt segíteni; de a' mennyiben némelyek szükséges működésünkben akadályoznak, az ember is eszközömmé lesz, hasonlóan mint a' nap, a' szél, vagy az állat; mert ezek is gátolhatják munkálkodásomat. De eltökélésem 's indulatomra nézve nincs akadály, mert az föltételekhez van kötve, ez pedig más irányt vesz. Mert az okosság a' működésnek minden akadályát jóra fordítja's a' mi ezen tettnek akadéka volt, az működésem tárgyává lesz 's uj utra vezet, mi a' kezdett uton gátolt.

21. Mi a' világon legtökélyesb, azt tiszteld, az pedig azon lény, melly minden mást föl használhat, 's mindent igazgat. Hasonlókép önmagadban is azt tiszteld mi legtökélyesb, ez pedig, mi az előbbihez rokon: mert benned ez az, minek minden szolgálatára van 's életed ez által igazgattatik.

22. Mi az országnak nem ártalmas, nem árt a' polgároknak sem. Minden bekövetkezhető károsodásnál ezen szabályt alkalmazd: ha az országnak nem ártalmas, nekem sem káros, 's ha bár az ország károsítatik is, nem kell a' károsítóra boszankodni, hanem meg kell mutatni miben hibázott.

23. Gyakran meggondold, mi gyorsan ragadtatnak 's vonatnak el mindenek, mik léteznek vagy keletkeznek: mert a' lények anyaga, mint az áradat szünetlen folyamatban van; — az okok örök

cserében 's az okozatok számtalan változásokon mennek által; alig van valami állandó; továbbá gondold meg a' két oldalról környező mult és jövőnek végtelen 's megmérhetlen voltát, mellyben mindenek teremtetnek. — Valjon nem volna e' az bolond, ki illy dolgokra büszke lehetne, miattuk magát kinozná vagy zugolódnék, mint ollyas valamin, mi őt sokáig nyomja, noha az csak rövid ideig tart.

24. Képzeld magadnak az egész természetet; csak egy csekély részének vagy osztályosa; — és az örökévalóságot, — csak egy rövid, egy pillanatsnyi kor rendeltetett abból neked; — és a sorsot, mellynek mi kis részecskéje vagy?

25. Vétkezik más ellenem? Ő lássa. Nékie sajátlagos hajlama és működése van. Nekem pedig az van, mit a' köztermészet akarátánál fogva most birnom kell: 's azt cselekszem, mit most cselekednem természetem akaratából kell.

26. Lelked kormányzó 's uralkodó része rendítlén maradjon a' test szelid vagy zordon indulatain; ne keveredjék belé, hanem korlátozza magát, és szorítsa ezen szenvedélyeket a' testi tagok határai közé. Ha pedig más hasonszenv által jutnának föl a' lélekhez, a' mennyiben tudillik ez a' testtel egyesülve van; akkor ne ellenkezzél az érzelmekkel,

mert természeted következményei, csak a' lélek magától ne bélegezze azon balvéleménnyel, mintha azok valami jó vagy rossz volnának.

27. Élj az istenekkel! az él pedig velök, a' ki nékiek mindenkor lelke megelegedését mutatja sorsa fölött; 's azt teszi mit azon szellem akar, melyet Zeüsz mint önszármazékát mindenkinek elnökül és vezérül adott; ez pedig mindenki esze 's okossága.

28. Valjon haragszol e' arra, kinek hónalja rossz szagu, vagy szája büdös? Mert mit használna az neked? Hiszen néki olyan szája 's olyan hónalja van, hogy szükségkép illy szagnak kell tőlök származni. De, így szólsz, az embernek van esze 's ha csak figyelmez, megesmérheti hibáit. — Helyesen; tehát neked is lévén okosságod, ébressz okosságbeli tehetséged által nála is hasonlót. Tantsad, intsed. Mert midőn hallani fog, meggyógyítod 's többé boszuságra sem lesz szükség. (Sem olyan, mint egy színész a' szomorujátékban sem olyan mint egy kaczer nő, ne légy)

29. Mint pályád végén élni gondolnál, mi sem gától már most úgy élned; de ha akadályoztatnál, lépj ki az életből; mind a' mellett úgy, mint ki semmi rosszat nem szenvedett. Füst van; eltávozom. Miért látszanék ez olly nyomos dolognak? Mig pe-

dig semmi illyes ki nem üz, szabad maradok, és semmi sem fog hátráltatni cselekednem azt, a' mit akarok. Akaratom pedig az okos és társadalmi lény természetével megegyező.

30. A' világ-egyetem szelleme társadalmi. Innét van, hogy a' rozszabbat a' jobbért teremtette; 's a' jobbat egymással öszhangzólag egyesítette. Látod, mint rendelte egyikét a' másiknak alája; mint szerkeszte mindeneket össze, 's mérte ki érdeme szerint mindenkinek a' magáét, és a' legjelesbeket kölcsönös egyetértésre mint szövethette.

31. Emlékezzél meg arra, mint viselted eddig magadat az istenek, szüleid, testvérid, nőd, gyermekeid, tanítóid, barátaid, rokonid és cselédeid iránt; valjon mind eddig nem illeted e' őket tetteben vagy szóban ollyással, mi megbantó. Emlékezzél meg, mikén mentél által, és miknek eltéréséhez voltál elég erős; továbbá, hogy betelt a' te életednek története 's bevégeztetett szolgálato. Valjon mennyi szépet észleltél? Mennyi gyönyört 's fáradalmat vetettél meg? Hány fényes tárgyat mellőztél el? Hány embertelennel bántál emberül?

32. Mi által zavarhatnának meg műveletlen 's tudatlan elmék egy műveltet 's értelmest? De melylyik elme mivel 's értelmes? Az, melly eredetét 's célját esméri 's azon okos lény melly az egészen

áthat 's mindent meghatározott időben rendez és igazgat.

33. Rövid időn már hamu vagy és csontváz! vagy egy puszta név, vagy még csak az sem. A' név pedig csak egy zaj, egy viszhang. Sőt azon dolgok is, mik az életben annyira becsültetnek, minő hiúk, veszendők, csekélyek; — mint a' marakodó kutyák 's czivakodó gyermekek méllyek majd nevetnek, majd sirnak. A' hit, szemérem, jog és igazság pedig a' föld térségéről elköltöztek az égbe. 'S így mi van még, mi itt tartóztat? Az érzéki tárgyak olly változók 's állhatatlanok; az érzékek olly homályosak és csalékonyak, a' lélek maga nem egyéb mint a' vér párája; 's azoknál lenni jóhirben kik ilyenek, ugyan hiú dolog! Mért nem várod tehát nyugodtan megsemmítésedet, vagy áthelyeztetésedet? De mig ennek ideje eljön, mit fogsz tenni egyebet, mint az isteneket imádni és dicsérni, az emberekkel jól tenni, őket túrni 's tőlök ovakodni. 'S tartsad emlékedben, hogy mind az, mi testecske és lelkecske határain kívül van, sem nem a' tiéd, sem tőled nem függ.

34. Mindenkor czéledhoz juthatsz, ha csak a' hozzá vezető utra lépni, 's azon gondolkodni 's csekedni akarsz. Mert ezen kettő közös az isten az ember 's minden okos lények lelkével; először, hogy

senki által meg nem akadályoztathatik; aztán, hogy javát helyes meggyőződés 's igaz cselekvényben leli fel, 's vágyait erre korlátozhatja.

35. Ha ez sem az én roszaságom, sem az én roszaságomnak mive, sem pedig a' közügynek nem ártalmas, miért nyugtalankodom fölötte. 'S valjon mi a' közügynek megsértése?

36. A' képzelődés el ne ragadjon: hanem kik reád szorulnak segítsd mint kitélik tőled 's mint illik. De bár az eszközökben hiányt szenvednének, azt mindjárt bajnak ne véld: mert ez rosz szokás; hanem mint a' korosb ember elkéri növendéke búgócsigáját, el nem felejtven, hogy az csak egy búgócsiga, ugy tégy te is itt. — Midőn a' szónokszék-ről a' néphez szólsz, ember, elfelejted e, mi legyen az? Nem felejtem, így szólsz, de azt mások még is méltónak tartják a' legnagyobb törekvésre! Tehát azért te is bolond lész e? — Bár hol légy is, mindenütt lehetsz szerencsés ember; az pedig szerencsés, ki magának kedvező sorsot készít. A' kedvező sors pedig a' jó erkölcsök, jó indulatok és jó tettekben áll.

Hatodik könyv.

1. A' világ anyaga engedékeny 's mivelhető ; az őt igazgató lélek magában semmi okát nem rejti a' rosz cselekedetnek : mert benne roszaság nincs , azért semmi roszat nem tesz és nem árt senkinek. Pedig minden általa történik 's eszközöltetik.

2. Ne tegyen előtted különbséget , ha hidegben vagy melegben kell kötelességedet teljesíteni ; ha alvó félben , vagy alvás után ; ha korholtatva vagy dicsértetve ; ha haldokolva vagy egyéb foglalatosságban. Mert éltünk kötelességei egyike az is , hogy meghalunk. Tehát erre nézve is elég , a' jelent jól használni.

3. Jól megvizsgáld , 's vigyázz el ne kerülje figyelmedet bármí tárgynak sem saját minősége sem becase.

4. Minden tárgyak gyorsan elváltoznak , és vagy el égnek (ha csak egyesülve [van az anyagi világ]), vagy pedig szétszóratnak.

5. A' mindenekét kormányzó ész tudja , mi állapotban van , mi az ő hatása és mi tárgyakra.

6. Legjobb módja a' boszuállásnak : a' megbántóhoz hasonló nem lenni.

7. Az legyen örömed és megnyugtatód : egyik közhasznu tett után a' másikhöz fogni, megemlékezve az istenségre.

8. Lényed kormányzó része az , melly önmagát felbuzditja 's vezeti; magát ugy műveli a' minő lenni akar; 's magával az eseményeket olyanoknak látatja, minőknek akarja.

9. Az egyetemes természet által tétetik minden és nem más természet ereje által, melly ezt körül venné, vagy benne foglaltatnék, vagy pedig kívül tőle elkülönözve léteznék.

10. A' világ vagy keveréke a' lényeknek , melylyek majd történetesen össze kapcsolódnak, majd ismét szétválnak , — vagy pedig egysége , mellyben rend és gondviselés uralkodik. Ha az első, — miért ohajtsak oly rendetlen vegyületben, oly zürzavarban élni? Vagy mi egyébre legyen gondom, mint hogy egykor mikép váljak földé? Miért nyugtalankodjam? Mert bár mit tegyek, utol ér a' romlás. — Ha pedig az utóbbi áll, ugy a' kormányzót tisztelem, hozzá állhatatos hűséggel 's bizalommal viseltetem.

11. Ha a' körülmények erőszaka által nyugtalanúságra helyeztetel, térj vissza gyorsan magadhoz 's minden szükség nélkül a' sorból ki ne lépj, mert

igy az öszhangzat inkább leend hatalmadban, ha hozzá mindenkor vissza térsz.

12. Ha egyszerre volna mostoha és édes anyád; noha amaz iránt is tisztelettel viseltetnél, még is mindenkor ehez vissza térnél. Illy viszonyban állas² most az udvarral és a' bölcsészettel. Járulj sokszor ez utóbbihoz, 's nála nyugodj ki, mert általa lesznek az ottani körülmények neked! eltűrhetők 's te azoknak eltűrhető.

13. Valamint a' húsétkekről 's hasonló eledelekről így kell gondolkodni: ez döglött hal, az döglött madár vagy sertvés; ismit: hogy a' Falerni csak szóló nedv; a' bibor csak gyapju csigavérrel befestve, és az érzéki szerelem élvezetről: hogy az csak egy tag dörzsölése 's nyálka kiömlése összekötve rángatódzásokkal. — Mert illy képzeletek érintik olly közel a' tárgyakat, 's mivoltukat úgy ki meritik; hogy őket eléggé megismerhetjük. Hasonlón kell egész életünkben cselekednünk; a' legbecsesebbnek látszó dolgokat tegyük mezétlenné, lássuk által becselenségöket és fényes öltözetüket, melly által ki-tűnnek, szedjük le, mert az ékesség rettenetes csalárd 's olly tárgyaknál, mellyek törekvésünkre legmértöbbaknak látszanak leginkább csábító. Lásd mit mondott Crates magáról Xenocratesről.

14. Legtöbb tárgyakat, miket a' sokaság csodál, következő általános osztályokra lehet szorítani. Az első csupán alakja, vagy természete által határoztatik meg, mint kövek, fák, figefák, szőlőtők, olajfák; a' második osztály, mellynek csodálói a' középrendben vannak, azon tárgyakat foglalja magában, mellyeknek párájok van, minők a' nyájak és csordák; a' harmadik, mellyet a' müveltebbek becsülnek, tudnillik azok, kiknek okos lelke van ugyan, de nem világ polgári, hanem mesterségekre 's egyéb ügyességekre alkalmas; ide tartozik sok szolgákat birni. A' ki pedig a' világ — 's honpolgári okos lelket becsüli, egyébre nem fog ügyelni; hanem mindenek előtt azon törekszik, hogy önmagát jolly állapotban 's munkásságban tartsa, melly az okossággal 's közjóval megegyező, 's hogy a' fajtájabelieket ugyan arra segítse.

15. Némelleyek a' lételre sietnek, némelleyek a' lételből: 's annak is, mi levő félben van, már egy része eltűnt. Hullámzás és változás a' világot mindenkor megújítják, valamint az idő szakadatlan folyása szemeink előtt egy új határtalan kort nyit meg. Ki akarna tehát e' ragadó folyamban, mellyben megállni nem lehet, ezen elhullámzó tárgyak közül valamit különösen becsülni? Épen mintha valaki egy előtte elrepülő madárba akarna beleszeretni!

De az már szeméi elől eltűnt. — Olyan mindenki élete, mint a' vérnek kipárolgása 's a' légnek be-
lélekzése. Mert egészen ugyanaz, a' levegőt egyszer beszívni és ismét kilehelni, mit minden pillanatban teszünk: avagy pedig egész lélekzet tehetségünket, mellyel tegnap vagy tegnapelőtt óta bírunk, ismét oda vissza adni a' honnét először kaptuk.

16. Sem a' kipárolgás, melly a' növényekéhez hasonlít, sem a' lehelés, mi a' szelid és vad állatokkal közös, nem méltó nagy becsülésre. Valamint az sem, hogy a' képzelet által a' tárgyak benyomásait vesszük; hogy indulatoktól ösztönöztetünk; társulatokba állunk és táplálkozunk. Mert mind ez semmivel sem fontosb, mint az ételekből a' föleslegest kiüríteni. De tehát mi becsülésre méltó? Talán a' megtapsolás? Nem! Tehát a' nyelvvel való megtapsolás sem, mert a' sokaság magasztalása csakugyan a' nyelvvel való tapsolásnál nem egyéb. Így tehát a' hirecskéről is lemondván, ugyan mi marad még becsülésre méltó? Gondolom ez: sajátlagos állapotja szerint erejét használni 's vágyait korlátozni. Erre vezetnek a' mesterségek 's művészetek is. Mert minden mesterségnek az czélja, hogy művét azon dologra alkalmassá tegye, a' miért készítetik. Erre törekszik a' kertész, ki a' szőlőtővel bánik; erre a' lovasz, erre a' kutyász. És a' gyermekek ne-

velése 's oktatása mire czéloz egyébre ? Itt van tehát a' tiszteletre méltó. 'S ha ez jó állapotban van, semmi másnak megszerzésére szükséged nem leszen. De ha meg nem szünöl sok mást is becsben tartani, úgy nem lesz szabad, nem magadnak elégséges, nem szenvedély zaklatása nélkül. Mert akkor szükségkép irigy, féltékeny 's gyanakodónak kell lenned azok ellen, kik azon dolgoktól, miket te olly nagyra becsülsz, megfoszthatnának; 's cselet készíteni azoknak kik azokat birják. Általában zavarba kell jönnie, ki ezekből valami nélkül szükölködik; és sokat panaszkodnia még az istenekre is. Azon tisztelet és becsület pedig mellyel saját okosságod iránt viseltetel, magaddal megelégedésben, a' közönségnél kedvességben 's az istenekkel egyetértésben tart, midőn mindent, a' miben csak részeltetnek 's a' mit neked rendelnek, köszönettel fogadsz.

17. Föl, alá, 's körben mozognak az anyagok; de az erény semmi illy irányban nem mozog. Ó valami istenibb és észre nem vett ösvényen halad szerencsésen előre.

18. Valjon mit művelnek az emberek ? Kortársikat nem akarják dicsérni, még is magok nagyra becsülik az utódoktól, kik őket sem nem esmérték sem nem látták, dicsértetni. Ez közelit ah-

hoz, midőn valaki azon szomorkodnék, miért nem tartottak fölötte elődei magasztaló beszédek.

19. Ha neked valami munka nehéz, azért ne véld, hogy az embernek az lehetetlen; ha pedig valami nem lehetetlen az embernek és köttelessége, hidd el, az neked is lehetséges.

20. A' vivői gyakorlatban, ha bár valaki körmével megsért, vagy fejünkre egy daganatot üt, azért neheztelésünk semmi jelét nem adjuk, magunkat megbántottnak nem tartjuk és nem veszszük mint alattomos üldözőt gyanúba. Még is óvakodunk tőle, nem ugyan mint ellenségtől, vagy gyanúból, hanem nyugodt szívvvel kikerüljük. Így tegyünk az élet egyéb viszonyaiban is; 's ne gondoljunk sok tetteikkel azoknak, kik velünk mintegy küzdőhelyen vannak: mert szabadságunkban áll, mint mondám, őket kikerülni minden gyanakodás 's gyűlölség nélkül.

21. Ha valaki arról meggyőzni 's nékem azt kimutatni képes, hogy nem jól gondolkozom vagy cselekszem, úgy örömet változtatom. Mert az igazságot keresem, melly által még senki meg nem károsult; de megkárosodik a' ki megmarad tévelgésében 's tudatlanságában.

22. Én a' mi kötelességem, megteszem, más dolgokról nem aggodom; mert azok vagy lelkette-

nek, vagy oktalanok, vagy eltévedettek és az igaz utat nemesmérők.

23. Okos ember létedre az oktalan állatokkal s dolgokkal általában, mint olyanokkal mellyeknek esze nincsen, nemeslelkűen és szabadelműleg bánjál; az emberekkel, mint kiknek lelkök van, közszellemileg; könyörögj pedig mindenekért az istenekhez és ne törődjél azzal, mennyi ideig fogsz így cselekedni, mert így eltöltött három óra is elegendő.

24. Nagy Sándor és öszvérese haláluk után ugyan azzá váltak; vagy a' világnak maganyagai közé vétettek föl, vagy egyenlőn elszóráttak az atomok közé.

25. Gondold meg mi sok történik mindenikünkben ugyan azon időpontban, mi a' testet szinte úgy illeti mint a' lelket! És illy módon nem fogod esodálni, ha még sokkal több, sőt minden mi létrejön ezen mindenségben, mellyet világnak nevezünk, együtt létezik.

26. Ha valaki azon kérdést tenné: mint iratik Antonin neve? Valjon minden egyes hangot indultosan ejtenél e' ki? Hát midőn haragszanak, ugyan viszont haragszol e'? 'S azon esetben nem fogsz e' inkább türelmesen minden betűt előszámlálni? Erről

tehát az utóbbi esetben is megemlékezzél: hogy kötelességed általában egyes részei által teljesítetik.

Ezekre illő ügyelned 's meg nem zavarodni, sem a' neheztelőkre viszont nem neheztelni, hanem az igaz uton haladni kitűzött czéled felé.

27. Minő kegyetlenség, meg nem engedni az embereknek, hogy az után törekedjenek, mit hozzájuk tartozónak 's hasznosnak vélnek, és pedig te némileg nem engeded nékik azt tenni, midőn neheztelsz, hogy vétkeznek. Mert midőn vétkeznek általában csak az után törekednek, mit sajátuknak 's hasznosnak tartanak. — De nem így van! — Tehát tanítsd őket 's mutasd meg nékik a' hibát, de harag nélkül.

28. A' halál megszünteti az érzékek benyomásait, az indulatok ösztönit, az elme csapongásait 's a' testköri szolgálatot.

29. Gyalázat, azon életben a' léleknek kifáradni, mellyben még a' test nem fáradt el.

30. Vigyázz, el ne császárosodjál; azon külszint föl ne vedd; mert ez könnyen megtörténik. Tehát tartsd meg magadat egyszerűen, jól, meg nem hamisítva, komolyan, pompátlanul, igazságosan, istenfélőn, jóakarón, szeretettel teljesen és minden kötelességedben állhatatosan. Törekedjél, hogy oly-

lyan maradj, a' millyenné a' bölcsészet tenni akart. Tiszteld az isteneket, segítsd az embereket. Rövid az élet 's csak egy gyümölcse van a' földi létnek: fedhetlen gondolkozásmód 's közjóra szolgáló tettek.

— Mindent úgy tégy, mint Antoninus tanítványa, kövesd éber szorgalmát az okos cselekvényekben, magaviselete mindenkori egyenlőségét, jámborságát, arcza vidámságát, nyájasságát, hirtűség nélküli lényét, 's törekvését a' dolgok vizsgálatában. Ő semmitől nem távozott, mi előtt pontosan megsejtelte és éretten meggondolta volna. Mi türelmes volt azok iránt, kik őt igazságtalanul korhólták a' nélkül, hogy őket viszont gáncsolta volna! Mint nem hirtelenkedett ő soha; és mint nem hallgatott az árulkodásra! Mi gondosan figyelt erkölceire és tetteire! Ő nem volt gunyoló, félnk, gyanakodó, vagy szórshasogató. Mi kevéssel megelégedett háza, ágya, ruházata, élelme 's szolgálatára nézve! Mint kedvelte a' munkát, 's mi nehezen haragudott meg! Így egyszerű élelme mellett képes volt estélyig egy helyben maradni, a' nélkül hogy máskor mint a szokott órában szükségére szoritatott volna. Barátságos viszonyaiban hű és változatlan volt. Eltűrt a' gondolatira tett szabad ellenvetést, sőt örült, ha valaki jobbról győzte meg, és istenfélő volt babonáság nélkül. Kövesd ezeket; hogy te is ha-

sonló jó lélekesméretü légy midőn végórád föltünik, mint ő.

31. Ébredj és serkentsd föl magadat, 's ha ébren megesméred, hogy csupa álm a' mi nyugtalanit; ugy tekintsd ezt is most éber állapotodban, mint amazt, (t. i. az éber állapot bajait is csak álmok gyanánt kell tekinteni).

32. Testből és lélekből vagyok. A' testnek minden közönyös: mert megkülönböztetni nem képes; az okosságnak pedig mind az közönyös, mi nem az ő műve. Minden működései pedig teljesen önmagától függnek. Azonban ez egyedül az ő jelen működésére vonatkozik; mert mult és jövő munkálatit jelenleg egykedvűen veszi.

33. Semmi fáradság a' kéz vagy láb természetével nem ellenkező, mig a' kéz a' maga 's a láb is a' maga kötelességét megteszi. Ugy az ember természetével semmi munka nem ellenkezik; mig megteszi azt, mi az embernek kötelessége; de ha az nincs természete ellen, nem is rossz nékie.

34. Mi sok gyönyört élveztek még a' zsványok, gonoszok, apagyilkosok, és zsarnokok is.

35. Nem látod e, miképen a' művészek bizonyos pontig a' tudatlanokhoz alkalmazzák magokat, de mind a' mellett művészetök törvényéhez ragasz-

kodnak 's attól eltávozni nem mernek? Tehát illő e, ha az építő mester, vagy az orvos többre becsüli a' művészet törvényét, mint az ember az övejét, melly nékie az istenekkel közös.

36. Asia, Europa, — világ zugai az egész oceán — egy csepje a' mindenségnek! Athos hegy — egy görönye a' világnak; a' jelenkor — csekélyebb mint az öröklétnék egy pillanata. Minden parányi, változó, mulandó. Mindennek eredete egyféle: ugyanazon közös világkormányzótól, vagy közvetlen, vagy szükségképeni következés által. Még az oroszlány agyara, a' méreg, és minden mi ártalmas, mint a' tövises és mocsárok, függeléki a' tetszetesnek és szépnek. Hagyj föl tehát azon balgasággal, mintha ezek ama lénynyel, mellyet imádsz, semmi összeköttetésben nem állnának, és gondolj minden dolgok eredetére.

37. Ki a' jelent látja, mindent látott, mi örök óta lett 's mi örökké leend. Mert minden egynemű és egyforma.

38. Sokszor meggondold minden dolgoknak, mik a' világban léteznek, összeköttetését 's egymáshoz viszonyát. Mert némikép mind egymásba fonódvák, 's ez által mind egymásiránt barátságosak. Mert az egyik a' másikból következik, az anyagi világ élénk működése, viszonos hatása és egysége által.

39. A' mit rendeltetésed magával hoz, azon körülményhez alkalmazd magad és szeresd azon embereket, kiket a' sors hozzád kötött; de igazán!

40. Minden gép, minden szerszám, minden edény jó állapotban van, ha arra alkalmas, a' mire készítetett; és pedig sokszor távol van alkotója. Azon tárgyakban, miket a' természet magában foglal, bennök létezik és marad a' teremtő erő. Azért annál inkább kell azt tisztelned 's úgy vélekedned, hogy ha annak akarata szerint cselekszel, és viseled magadat, minden saját eszed szerint történik. Hasonlón a' világegyetemben: itt is minden annak saját lelke szerinti.

41. Ha azon dolgok közül, melyek nem önkényedtől függenek, valamelyiket jónak vagy rossznak tartod; úgy illy rossznak reád háromlása, vagy illy jónak elvesztése miatt szükségkép zúgolódnod kell az istenekre 's az embereket gyűlölnöd, kik ezeknek okai voltak, vagy jövőre e' miatt gyanúsak. És valóban sok joggalanságot követünk el, midőn ezek után törekedünk. Ellenben, ha csak hatalmunkban álló dolgokat tartunk jónak vagy rossznak, úgy nincs többé okunk akár az istent vádolni, akár az emberekkel ellenségeskedni.

42. Mindannyian egy célra munkálkodunk; némellyek öntudattal és akarattal, mások a' nélkül

hogyan tudnák. Valamint még az alvók is, ha nem tévedem Heraclit mondása szerint, munkások és dolgozó társak abban, mi a világban történik. De mindenik maga módja szerint dolgozik! még az is nagy hatása, ki az eseményeken zúgolódik, ellenők szegül 's akadályozni törekszik. Mert ilyenre is volt a világban szüksége. Egyébiránt csak vigyázz, kiknek számához csatlakozzál. Mert ama világkormányzó minden esetre helyesen fog téged használni tudni, és a dolgozók 's munkatársak sorába tagul felvenni. De te vigyázz, hogy ezen sornak ne oly tagja légy, mint ama rossz és nevetséges vers a színműben, melyről Chrysippus említést tesz.

43. Talán a nap az eső szolgálatát akarja megtenni, vagy a földet Aesculap? És minden csillagok, -- noha különbözők, nem egy célra munkálkodnak e?

44. Ha rólam 's arról, mi velem történendő, az istenek valamit végeztek: úgy az ő határozatuk helyes. Mert tanácsban fogyatkozó istent még csak gondolni sem könnyű; mi ok indíthatná őket velem rosszat tenni? Mert ők, vagy az egész, melyről leginkább gondoskodnak, mi hasznot húzhatnak abból? De ha különösen rólam nem gondoskodnak is, van gondjok az egészre általában; 's azért nekem is, a szinte az által meghatározott sorsomat,

örömmel és kedvesen kell fogadnom. Ha pedig semmiről sem rendelkeztek, — de mi gonosz ezt gondolni is, — miért nékiek az áldozás, imádkozás, esküvés, 's egyéb cselekvények, mellyeket mindenünk, mintha az istenek jelen volnának 's velünk élnének, úgy viszen véghez? Ha tehát semminkről sem rendelkeztek, úgy tőlem függ határozni, 's nekem itt a' hasznosat kell tekintetbe vennem. Az hasznos pedig minden lénynek, mi szerkezetével és természetével megegyező. Az enyém okos természet és közjóra törekedő. Örszágom és hazám pedig, úgy mint Antoninusnak Róma, úgy mint embernek a' világ. Tehát csak a' mi ezen társaságoknak hasznos, csupán az jó nekem.

45. A' mi csak minden egyessel történik mind az hasznos az egésznek, és még, — mit szoros vizsgálat után mindenütt úgy fogsz találni, — valami az emberrel történik az más embereknek is hasznos. Itt tudnillik közönséges értelemben kell a' hasznost az eszközökről venni.

46. Valamint a' szinkör 's hasonló helyek mutatványai kellemellenek neked; 's mint ott az örök egyféléség és hasonlóság meg unatják a' nézést; ezt tapasztalod az egész életben is. Fölötted, alattad, minden ugyan az, és ugyanazon anyagból való. De tehát meddig?

47. Meggondold gyakran mint haltak meg minden sorsu, különféle foglalatosságu, 's minden nemzetbeli emberek, Szálj így le Philistion, Phoebus és Origanionhoz. Aztán más osztálybeliekhez is fordulj. De nekünk oda kell költözködnünk, hova annyi nagy szónokok, annyi komoly bölcsek vándoroltak, Heraclitus, Pythagoras, Socrates, továbbá annyi régi hősek, annyi későbbi vezérek és uralkodók, ezeken kívül még egy Eudoxus, Hypparehus, Archimedes és sok más éles, fellengős, munkás, ügyes 's magukban bizakodó elmék; sőt ama' gúnyolói is ezen mulandó és egynapi életnek, minő Menippus és más hozzá hasonlók. Mind ezekről gondold meg, hogy régen fekszenek; és mi rossz éri őket azért 's azokat kiknek nevei nem emlegettetnek? Tehát csupán egy nagyra becsülendő: hogy a' valóhoz és igazsághoz hiven, még a' hazugok és csalárdok közt is, jó akaratot gyakorolj.

48. Midőn föl akarod magadat viditni, elmélkedjél a' veled élők erényiről; egyiknek munkássága, másiknak szerénysége, egy harmadiknak bőkezűségéről 's másoknál egyébről. Mert semmi nem gyönyörködtet annyira, mint az erény példái, mellyek kortársaink erkölceiben föl tűnnek, és lehető legnagyobb számban szemünkbe ötlenek. Azért mindig szemeid előtt tartsd őket.

49. Talán megkeserít, hogy csak annyi és nem háromszáz font nehéz vagy? Szinte olly keyéssé tehát az, hogy csak annyi és nem több évekig fogsz élni. Mert mint a' természetből, ugy az időből is annyival elégedjél meg, a' mennyi neked rendeltetett.

50. Másokat az igazság felöl meggyőzni törekedjünk. De akaratok ellenére is azt cselekedd, mit az igazság törvénye kíván. Ha valaki erővel ellentáll, folyamodjál a' türelem és lelki nyugalomhoz 's az ellenszegülést használd föl más erényhez. Megemlékezzél arról is, hogy csak föltétlenül fogsz a' dologhoz, 's az után nem vágyol, mi lehetetlen. De tehát mire? Illy eltökélésre: ezt eléred, ha azok, mikre vágytál nem teljesednek.

51. A' nagyravágó mások magaviseletébe helyzi önjavát; a' kicsapongó saját szenvedélyibe, az okos pedig tetteibe.

52. Szabadságodban áll egy vagy más tárgyról semmit sem itélni, 's így a' lelket föl nem háborítani, mert magokban a' dolgokban nincs olly erő, melly itéletünket kicsikarná.

53. Szokjad meg másnak beszédire feszített figyelmet fordítani 's a' mennyire lehet a' szólnak leszállani lelkébe.

54. Mi a' rajnak nem hasznos, a' méhnek sem használ.

55. Ha a' kormányost a' hajósok, az orvost a' betegek kárhoztának, vajlon kire figyelnének másra? Vagy mint vihetnék ők azt véghez, mi a' hajósoknak szerencsét, a' betegeknek gyógyulást szerez.

56. Azok közül, kikkel együtt jöttem e' világra, már mi sokan eltávoztanak.

57. A' sárgaságban sinlődőknek a' méz keserűnek tetszik; a' dühös kutyától megmarottaknak irítózatós a' viz; a' gyermekeknek pedig a' laptá szép; tehát miért neheztelsz bár kire? Vagy csekélyebb hatásának véled e a' lelki hibát, mint a' sárgaságban szenvedőnél az epét, vagy a' megmarottaknál a' mérget.

58. Természeted törvénye szerint élni mi sem gátolhat; a' köztermészet törvényén kívül pedig mi sem történik veled.

59. Minők, kiknek tetszeni vágnak? és mi czélből? és melly tettek által? Mi hamar eltemetend az idő mindeneket! és mi sokat eltemetett már!

Hetedik könyv.

1. Mi a' gonoszság? Nem egyéb, mint a' mit sokszor láttál. Minden eseménynél szemed előtt legyen ezen gondolat: olly valami az, mit sokszor láttál. Fent és alant, mindenütt ugyanazt fogod találni, a' mivel a' régi közép 's jelenkori történetek tömvények 's mivel az országok és családok teljesekek; semmi sem új, megszokott és mulandó minden.

2. Elveidet mint lehetne kiírtani, ha a' velők megegyező fogalmak nem oltatnak ki, mellyeknek fölélesztése tetszésedtől függ? — Ugy vélekedhetem ezek felől, mint nekem kell. Ha ezt tehetem, miért nyugtalankodom? Mi a' gondolkodó elmén kívül van, az általában nem is illeti az elmét — Így érezz és állni fogsz. — Hatalmadban van ujéletet kezdened. Nézd ismét a' tárgyakat olly szempontból mint egykoron. Mert abban áll újjan élni.

3. Hiú fényüzés, színi előadások, nyájak, csordák, bajvivások, kutyáknak vetett csont, halastóba szórt morzsák, hangyák nyomorai 's teherviselései, megijedt egerek futkozásai, dróton mozgatott bábok. Tehát ezekben józan légy és nem szenvedé-

lyes. Tudjad meg azonban, hogy annyit ér mindenki, a' mennyit érnek azok, mikért fáradozik.

4. A' beszédnél a' kifejezésekre; minden szándéknál a' tette figyelj. Egyiknél nézd hova céloz, másiknál pedig vigyázz mit jelent?

5. Valjon eszem elégséges e erre vagy nem? Ha elégséges, használom ezen munkára mint egy eszközt, mit a' természet adott; ha pedig nem elégséges, vagy által adom azt annak, ki jobban elvégezheti mint én, hacsak máskép tisztemhez nem tartozik; vagy megcsinálom a' mint tudom, és segítségül veszem azt, ki eszméimet használva, képes teljesíteni, mi a' közügyre nézve korszerű és hasznos. Mert mit magam vagy más által cselekszem, arra szabad egyedül irányozva lennie, mi a' közre hasznos 's vele öszhangzó.

6. Mi sokan, megénekeltek egykoron, már feledésnek adattak által? Mi sokan, a' megéneklőkből, letüntek régen?

7. Ne szégyeneld a' segítséget. Mert feltételed, kötelességedet teljesíteni, mint katona az ostromban. Mit árt, ha sántán a' várfokra felmenni magad nem bírsz, de mással arra képes lennél?

8. A' jövődóért ne aggódjál: mert nékie, ha szükséges leend, ugyan azon észszel fölfegyverkezve

fogsz elébe lépni, mit most a' jelenre nézve használsz.

9. Minden kapcsolatban van egymással, és ezen kötelek szent és semmi nem idegen egymáshoz! Mert össze van szerkesztve, és ugyanazon világot diszíti. A' világ pedig egy mindenekből, isten egy mindenekben, és egy az anyag, és a' törvény egy, minden eszes lények okossága közös, és egy az igazság, valamint tökélye egy minden rokon 's ugyanazon okosságból részesült lényeknek.

10. Minden anyagi hamar eltűnik az egésznek őselemében; és minden működő erő az egyetem' okosságába gyorsan vissza vétetik; és minden emlék gyorsan megtalálja az örök időkben a' feledékenység sirját.

11. Okos lénynél a' természet szerinti cselekvény egyszersmind okosság szerinti is.

12. Állani vagy tartatni?

13. Mint összefüggő testekben a' tagok, hasonlón állanak szétválasztva az okos lények egymáshoz, lévén közös működésre rendelve. E' gondolat annál nagyobb benyomást teend elmédre, ha gyakran így fogsz szólni magadhoz: tagja vagyok az okos lények rendszerének! Ha csak ,részének' mondod lenni magad, szivedből nem szereted az embereket. A' jó tett még nem gyönyörködtet ön-

magában, csak úgy teljesited mint hozzád illőt. nem úgy mint jótéteményt magadiránt.

14. Érje mi akarja kívülről azon részeket, mellyek illy eseményeknek kitétetvék. 'S ezek, ha akarnak panaszkodjanak szenvedésök fölött. Ha csak én azon véleményben nem vagyok, hogy rossz az, mi velem történt, úgy sértve nem vagyok. Tölem függ pedig annak nem tartani.

15. Bár mit tegyen vagy beszéljen más, nekem jónak kellennem. Mintha az arany vagy a' smaragd vagy a' porphyrt mindig azt mondaná: bár mit tegyen vagy beszéljen más, nekem smaragdnak kellennem és saját színemet megtartanom.

16. Az elme nem maga nyugtalanítja e önmagát? például, nem maga dönti e önmagát félelembé, szomorúságba? Ha más őt ijeszteni vagy szomorítani képes, ám tegye! Mert ő saját gondolataival illy indulatokra magát nem indítja. A' test, hogy ne szenvedjen gondoskodjék maga, ha tud, és panaszkodjék ha szenved. Az elme pedig, melly fél, szomorkodik, 's mind ezekről képzelődik, mit sem szenved, ha csak magad illy véleményre nem bírod. Önmagában szükség nélkül van az elme, ha csak önmagának szükségét nem terem. Ezen azért sem nyugtalansága sem akadály, ha csak önmagát nem zavarja vagy hátráltatja.

17. A' boldogság jó nemtó vagy józanság. Tehát mit csinálsz itt képzelet? Távozzál, az istenekre! mikint jövel. Mert reád semmi szükségem; jövel régi szokás szerint; nem haragszom reád; csak távozzál!

18. Valaki fél a' változástól. Pedig mi történhetik változás nélkül? 'S így mi kedvesebb, mi inkább sajátja az egyetemes természetnek? Fürödhet e, ha csak a' tűzifa át nem változik? Táplálkodhat e, ha csak az étkek által nem változnak? Vagy más hasznos jöhet e létre változás nélkül? Tehát nem látod e, hogy a' te elváltozásod is hasonló, 's az egyetemes természetnek hasonlóan szükséges?

19. A' világ egyetemén mint egy folyam árján mennek által minden testek, és, mikint tagjaink egymás között, az egészszel kapcsolatban vannak 's együtt működnek. Hány Chrysippet, hány Socratest, hány Epictetet nyelt el már az idő? Ez legyen minden ember minden tárgy szemléleténél előtted.

20. Engem csupán egy aggaszt, nehogy magam valamit tegyek, mit az ember szerkezete nem akar, vagy így nem akar, vagy most nem akar.

21. Nem sokára mindeneket elfeledsz. 'S csak hamar mindenek elfelednek téged.

22. Sajátságá az embernek, megbantóit is szeretni Ez pedig úgy történik, ha es edbe jut, hogy rokonaid, hogy tudatlanságból 's akaratlanul vétkeznek, hogy rövid időn mindenitek meghaland, és, a' mi fő, hogy téged nem károsított meg ellened: mer elmédet roszzabbá nem tette, mint minő előbb volt.

23. Az összes természet a' mindenség anyagjából, mint, viaszból, majd egy lovat képez; majd ezt mintegy összeolvasztja 's anyagjából egy fát természet, aztán embert, aztán más valamit. 'S ezek mindegyike csak igen rövid időn létezik. De a' székénynek a' szétbontatás épen olly kevéssé bántalom, mint összerakataása nem volt az.

24. A' tekintet zordonsága igen természeteleni, minthogy sokszor általa az arcz nyájassága elhal, és annyira ki alszik, hogy többé földeritni nem lehet. Épen ebből értheted, hogy okosság eleni. Mert ha valaki úgy elfásitá arczát, hogy még a' bün érzete is elhagyá, mi oka még az életre?

25. Mindent, mit látsz, hamar el fog változtatni az egésznet kormányzó természet. 'S anyagjából másokat teremtend, 's ezekéből ismét másokat, hogy mindig megújuljon a' világ.

26. Midőn valaki vétkezik ellened, mindjárt visgáld, a' jóról vagy roszról minő véleményben

követte legyen el azt. Mert ezt látván könyörülz rajta és sem csodálkozni, sem haragudni nem fogsz. Mert talán vagy ugyanazt, mit ő, vagy más valami hasonlót te is jónak tartasz és akkor meg kell bocsátanod nékie; vagy pedig illyeseket sem jónak sem rősznek nem tartasz 's ekkor balvéleménye iránt méltányos lész.

27. Ne a' hiányzóra gondolj, hanem a' mid van. Ebből pedig a' legkedvesbet válaszd ki, 's képzel magadnak azon szorgalmat, mit megszerzésére fordítanál, ha nem birnád. Azonban őrizkedjél, nehogy mig bennök gyönyörködöl, hozzá ne szokjál őket túlbecsülni; minthogy akkor nélkülözésök megzavarna.

28. Vonulj önmagadba, mert az uralkodó okosság olly természetü, hogy igazságos tette 's ebből eredő nyugalma által önmagának elégséges.

29. Irtsad ki a' képzel-tet; csillapítsd az indulatokat; szoritkozzál a' jelenre; vizsgál meg mi történik veled vagy másokkal; oszsz föl 's különíts el minden tárgyat anyagra és alakra; gondolj az utolsó órára; mi más vélke, hagyd ott hol az történt.

30. Fordítsd figyelmedet arra, a' mi mondatik és szálj le elméddel a' tényekbe 's azok okaiba.

31. Ékességed legyen egyszerűség, szerénység, 's közönyösség az iránt, mi az erény 's bűn között középen áll. Szeresd az emberi nemet; engedelmeskedjél istennek. — Minden bizonyos törvény szerint megyen; így szól az. De hát ha csak az anyagiak? Elég megemlékezni, hogy mindennek meg van törvénye, vagy csak keveset kivéve.

32. A' halált illetőleg: akárszétszóratás, vagy parányokra fölbomlás, vagy kiűrités legyen; még is vagy kioltás az vagy által tétel.

33. A' fájdalomról. Az eltűrhetlen meg öl; a' tartós pedig eltűrhető. És az elme önyugalmát meggyőződése által fentartja 's rosszabbá nemesb részed nem lesz. Ám tegyenek azon tagok, melyeket fájdalom ért, ha tudnak, fölötte panaszt

34. A' dicsőségről. Nézd elméjüket, minők mit kerülnek, mit keresnek. Továbbá: mint a' homok halmok, egymásra hordatva, az előbbieket eltemetik, ugy az emberi életben, az előbbiek a' következők által gyorsan elfedetnek.

35. Platoból: Egy kitünő elméjű 's éles látásúnak, ki minden időn 's minden anyagon keresztül hat, valjon fog e' az emberi élet valami nagy-
nak látszani? Lehetetlen; volt a' válasz. Tehát a' halált sem tartandja valami rémitőnek? Épen nem.

36. Antisthenestől: Királyhoz illő, midőn jöttesz rosztól hallani.

37. Rút dolog, hogy az arcz, az észnek engedelmeskedve, ennek akaratja szerint alakul és disziti föl magát, az ész pedig önakarathoz nem alkalmazkodik, 's a' szerint nem ékesiti föl magát.

38. A' dolgokra haragudni balgaság: mert azok semmivel nem gondolnak.

39. A' halhatatlan isteneknek 's nekünk adj örömöket.

40. Arasd az életet, hasonló az a' szemteljes kalászokhoz: míg azok megérnek, ezek már elhervadnak.

41. Ha engem 's gyermekimet elhagyják az istenek, oka van ennek is.

42. A' jó 's igaz tőlem van.

43. A' panaszlókkal ne jajgass és meg ne indulj.

44. Plató mondása. Én annak ezen érvényes okot vetném ellene: Illetlenül szólsz ember, midőn azt véled, hogy az, ki csak valamire való, tekintetbe veszi az életet vagy halált, 's nem néz inkább arra, ha cselekedvén, jót vagy roszt mivel e' ? ha az jó vagy rossz embernek tette e ?

45. Ugyanazé. Mert úgy van az Atheneiek valóban, a' hová valaki vagy azon véleményben állott, hogy ő legjobb, vagy a' fejedelem által állítatott, ott, mint nekem látszik, veszély között is meg kell maradnia, és sem a' halált, sem mást, kivévén a' gyalázatot, tekintetbe vennie nem szabad.

46. Ugyanazé. De vizsgálj, o boldog, ha a' jó nem áll e' másban, mint fentartani vagy fentartatni. Mert ki igazán ember, nem kívánand illy vagy amolly hosszan élni, gyáva szeretettel nem függend az életem, hanem az istenekre hagyja ezt, és elhiszi az asszonyoknak is, hogy sorsát senki el nem kerüli, 's csak arra ügyelend, hogy kiszabott életidejét mint élje le legjobban.

47. Vizsgálj a' csillagok futását, mintha velök együtt forgattatnál! Tartsd eszedben mindig az elemek egymásba által változását. Illy eszmék kitisztítanak a' földi élet salakjaitól.

48. Szépek Plato e' szavai: Ki az embereket beszéde tárgyává teszi, annak mintegy magas szempontból kell által tekintni földi viszonyaikat, gyűléseiket, hadaikat, földmivelésöket, nőszüléseiket, békekötéseiket, születésöket, halálukat, törvényszéki vitáikat, a' pusztá tájakat, az idegen népek különféle szokásait, ünnepeit, temetkezéseit, vásá-

rait, egyszóval azon összes vegyületet, azon ellenkező dolgok egyesültét egy világba.

49. Tekintsd a' multat, a' kormányok annyi változásait. A' jövőt is előre láthatod, mert minden hasonló nemü leend 's a' jelen események szabályától nem térend el. Azért ugyanannyi, ha az emberi életet negyven vagy tizezer esztendeig vizsgálod: mert mit fogsz többet látni?

50. Mi földből jött, az ismét földbe száll

És a' mi égi magból származott

Az vissza ismét a' mennyekbe tér.

Vagy az összekötött parányok szétoldatása ez, vagy az érzéktelen elemek némi szétszórátása.

51. Étél 's ital 's varázsszerekkel él,

Utból kitér, hogy el ne érj, halál;

— De istenin lengő lehelleded'

Kinok 's könyűk közt türni kénytelen.

(Euripid)

52. Vitézebb valaki, de ne legyen nyájosb mint te, ne szerényebb, ne türelmesb bár mi eseményeknél, ne engedékenyebb mások hibái iránt.

53. Hol egy dolgot az istenek és emberekkel közös okosság szerint bevégezhetni, ott mi sem rémitő. Mert hol egy szerencsés 's állapotunk természete szerint haladó működés gyümölcsét elérhetni, ott semmi veszteség gyanuja nincs.

54. Mindenütt 's mindenkor egészen tőled függ, mind jelen állapotodban istenfélőn megnyugodni, mind kortársaidal jogszerűn bánni, mind jelen nézetidet gondosan átvizsgálni, nehogy valami észrevétlenül lopózzék be.

55. Ne tekintsd mások vezéreszméit, hanem nézz egyenest azon célra, hova a' természet vezet, tudnillik a' mindenség természete az eseményeknél fogva, 's a' tiéd kötelességeid által. Az pedig mindenki kötelessége, mi szerkezetével megegyező. A' többi lények pedig az okasakért teremtettek, mint általában a' rosz a' jobbért, az okosak pedig egymásért. — Az ember szerkezetében tehát legfőbb a' társasélet. Második pedig, daczolni a' testi szenvedélyekkel. Mert az okos és értelmes indulatnak sajátsága, magát korlátozni, és sem az érzékek sem az ösztön kívánságainak nem engedni. Mert ez mindenik állati. Az ész pedig főnökösködni akar 's magán ezek által uralkodni nem enged; 's ez igazságos: mert arra született, hogy mind ezeket hasznára fordítsa. Harmadik egy okos lény szerkezetében, hogy tévedéstől 's hibától ment legyen. Ezen elsőbségekkel ékesítve járjon a' kormányzó ész az egyenes uton, 's birja mind azt mi övé.

56. Mintha már meg haltál 's csak mostanig éltél volna, mi mintegy fölősből még hátra van, természetszerűn éld által.

57. Csak azt szeresd a' mi téged ér, 's mit sorsod ad; mert mi öszhangzóbb veled.

58. Mindennél a' mi ér, azokat szemeid előtt tartsd, kiket ugyan az érvén, fölőtte nehezteltek idegenkedtek, 's panaszkodtak. És most hol vannak ők? Sehol. Tehát miért akarod hasonlón viselni magad? 's miért nem hagyod azon idegen indulatokat inkább azoknak, kik illy módon magokat 's másokat fölindítanak, magad csak azzal foglalkodván, mint fordisd azon eseményeket nemesen hasznodra? Mert van olly nemes használat, mi által munkásságnak anyagul szolgálhatnak. Csak légy figyelmes és törekedjél, hogy minden cselekvénynél mint becsületes ember állhass magad előtt. Emlékezzél meg e két szabályra, 's hogy cselekvényed tárgya mindig bir érdekekkel.

59. Tekints belsődbe. Belől van a' jónak forrása, 's örökre folyhat, ha mindig ásod.

60. A' testnek is szilárdsággal kell birni, hogy sem mozgásában, sem állásában szabálytalanságot el ne áruljon. Mert mint az ész, az arczvonalakban mutatkozik, 's a' gondolkodást 's becsületeséget bennök kifejezi, ugy valami hasonlót lehet az

egész testre nézve várni. De mind ezekre mesterkéltség nélkül kell ügyelni.

61. Az élet mestersége a' viváséhoz hasonlóbb, mint a' tánczoláséhoz. Mert váratlan megtámodásokra is készen kell lenni, és rendületlenül megállani.

62. Gondold meg mindenkor azok tulajdonítás elveit, kiknek helyeslése után törekszel. Mert sem akaratlan hibáik miatt haragudni, sem helyeslésökre vágni nem fogsz, ha véleményeik és szenvedélyeik forrásait látod.

63. Minden lélek, ugymond Plato, akaratlanul fosztatik meg az igazságtól. Hasonlón a' jogosság, mérséklet, méltányosság 's más illy erényektől. Igen szükséges erre mindenkor megemlékezned: ugy mindenek iránt szelidebb lész.

64. Minden fájdalomnál legyen előtted, hogy az nem becstelmitő 's a' kormányzó észet rozszabbá nem teszi; mert azt sem önmagában, sem társadalmi viszonyában tekintve, meg nem ronthatja. A' legtöbb fájdalmas érzelmeknél már Epicur mondása megnyugtathatna, hogy azok sem elviselhetlének, sem öröké tartók, ha megemlékszel határaikra és semmit hozzájok nem koholsz. Arról is megemlékezzél, hogy sok, mi a' fájdalommal egyenlő, nekünk észrevétlenül okoz kellemellenséget, p. o. az álom, a' nagy hőség,

az étvágy hiánya. Mihelyt tehát illyesmi terhedre van, mond magadnak: hogy a' fájdalom alatt roskadozol össze.

65. Vigyázz, nehogy az embertelenek iránt úgy viseld magad, mint ezek az emberek iránt.

66. Honnét tudjuk, ha Telauges nem volt e' nemesebb jellemű, mint Socrates? Mert nem elég, hogy Socrates dicsőségesebben halt meg, hogy a' sophistákkal ügyesebben vitatkozott, hogy a' legnagyobb hidegben az éjet nagyobb türelemmel tölté a' szabad ég alatt, hogy ama Salamisit vissza hozni rendelő parancsolatnak nemesebben szegült ellene, és (mit azonban ha igaz volna is, alig lehetne hihetőnek tartani) hogy ő az utcán büszke léptekkel járkált; hanem inkább azt kell vizgálni minő volt Socrates lelke? Megelégedetté tehetted e, ha embertársaihoz igazságos 's az istenek iránt kegyes volt? Mások roszaságának nem hizelgett e' soha? Az egésztől reá mért sorsot nem fogadta e' idegenkedve, 's nem viselte e' mint valami el-tűrhetlent 'S nem engedte e' a' testeske szenvedésiben részt venni a' lelket.

67. A' természet nem vegyített úgy a' tömeggel össze, hogy magadat saját határid közé vissza nem vonhatnád, 's magad ügyeit önmagad el nem végezhetnéd. Mert igen könnyen megtörténhet,

hogy valaki isteni ember legyen, és senkitől olyan-
nak el nem esmértetik. Emlékezzél meg arra mindig,
hogy a' boldog élethez csak kevés szükséges, és
hogy azon reménnyel fölhangnod nem szabad, mi
szerint, szabadelmű, szerény, községbarát, és az
istenség iránt engedelmes ember lehess, ha mind-
járt azon kétségbe kellene is esned, hogy a' vitat-
kozásban vagy a' természettanban nagyra vihesd.

68. Semmi hatalom nem gátolhat, a' legna-
gyobb lelki derűtségben élni, ha bár minden még
olly igen ellened emelje is szavát; ha bár vad álla-
tok eltépik is a' tégedkörnyező tömeg tagjait. Mert mi gá-
tol, hogy elméd, mind e' mellett magát nyugodtan
tartsa, a' körülmények fölött igazán ítéljen, 's a'
nyujtott alkalmat czélszerűen használja? hogy az
ítélet így szóljon az eseményhez: te ez vagy való-
ban, ha bár a' képzeletnek máskép látszol is? hogy
a' tényező az alkalomnak mondja: épen téged ke-
restelek? Mert a' jelen mindenkor nyujt anyagot ne-
kem, okszerű és házaifüi erénynek gyakorlatára,
röviden olly művészetnek, melly egy emberhez vagy
istenhez méltó. Mert minden esemény vagy az is-
tenre, vagy az emberekre vonatkozik. Egy sem hal-
latlan, vagy nehezen kezelhető, hanem inkább es-
méretes és könnyű.

69. Az erkölcsi tökély azt hozza magával, hogy minden napot, mintha az utolsó volna, úgy töltsünk el, ingerlettség, bágyadtság, 's képmutatás nélkül.

70. Az istenek, halhatatlan létökre nem elégedetlenek a' miatt, hogy olly végtelen időn által; anynyi gonosztévőt kell eltűrniök, sőt mindenképeu gondjokat viselik; és te, ki olly hamar meg fogsz szünni 's ki szinte egyike vagy a' vétkezőknek, te akarnál kifáradni?

71. Nevetséges nem saját roszaságát kerülni, mi lehető, hanem másokét, mi lehetlen.

72. Mit az okosság és közszellem okszerűnek és közhasznunak nem talál, azt józanon tartja maga alattinak.

73. Ha te jót tettél, 's egy másik jótéteményben részesült, miért keresz, mint egy bolond, még valami harmadikat, legyen az jó teted dicsérete vagy viszonzása.

74. Senki nem fárad bele, önhasznát keresni: a' természetszerű cselekvény hasznot hoz; tehát fáradhatlan légy hasznot keresni, másoknak hasznot hajtván.

75. Az egyetemes természet eltökélé egykor magát világot alkotni. Most pedig, vagy minden, mi történik, szükségképi következmény szerint lesz; vagy még a' legfőbbek is, mikre a' világot kor-

mányzó ész kitünő figyelmét fordítja, minden ok-szerűség nélkül léteznek. Sok esetben vidámabbá teend, ha erre megemlékszel.

Nyolczadik könyv.

1. Az is a' hiu dicsvagy elnyomására szolgál, hogy nem töltheted egész éltedet, legalább nem gyermekséged óta úgy, mint philosoph. Tehát egyszer már annyira ki jöttél a' sorból hogy egy bölcsek hí-rét nem igényelheted Ennek világi helyzeted is ellene küzd. Ha tehát valóban átláttad, miben áll a' fő dolog, úgy hagyj föl minden dicsvággyal, 's elégedjél meg azzal, hogy mi éltedből talán még hátra van, azt a' természet akarata szerint töltsed el. Arra ügyelj tehát, mit kíván az, és — félre minden egyébbel. Hiszen saját tapasztalásod mondja, milly sok utakon jártál a' nélkül hogy a' boldogságot meglettél volna: sem mesterséges okoskodásokban, sem gazdagságban, sem hirben, sem kéjekben, sehol sem. — Hol van tehát? Azon tettekben miket az emberi természet követel. — Mint fogjuk ezeket gyakorlatba venni? Ha bizonyos el-

vekhez ragaszkodunk, mellyekből vonszalmak és cselekvények származnak. — Minő elvek azok? Mik a' jóra és rosra vonatkoznak; hogy tudniillik az emberre nézve semmi nem jó, mi őt igazságos, mértékletes, szilárd és szabaddá nem teszi, és semmi nem rossz, mi a' nevezett tulajdonok ellenkezőjét nem okozza.

2. Minden tethnél kérdezd magadtól: mint leszen az reám nézve? Meg fogom e bálni? — Nem sokára — aztán meghalok és mindennek vége! Mit kívánok tehát többet, mint hogy jelen cselekvényem egy okos és társas lény cselekvénye legyen, melly az istenséggel ugyan azon törvény alatt áll.

3. Alexander, Cajus és Pompejus — mik ők Diogenes, Heraclit és Socrateshez képest? Ezek esmérték a' tárgyakat, azoknak működő erejét és alkatrészeit; és vezélveik mindig ugyanazok voltak. De amazok, mi sok fölött voltak aggodalomban? mi sokhoz szolgálilag lekötve?

4. És ugyanazt fogják cselekedni, ha megpukkadsz is fölötte.

5. Az első, hogy ne engedd magad megzavarni! mert minden az egésznek természete szerinti. És rövid időn sehol sem létezel, olly kevésbé nem, mint Trajan és Augustus. — Azután figyelmezz tetteidre, mindenkor meggondolván, hogy becsületes

embernek kell lenned, és mit az ember természete tőled kíván, azt tedd folyvást, és ne szólj egyebet, mint mi neked legigazságosbnak látszik és pedig nyájosan, szerényen 's tettetés nélkül.

6. Az egyetemes természet munkája, az itt lévő tárgyakat, által helyezni más hová, elváltoztatni, innen eltakarítani, ott előteremteni Minden változat! — nem kell tehát félni, hogy valami új történik. Minden megszokott! Minden hasonló törvényekhez kötve!

7. Minden természet elégedett, ha célját eléri. Az okos természet ezt eléri, ha gondolkodásába semmi hamisat és bizonytalanat föl nem vesz, vágyait csak közhasznú tettek irányozza, hajlamát vagy ellenszenvét egyedül azokra szorítja, mellyek hatalmában vannak. 's a' közös természettől minden reá mért sorsot kedvesen fogad: mert ő ennek egy része, mint a' levél a' növényé, csak azon különbséggel, hogy a' levél egy érzéketlen, okosság nélküli 's akadályoknak alá vetett természetnek része; az emberi természet ellenben része egy minden akadályon fölülemelkedett okos 's igazságos természetnek: ez pedig minden lénynek saját értéke szerint oszt időt, anyagot, alakot, tehetséget, jó és bal sorsot. Ezen aránylagos rész fölfedezése végett, a' lényeknek nem egyes sajátságait kell összehason-

litnod, hanem azokat egybevéve, mind, a' másiknak összeségével.

8. Még csak nem is olvashatsz! — De tartóztathatod magadat a' rágalmaktól, kellemes és kínos érzelmeken fölülemelkedhetel, szemtelenek és hálátlanok iránt türelmes lehetsz, sőt mi több, jót is tehetsz velök.

9. Senki ne halljon tőled soha panaszt az udvari vagy saját életedre.

10. A' bánat némi önkorholat, valami hasznosnak elmulasztása miatt. A' jó pedig szükségképp hasznos is, 's azért a' jó és nemes embernek gondoskodását követeli. De egy jó és nemes ember soha sem fogja megbánni, hogy egy érzeke kéjt elmellőzött. Tehát a' dorbézolás sem nem hasznos valami, sem nem jó.

11. Ez itt — mi önmagában? sajátlagos szerkezete után? minő lényege vagy anyaga? minő alakja? mit csinál e' világon, és mennyi ideig tart?

12. Midőn az álmat nehezen hagyod el, emlékezzél meg, hogy közhasznú tények teljesítése sajátlagos szerkezetteddel 's emberi természetteddel megegyező, hogy ellenben az álom az állatokkal közös. A' mi pedig mindenkinek egyéni természeté-

vel megegyező, az annak inkább sajátága, nékie alkalmasb, sőt kellemesb is.

13. Mindenkor 's minden fogalomnál szemeid előtt tartsd a' természet, az erkölcsan és a' dialectica elveit.

14. Ha valakivel találkozol, legott így szólj magadhoz: minő elvei vannak ennek a' jórol és rosszról? Mert, kinek a' kéjről és fájdalomról vagy ezek okairól, a' becsületről és becstelenségről, az életről és halálról ilyen fogalmai vannak, nem csudálhatod 's nem látszhatik különösnek, hogy az így cselekszik. Sőt eszembe jut, hogy ő kénytetik így cselekedni

15. Megemlékezzél, hogy épen olly rút, a' fölött idegenkedést nyilvánítani, hogy a' világ azt termeli a' minek termelésére képes, mint a' fölött, hogy a' figefa figét terem. Egy orvoshoz 's kormányshoz illetlen volna, ha az egy hideglázás 's ez egy ellenszél fölött csudálkoznának.

16. Megemlékezzél, hogy véleményid változtatásánál 's mások tanításai iránti engedékenységed mellett, még is teljes szabadságot fentarthatod: mert a' te műved ez is, melly saját szándékod 's itéleted szerint, 's így lelkeddel megegyezőleg vite-
tik véghez.

17. Ha hatalmadban van, miért teszed? Ha mástól függ, kire panaszkodol? A' parányokra? vagy az istenekre? Mindenik ostobaság. Senkire nem kell panaszkodni. Ha teheted, javítsd meg az alkotót; ha ezt nem tudod, úgy javítsd meg a' művet magát; ha ezt sem tudod, — mit használ a panasz? Pedig hijában mit sem szabad tenned.

18. A' mi meghal nem esik ki a' világból. Ha pedig itt marad, úgy itten is változtatik el, 's oldoztatik föl veled és a' világgal közös elemeibe. Ezek is elváltoz'atnak 's még sem zúgolódnak.

19. Minden lény, például a' ló, a' szólótó, valami célra létezik. Mit csudálkodol. Maga a' nap megmondja neked hogy bizonyos működésért létezik, 's így a' többi istenek is. És te mi végre? talán csupa élvezetért? Gondold meg, ha eszméleted helyesli e ezt.

20 A' természet, mint az, ki a' labdát földobja, tekintettel van mindenre, úgy a' végére mint kezdetére 's haladására a' dolgoknak. Mi haszna a' labdának midón fölemelkedik, vagy mi kára, midón alá száll, vagy földre esik. Mi haszna a' buboréknek, melly még egész, vagy mi kára melly már elpattanik? Hasonlót lehetne a' világosságról mondani.

21. Fordítsd ki a' testet és szemléld meg, mint
annak mint leszen, ha kor, betegség, vagy kicsapongás föl-
emésztli! Rövid ideig tart, mind a' dicsérőnek, mind
a' dicsőítettnek élete; úgy azé is, ki megemléke-
zik 's a' ki emlegettetik. Azonkívül ezen éghajlat-
nak csak egy zugában történik ez, 's még itt sin-
csenek mind egy értelemben egymással, sőt sokan
önmagokkal sem; pedig az egész föld csak egy
pont.

22. Figyelmezz arra, mivel találkozol, legyen
az tett, ítélet, vagy kifejezés. — Ezeket méltán
szenveded te, ki inkább akarsz hónap jóvá lenni,
mint sem ma.

23. Cselekszem valamit, úgy az emberek segi-
tésére vonatkozólag teszem azt; — ér valami, úgy
fogadom azt tekintettel az istenekre 's mindennek
közös kutfejére, honnan minden események szár-
moznak.

24. Mit látsz a' fürdésnél? Olajat, verejtéket,
piszkot, tisztátlan vizet; mind kellemetlen dolgok.
Hasonló nemü az életnek minden része és minden,
mivel benne találkozunk?

25. Lucilla látta Verust meghalni; aztán Lucilla
is meghalt. Secunda Maximust, aztán követte ő;
Epitynchanus Diotimust, 's csak hamar követte ő
is; Antonin Faustinat, 's hamar követte ő; Celer

Hadriant 's követte őt. Így mindnyájan. Amaz éles-eszüek, ama' jóslók, ama' fölfuvalkodottak — hol vannak? Hol például azon elmés férfiak Charax, Demetrius a' Platonicus, Eudämon, vagy más hasonlók? Minden mulandó, mind már rég eltűntek! Némellyek csak egy rövid időre sem tarthatták fen emléköket; mások a' regék hősei közt állanak; mások innét is eltűntek. Emlékezzél meg tehát arra, hogy testszövedéked szétszóratni, lelked kioltatni vagy elvándorolni, vagy máshová tétetni fog.

26. Öröme van az embernek annak teljesítésében, mi tulajdonképen emberi. Valólag emberi pedig a' jóakarát társaink iránt, az érzékiség iránti közönyösség, valószínű fogalmaink gondos bírálata és az egyetemes természet 's működése fölötti vizsgálát.

27. Viszonyod hármos: egyik környékzed, másik az isteni erő, mellyből mindenek mindene származik, harmadik kortársaid irányában.

28. A' fájdalom vagy a' testre nézve rossz, — 's ugy ez nyilatkozzék fölötte; vagy a' lélekre. De ennek egészen hatalmában van derültségét és nyugalmat fentartani, és a' fájdalmat rossznak nem venni. Mert az itélet, a' hajlam, a' vágy és gyűlölet bennünkben van, 's oda rossz nem juthat be.

29. Képzetedet töröld ki, 's mindig így szólj magadhoz: tőlem függ, hogy ezen lélekben semmi gonoszság, semmi bujaság, 's általában semmi szenvedély ne létezzék, hogy minden tárgynak minőségét megvizsgáljam 's mindeniket becséhez képest használjam. Emlékezzél meg ezen természetadta tehetségedre.

30. Mind a' tanácsban mind magánosoknál, igyekezzél inkább szerényen mint ékeesen szólni. Használj a' józan észet.

31. Augustus udvara, neje, leánya, unokái, vejei nővére, Agrippa, rokonai háznépe és barátai, Arius, Maecenas, orvosai, áldozópapjai, az egész udvar — halál martalékja! Fordulj innen más nemzedékekhez, nem egyesek halálához talán, hanem például a' Pompeiekéhez, — 's tekintsd azon föliratokat az emlékeken; „családjából utolsó.“ Gondold meg mennyire törekedtek elődeik, hogy utódot hagyjanak hátra 's hogy még is egynek szükségképp utolsónak kelle lenni. 'S itt ismét vegyed tekintetbe egy egész nemzet halálát.

32. Rendezd éltedet szabályszerűleg tetről tettere, 's ha csak ezek mindegyike lehetőleg a' magáét lerója, úgy nyugodjál meg benne! hogy pedig mindenik teljesítse a' magáét, abban senki nem gátolhat. — De kívülről akadályoz valami? Semmi abban

mi igazságos, józan 's meggondolt tett. — De egy más működő erő talán még is gátolatik? Ha ezen akadályt eltüröd, 's eszélyesen ahhoz fogsz, mi még előtted szabad, ugy legott egy más működés áll amannak helyébe, melly a' fentemlített szabadszerü renddel épen olly jól öszhangzik.

33. Fogadd a' nélkül hogy gógössé légy, 's elvesztét viseld egykedvüleg.

34. Ha valaha egy levágott kezét, lábát vagy fejet, elkülönözve, a' többi testtől elválasztva feküdni láttál; épen illyenné teszi az magát ki nem akarja az eseményeket, másoktól magát elkülöní vagy valami társaságellenit cselekszik. Igy mintegy kivette, a' természetszerű [egységtől elkülönítetel! Mert része voltál a' természetnek; 's most magad különzed el tőle magadat. — Egyébkint az itt tudva van, hogy ismét egyesülhetsz vele. Ezen tehetséget: elválása után magát ismét egyesíthetni; nem adta isten a' természet semmi más tagjának. Gondold meg tehát jóságát, mellyre az embert méltatá! Mert azon kettős tehetséget adá nékie; először, hogy az egésztől elválását eltávoztathassa; aztán hogy elválása után, ismét vissza térhessen, magát egyesíthesse 's mint részes előbbi helyét vissza foglalhassa.

35 Mint a' többi tehetségeket minden okos lény az egyetemes természettől kapta, ugy attól kaptuk azon tehetséget is: hogy, mint a' természet mindennek, mi utjában áll 's ellene működik, más fordulatot ad, a' sorsnak kényszerüségébe befonja 's így maga' részévé teszi, úgy teszen egy okos lény is, minden akadályt működése tárgyává 's felhasználja ahhoz, mit szándékolt, bár mi volt legyen is az.

36 Ne zavarjon meg egész életednek képzelme. Ne foglald össze gondolatodba mind azon szenvedéseket, mellyek talán még érni fognak; hanem kérdezd magadtól minden jelenvalónál: mi van, benne olly eltűrhetlen, olly nyomasztó? Mert szégyenleni fogod ezt megvallani Emlékezzél meg továbbá, hogy sem a' jövő, sem a' mult nem nyom, hanem mindig csak a' jelen Ez pedig csökkenni fog, ha egészen magába elkülönzöd 's lelkedet megdorgálod, hogy még csak ennek elviselésére sem képes.

37. Valjon Panthea vagy Pergamus még sirva ülnek e' urok sirhalmánál? Chabrias és Diotimus Hadrianenál? — Ez névetség volna! Hát ha ott ülénének, érzenék e' azok? ha pedig érzenék is, vigasztalná e' őket? 's ha vigasztalná, lennének e azért halhatlanok? nem sorsuk kénytelensége e, először megvénülni, aztán meghalni? — Tehát mit

csinálnának azok, miután ezek elhaltak? — Az egész testszöveg — véres salak tömlője.

38. Ha éles látással bírsz, mutasd azt a' dolgok bölcs megítélésében.

39. Semmi erényt nem találok egy okos lény szerkezetében, melly a' jogszerűséggel ellenkeznék; de látom a' tartózkodást a' bujaságnak ellenében.

40. Ha föltagysz véleményeddel arról, mi téged bántani látszik, — úgy magadat a' legnagyobb biztosságba helyezted. Ki ez a' „magad“? Az ész. De én nem vagyok ész! — Tehát légy azzá, és eszed ne szomorítsa meg önmagát. Ha pedig más valamid érzi rosszul magát, úgy az nyilatkozzék maga e' fölött.

41. Az érzékiség korlátozása baj az állati természetnek, az indulatok korlátozása szinte annak baj. Hasonlag van gát 's következőleg baj tenyészetdre nézve is. Épen úgy az ész korlátozása baj az okos természetnek. Alkalmazd most ezt magadra! — A' fájdalom vagy a' gyönyör hatással van reád? lássa az érzékiség! Indulatodnak valami ellenszegül? ez ugyan, ha ezen indulatot okvetlen kielégíteni akarnád, egyszersmind baj is volna reád, tekintve mint okos lény, ellenben ha csak általában veszed tetteid elvét, úgy sem korlátozás sem baj nem ér. Mert az észnek sajátlagos működését senki sem korlá-

tozhatja. Sem tüz, sem fegyver, sem zsarnokság, sem rágalom, sem egyéb valami el nem érheti. Ha egyszer golyóilag készült (mi a' tökély mintája), ugy gömböli alakját megtartja.

42. Méltallannak tartom, hogy én magamat bántsam, ki soha senkit akarva nem bánítottam.

43. Ez ebben leli örömét; az abban; én józan ész hirtokában találom, melly sem az embert, sem azt mi emberi, meg nem veti, hanem mindent nyájas szemekkel néz 's fogad el, és mindent érteke szerint használ.

44. Gondoskodjál, hogy a' jelen időt kellemessé tegyed magadnak; mert azok, kik inkább emlékezetök fölött aggódnak, nem gondolják meg, hogy az utókor emberei épen olly tulajdonuak lesznek, mint azok, kik ellen most panaszkodnak. Hiszen azok is balandók, és általában, mit aggódol rajta, ha köztök ilyen vagy amolyan szózatok hangzanak fölötted, ha ilyen vagy olyan véleményben vannak felőled?

45. Emelj föl és vess le, hova akarsz. Ott is megelégedés nemtője leend velem, olly nemtó, mellyet sajátlagos 's természetszerű minősége 's működése kielégít. — Valjon ez méltó e' hogy lelkem miatta rosszabbul érezze magát, és megalázás, szolgáltság, zavartsák, 's levertség által saját méltóság-

gából lesülyedjen? Ugyan mit találhatnék, mi ezt megérdemlené?

46. Emberen mi sem történhetik, mi emberi esemény nem volna; mint az ökrön nem mi ökör természetével, vagy a' szőlőtőkén nem, mi a' szőlőtőke természetével, a' kövön nem, mi a' kövével meg nem egyező. Ha tehát mindeniket csak a' szokott 's természetszerű éri, — miért neheztelsz? Hiszen eltűrhetlent nem hoz magával a' közös természet.

47. Ha valami kül tárgy kedvetlenit; tudjad, hogy az nem a' tárgy magában, hanem itéleted föllötte, de a' mellynek eltörlése egészen hatalmadban áll. — Ha pedig kedvetlenséged kedélyeden alapszik; — ki gátol elveid kiigazításán? Hasonló eset az, ha a' kedvetlenség a' miatt támad, hogy azt nem teljesited, mit jónak tartasz, — miért nem akarsz inkább tevékenységet, mint kedvetlenséget mutatni? — De legyőzhetlen akadály támad ellene! Azért ne légy kedvetlen; hiszen a' tehetlenség oka nem benned van. — De az életnek előttem nincs becase, ha ez meg nem történik! Tehát úgy váljál meg az élettől, és pedig épen olly készséggel, mintha munkásságod közepett hálnál meg, és jó szívvél azok iránt, kik ellened dolgoznak.

48. Megemlékezzél, hogy a' kormányzó ész legyőzhetlen, midőn magába térve, önmagával megelégszik, midőn mit sem tesz, mit maga nem akar, ha bár ok nélkül helyezné is magát ellenséges állapotba. Hát midőn okkal 's móddal itél valami fölött? Azért erős vár a' szenvedélytelen ész. Az emberre nézve nincs erősebb hely, hol menedéket kereshetne, hogy meghódíthatlan legyen. Ki ezt nem esmérí, az — tapasztalatlan; ki esmérí, 's nála menedéket nem keres, az — szerencsétlen.

49. Semmit ne tégy magadtól ahhoz, mit a' tünemények neked közvetlenül mutatnak. Mondják például, hogy valaki téged rágalmaz. Csak ez mondatik neked, de már az nem, hogy te általa kárt szenvedsz. Én látom: gyermekem beteg. Ezt látom, hanem hogy veszélyben forog azt nem látom. Így álj meg mindig az első benyomásoknál, a' nélkül, hogy bensődből valamit hozzá tennél. és semmi baj nem érend! — Vagy is inkább tégy hozzájuk valamit, — hanem mint olyan, ki minden világeseményekkel esmérős.

50. Az uborka keserű! Félre vele. Az ösvény tövises! kerüld ki. Ez elég. Ne kérdezd tovább: miért vannak illy dolgok a' világon? A' természetesmérő kinevetne miatta; valamint te, az asztalosnak vagy vargának nevetségére volnál, ha a' miatt akarnád

őket korholni, hogy műhelyökben gyaluforgácsot és bórszeleteket találtál. Noha még ezeknek volna hová vetni mind ezt. De egyetemes természetnek magán kívül nincs helye; hanem ügyességének csudálatos volta épen abban mutatkozik, hogy ő, önmagára szoritkozva, mindent, mi benne elromlani, elvéniülni; és haszталanná válni látszik, magába fölveszi, és belőle ismét mas nemü ujtárgyokat alkot. Semmi kivüle létező anyagokra, semmi olly helyre, hová a' rothadót vetné, szüksége nincs. A' maga helye, a' saját anyagja és ügyessége nékie elégséges.

51. Tetteidben ne mutakozzék elhamarkodás; beszédedben szórakodottság; gondolatidban kicsapongás, általában elmédben korlátoltság vagy láz 's éltedben teljes hiánya a' nyugalomnak. Bár öljenek meg, tépjenek szét, átkozzanak el! Mit teszen? Mind e' mellett, a' gondolkodó lélek nem maradhat e tiszta és okos, józan és igazságos? Hát ha valaki egy tiszta 's édes forráshoz menvén, azt szidalmazná, — megszünnék e azért enyhítő italát ömlesztetni? Sőt ha piszkot és szemetet vetne is bele, nem oszlatná e ezt el, 's vetné e ki legott, a' nélkül, hogy ez által legkevésbé is megzavartatnék. — De mi által szerezhetsz illy kiapadhatlan forrást, nem pedig talán egy tespedő mocsárt, magadnak

Az által hogy szabadelműségedet mindenkor megtartod, 's vele kedélyt, egyszerűséget 's szerénységet egyesítesz.

52. Ki nem tudja mi a' világ, az nem is tudja hol van; ki pedig a' világ czélját nem esméri, az sem azt nem tudja ki ő maga, sem hogy mi a' világ. Ki ezek valamelyikében téved, az a' maga rendeltetését sem határozhatja meg. Ugyan mit tartasz a' felől, ki azok hangos helyesléseé verseng, kik azt sem tudják, hol vannak 's kik legyenek önmagok.

53. Valjon ohajtasz e hangos dicséretet attól, ki minden órában magát háromszor elátkozza; — vagy akarnál e annak tetszeni, ki önmagának nem tetszik? Vagy tetszik e az önmagának, ki majdnem minden tetteit megbánni kénytelen.

54. Nem csak leheleted legyen a' téged környező léggel megegyező, hanem elméd is a' mindent környező okossággal. Mert az észterő szintugy eláradozik mindenfelé 's hasonlólag áthatja mind azt, ki azt magához vonni képes, mint a' lég azt, ki belehelni bírja.

55. A' gonoszság sem a' világnak általában nem árt, sem különösen másoknak. Csak annak árt, kinek egészen tehetségében áll, magát, mihelyt akarja, tőle megszabadítani.

56. Akaratomnak épen olly közönyös más akarat-szabadsága, mint lelke vagy teste. Mert jól lehet még olly igen egymásért születünk is, mind a' mellett, mindenki magasb tehetségének meg van saját urodalma. Különbén szomszédom gonoszsága reám nézve is rosz volna. De ez nem igy tetszett az istenségnek, nehogy szerencsétlenségem egészen más önkényétől függjön.

57. A' nap alá árasztatni látszik, 's ő valóban mindenüvé árasztja magát, a' nélkül hogy kiürülne. Mert ezen kiáradás tulajdonkép csak kiterjeszkedés, 's azért sugarai névöket (a' görögben) a' kiterjesztéstől vették. A' sugár természetét megvizsgálhatjuk, midőn a' napvilág, valami szük nyíláson egy setét szobába bemegy. Mert egyenest halad; ha pedig valami tömör 's levegőtől által nem hatott testre talál, akkor mintegy megtörik; meg áll ott, a' nélkül hogy vissza esnék vagy elsikamlanék. Így kell a' gondolkodó léleknek mintegy fölolvadni 's kiáradni, de azért nem kiürülni, hanem csak magát kiterjeszteni; és semmi akadályokkal erőszakosan és indulatosan össze nem ütközni 's épen olly kevésbé hátrálni, hanem megállani 's a' tárgyat, melly azt megengedi fölvilágítani. Mert a' mi befolyását kizárja, maga magát fosztja meg fényétől.

58. Ki a' halált féli, vagy teljes érzéketlenség-től fél, vagy valamely idegenszerü érzelemtől. Azonban — vagy semmi érzelemmel nem fogsz birni; 's ezen esetben semmi rosszat sem érzesz, — vagy valami más nemü érzelemmel birandsz — 's akkor valami más lény is lesz, 's így nem szünöl meg élni.

59. Az emberek egymásért születvék; tehát tanítsd őket, vagy türd.

60. Máskép megyen a' nyil, és máskép az ész. Mert az ész, mind midőn kikerül, mind midőn valamely visgálatnál megállapodik, egyenesen halad kitüzött céljához.

61. Hass mindenkinek lelkébe; de meg is engedd mindenkinek hogy lelkedbe hasson.

Kilenczedik könyv.

1. Az igazságtalan nem kegyes. Mert az egyetemtermészet az okos lényeket egymásért alkotta, hogy egymásnak érdemök szerint szolgáljanak, de

semmikép ne ártsanak. Tehát, ki akaratát megszegi, nyilván a' legfőbb istenség ellen vétkezik. Ez ellen vétkezik az is, ki hazudságot szól. Mert az egyetemtermészet minden valónak teremtője. Minden való pedig egymásközt a' legszorosb összeköttetésben áll. A' természet igazságnak is nevezetik 's ő is minden igaznak első kutfeje. Ki tehát készakarva hazudik, az vétkezik, a' mennyiben csalván igaztalanul cselekszik; ha pedig nem készakarva teszi, a mennyiben az egyetemtermészettel viszályba jön 's ellene küzdve rendét zavarja. Ezen küzdelem abban mutatkozik, hogy önhibája viszi az igazságellenes felé: mert kezdetben a' természettől oly tehetségeket kapott, mellyek elhanyaglása által képtelenné lett, a' valót a' hamistól megkülönböztetni. — Továbbá, ki az érzéki gyönyöröket mint javakat keresi, a' szenvedéseket mint valami rosztat kerüli, az vallástalan. Mert az ilyen sokszor kénytelen az egyetemes természetre panaszkodni, mintha a' jók és gonoszak sorsát nem érdemök szerint osztaná ki; mint-hogy a' rosztak sokszor érzéki kéjekben 's annak birtokában élnek, a' mi által azok elérhetők; a' jók ellenben sokszor oly szenvedések 's oly körülményekbe jutnak, mellyek fájdalmakat okoznak. — Továbbá, ki fájdalmaktól fél, oly valamitől fél, minnek a' világban szükségkép lennie kell; és ez is val-

lástalanság; ki érzéki gyönyörök után törekszik, nem mindig ovakodhatik a' jogtalanságtól: és ez nyilvános vallástalanság. Azoknak, kik a' természetet akarják követni vele egy értelemben kell lenniök, 's illy dolgok iránt magokat hasonlóan viselniök, mihelyt a' természet magát a' szerint viseli; — de a' természet egyiket sem alkotta vala, ha viszonya mindegyikhez nem ugyan az volna. A' ki tehát fájdalomak és örömök, halál és élet, becsület és gyalázat iránt, miket az egyetemtermészet egyenlőkép használ, szinte nem hasonlóan viseltetik, az nyilván vallástalan ember. Mondom, hogy a' köztermészet azokat egyenlőkép használja, 's pedig azon okból állítom ezt, mert az imint említett dolgok, különbség nélkül, az okozatok törvénye szerint érik mind a' mostani embereket mind a' jövődöket, és pedig a' gondviselésnek egy bizonyos ősi határzatánál fogva; melly szerint az magát egy bizonyos kezdet óta ezen világrendszerhez eltökéllé, a' jövődö dolgoknak bizonyos elemeit alkotta, 's ezen lények, átváltozások, 's következmények hatalmát meghatározta.

2. Az volna legnemesb, ki az emberek közül eltávoznék, mi előtt a' hazugságot, képmutatást, fényüzést és büszkeséget csak izlelte is. A' második fokon állna az, ki ezen dolgokat megelégelve,

készebb éltét kilehelni, mint a' gonoszsággal együtt élni. És valjon maga a' tapasztalás még nem tanácsolja e, hogy ezen dögvészből fuss? Mert valóban dögvész az észnek megromlása, még sokkal rosszabb dögvész, mint az, melly a' légkörnek romlott mérséketéből 's rögtöni el változásából származik. Mert ez csak állati lényekre dögvész, a' mennyiben állatok; amaz pedig az emberekre, a' mennyiben emberek.

3. Ne vesd meg a' halált, hanem fogadd nyájosan, mint valami olly változást, melly a' természet akaratával megegyező. Mert fiatal lenni és korosodni, növekedni és férfiu lenni, fogat, szakált, és ősz haját kapni, fogamzani, terhes lenni, és szülni, 's más hasonló természeti működések, miket élted kora hoz magával, a' „fölbomláshoz“, egészen hasonlóak. Az okos embernek tehát a' halál iránt sem megvetést, sem makacsságot 's gőgöt nem kell mutatni, hanem reá, mint valami természeti működésre várni. A' mint te most vársz mig a' magzat nőd méhéből kijön, ugy várd az órát, midőn lelked hüvelyéből kimenend. Ha pedig valami igen esméreres sziverősítő szert akarsz használni; ugy azon tárgyaknak, mellyektől meg kell válnod 's azok erkölcsseinek szemlélete, kik közé lelked többé elegendni nem fog, a' halállal egészen ki engesz-

telend. Azért még sem szabad megbántatnod tőlök; sőt inkább értök gondoskodni 's őket szeliden tűrni kell. Azonban azt emlékezetedben tarthatod, hogy azon megválás nem olly emberektől leend, kik veled hasonló elvüek. Mert ha valami vissza vonhatna 's az életben tartóztathatna, úgy egyedül az volna, ha megengedtetnék, hasonló elvü emberekkel élnünk. De most látod, mi sok sérelem támod a' kortársak meghasonlásiból, hogy elmondhatod: Gyorsan jöj halál, nehogy még magamról megfelejtkezzem!

4. A' ki vétkezik. maga ellen vét; a' ki igazságtalanul cselekszik, magának árt, rosszabbá tévén önmagát.

5. Igazságtalan sokszor, ki nem tesz valamit, nem csak az ki tesz.

6. Elég ha jelen meggyőződésed biztos, ha jelen cselekvényed közhasznu, 's ha jelen kedélyed mindent örömmel fogad, mi kül októl származik.

7. Nyomd el a' képzelődést; uralkodjál a' szenvedélyen; csillapítsd le a' vágyat! A' kormányzó ész uralkodjék önmagán!

8. Az oktalan állatokba egy lélek osztatik ki, az okosakba pedig egy okos lélek, valamint minden földi testeknek az egy föld közös, 's mikép mi is mind, kik látunk és élünk, egy világosság által látunk és egy levegőt lehelünk be.

9. Minden, mi valami közösben részt veszen, a' hasonnemühez hajlik. Minden földi, a' földre hull, minden nedv és légszerü össze folyik. Erőszakot kellene használni, hogy ezen egyesülés meggátoltassék. A' tűz ugyan az elemi tűz miatt föl felé lobog, még is annyira hajlandó egyszersmind minden földi tüzzele föllobbanni, hogy minden anyagok, mellyek csak némüleg is szározak, 's így kevesbé vannak azzal vegyülve, mi a' meggyulást gátolja igen könnyen gyulnak meg. Épen úgy, sőt még inkább hajlik minden, mi a' közös 's okos természet részese, a' vele rokonj társaihoz. Mert minél nemesb a' lény, annál hajlandóbb rokon lényekhez simulni 's velök egyesülni. Így már az oktalan állatoknál is találunk rajt, nyáját, fajzataiknak élelmezési intézetet, sőt némileg szerelmet is. Mert már bennök lélek van 's azért találtatik itt a' közösséghezi hajlam olly erőben, mikép azt sem növények, sem fák vagy köveknél föl nem leljük. Innét vannak az okos lényeknél köztársaságok, barátságos viszonyok, családok 's társadalmi összeköttetések s még a' háboruban is szövetségek 's fegyverszünetek. A' még nemesb lényeknél, például a' csillagoknál elkülönözöttségök mellett is egyesülést találunk; úgy hogy a' nemesb emelkedettség a' távoli lények iránt is részvélet gerjeszteni képes. — De vizsgálj most a' dolgok jelen

menetét! Csak a' gondolkodó lények feledkeznek meg a' kölcsönös hajlandóság 's egyetértésről. Csak ezeknél nem látjuk azon összeolvadást. És még is — bár megszaladnak, utóléretnek! Mert a' természet fentartja uralkodását. Ha figyelsz, úgy fogod találni, mint mondom. Előbb találsz még egy földrészcskét, melly semmi más földrésztől nem érintetik, mintsem embert, más emberektől egészen elkülönözve.

10. Gyümölcsöt terem mind az ember mind az isten, mind a' világ 's mindenik a' maga idejében; habár a' nyelvszokás ezen kifejezést főkép a' szülő tőre 's hasonló tárgyokra alkalmazza is. Az ész gyümölcsöket terem, az egésznek és önmagának épen olly nemü gyümölcsöket, minő maga.

11. Ha tudod, tanítsad jobbra a' hibázót; ha nem, úgy emlékezzél meg, hogy e' végre adatott az engedékenység neked. Az istenek is engedékenyek illyek iránt, sőt még némelyekben, mint egészség, gazdagság 's dicsőség dolgában segítségökre is vannak. Illy jótékonyak ők! Ez neked is szabadságodban áll, avagy mond meg, ki akadályoz?

12. Dolgozzál, nem mintha boldogtalan volnál, sem hogy könyört vagy bámulást gerjessz magad iránt. De akaratod egyedül oda legyen irányozva: hogy erődöt nyilvánítsd vagy vissza tartsd mikép az a' közügy kívánja.

13. Ma minden bajtól megmentém magamat, vagy is inkább, minden bajt kiűztem belőlem; mert kívülem nem volt az, hanem bennem — véleményemben.

14. Minden ugyanaz! A' tapasztalásra nézve, mindennapi; az időre nézve, rövid tartósságu; 's megvetendő, anyagjára nézve.

15. Az érzéki tárgyak kívülünk vannak, magokban, elkülönözve, a' nélkül hogy ön magokról valamit tudnának, vagy magokat megítélhetnék. Mi ítél tehát fölöttük? Az ész.

16. Nem a' szenvedőség, hanem a' cselekvősigen alapszik az okos és társadalmi lény java vagy baja; valamint erénye is, nem szenvedő, hanem cselekvőségben áll

17. A' kőnek, melly fölhajítatik, épen olly kevéssé baj leesni, mint jó fölszálni.

18. Visgáld az emberek belsejét 's látni fogod, minő biráktól félsz, 's minő biráik ők önmagoknak.

19. Átalakulásban van minden; te magad is folyvást változol, és némileg már rothadásban vagy, hasonlón az egész világ.

20. Mi másnak vétke, hagyd reá!

21. A' munkásságnak vége, a' vágyak és vélemények szünete, — mintegy az ő haláluk — magában semmi rossz. Menj csak élted korain keresztül gyermekséged, ifjuságod, férfi korod 's öregségeden; mindeniknek átváltozása egy halál volt. De ugyan

valami rettenetes e? Gondold által éltedet, melyet nagy atyád, aztán anyád, majd atyád alatt töltöttél el; és ha itten is többféle változásokat találsz, kérdezd magadtól: Valjon azok valami rettentők e'? Epen olly kevésbé leend az egész életed bevégezése, szünete 's elváltozása.

22. Rajta, 's visgáld meg egész lelkedet, a világegyetemét 's társaidét. A' tiédet, hogy igazság érzetét oltsd belé; a' világegyetemét, hogy megemlékezzél, minek része vagy; társaidét, hogy láthasd, ha öntudatlanul, vagy tudva cselekedtek e', 's hogy meggondolhasd, miszerint véreid.

23. Mint te egy társadalmi rendszernek kiegészítő része vagy, ugy minden teted, egy közhasznu élet kiegészítő része legyen. Tehát minden tett, melly semmi közelebb vagy távolabb viszonyban valami közhasznu czállal nem áll, széttépi éltedet 's feldulja egységét és mintegy olly lázadást okoz, mint ki népgyűlésben a' közhatárzatnak ellene szegül.

24. Gyermeki czivódások 's játékok, és halottat hordozó lelkecskék: hogy annál erősebb benyomása legyen a' temetkezéseknek.

25. Visgáld minden tárgynál alakja minőségét 's ezt anyagjától elkülönözten szemléld. Határozd

meg aztán az időt is, a' míg az, e' sajátlagos minősége mellett tarthat.

26. Számtalan bajokat szenvedtél, mert eszeddel nem elégedtél meg, midőn rendeltetése szerint cselekedett, hanem vele másokra visszaéltél.

27. Ha más korhol vagy gyülöl; ha rólad e' vagy ama hirt költik, lépj csak kedélyökhöz közelebb, hass belsejökbe 's visgáld meg, minők legyenek ők; 's találni fogod, hogy mit sem nyugtalaníthat ha illy nemü emberek így vagy amúgy ítélnék fölötted. Mind a' mellett tartozol irántok jó akarattal lenni: mert természettől barátid.

28. Fölfelé, lefelé — egyenlő kerengése a' világnak öröktől öröké! És vagy a' világegyetem értelme működik minden változásnál, — és ha ez az eset, úgy örül munkássága sikerének! — vagy csak egyszer nyilvánítá hatását, és minden egyéb az okok összeköttetéséből származott és némileg csak egy. Vagy végre a' világ valami zürzavara a' parányok és föloszthatlan részecskéknek. Egy szóval, ha van egy isten, úgy minden jól van; ha pedig a' vakeset kormányoz: úgy te még se kövesd azt. — Nem sokára a' föld mindnyájunkat befedez; aztán ő is elváltozik, 's ezen átalakulás után ismét elváltozand 's így öröktől öröké! Ki ezen tolongó hullámit az átalakulások 's elváltozásoknak az ő rohanó gyorsasá-

gukban szemléli, az minden halandót kevésre becsülend.

29. Egy áradathoz hasonló a' világegyetem őseje; elragad mindent magával! Minő hitvány, minő csekély hozzá képest az emberek cselekedete mi által ők, mint kormányférfiak, vagy épen mint valódi bölcsék kívánnak mutatkozni. Ember, tegyed csak egyszer, mit természeted most követel. Legy munkás, míg lehet, és ne nézz körül; ha talán valaki észre veszi e. Ne várj egy Platói köztársaságra, hanem légy elégedett, ha csak egy kevéssel előbbre mész, 's gondold meg, hogy minden haladás nem csekélység. Mert hiszen az emberek elveit ki változtathatja? De elveik megváltoztatása nélkül valjon mit eszközölsz egyebet, mint szolgaságot, mellyben nyögnek 's engedelmességet tettetnek. Jöj csak most és beszélj még nekem egy Alexander, egy Philipp, egy Demetrius Phalereusról; lássák ők magok, ha esmérték e az egyetemtermészet akaratát 's lettek e önmagok nevelői. Ha pedig csak egy nagy szerep volt a' mit játszottak, úgy senki nem fog arra kárhóztatni, hogy azt utánnok játszam. Egyszerű és szerény a' bölcsesség műve. Ne vezess engem fölfuvalkodó kevélségre!

30. Tekintsd mintegy fölülről, a' számtalan csoportozatokat, számtalan ünnepélyekkel, az ezernyi

hajózásokat zivataros 's nyugodt tengeren, eldő-ink, kortársaink 's utódink különféleségét. Tekintsd az életmódot, minő volt az mások alatt, minő le- end utánad, 's minő az még most is miveletlen népek között; — továbbá, hányan nem tudják még csak nevedet sem, 's hányan fogják azt csak hamar elfeledni 's jelen magasztalóid közül hányan fognak nem sokára korholni 's hogy így tehát sem hír sem dicsőség sem egyéb, mi vele összefüggésben áll be- csülésre nem méltó.

31 Mutass tántórihatlan szilárdságot minden- nél, mi valami külső okból származik; mind annál pedig mi belsődből jön, jogszerűséget; az az min- den szándékod 's tettered közhasznu működésre legyen irányozva, mint melly természetteddel egyedül meg- egyező.

32. Sok hasztalan alkalmaknak a' panaszra ele- jét veheted, mellyeknek alapja csak képzelettedben van, és már ez által is táguland hatásköröd. — Ka- rold föl lelkeddel az egész világegyetemet, tekintsd saját korszakodat, 's minden tárgy gyors vál- tozatát, — milly rövid az idő azok kezdete 's el- pusztulása között! midőn születésök előtt mérhet- lenség áll, 's kimulásuk után örökség következik.

33. Minden mit látsz gyorsan fölbomlik; azok is, kik ezen bomladozásokat látják, hamar kimulnak;

's a' halál által a' legidősb öreg, a' korán elhunytal ugyan egy állapotba lép.

34. Tegyed törvenyeddé, elveik minőségét, törekvéseik, vonzalmaik 's becsülésök tárgyait, egy szóval, lelköket leplezetlenül vizsgálni! Ha azt vélik, hogy ócsárlásaikkal ártanak, vagy dicséreteikkel használnak — az merő képzelődés.

35. A' veszettség nem egyéb, mint változás. De abban kedvét leli a' természet, melly azt akarja, hogy minden mi történik, jó legyen. Öröktől hasonló módon történt 's örökké hasonló dolgok történendnek. És te akarnád azt állítani, hogy minden rosszul szerkeztve jött létre, 's minden rossz állapotban maradand örökre, 's hogy következőleg annyi istenségek közül egyiknek sem volt elég hatalma ezen javítani: hanem a' világ el van kárhozthatva szünet nélkül bajokba bonyolodni.

36 Mi kellemetlen minden érzéki tárgy anyaga: viz, por, csont, piszok; — és ismét a' márványok — dagadványai, az arany és ezüst üledékei a' földnek; a' ruházat — szőrből áll; a' bíbor vérből; 's hasonló nemü minden egyéb. Maga az élet szellem valami hasonló 's egyből másba folyvást átváltozik.

37. Elég volt már a' nyomorut élet, a' zúgolódás, a' bohóczkodás; Miért vagy olly nyugtalan?

Mi van ebben, mi olly hallatlan volna? Mi rémit? Az alak? Tekintsd meg! Az anyag? Tekintsd meg. Pedig ezeken kívül semmi sincsen. Ugy légy te is végre gyanutlanabb 's bizalmasabb az istenek iránt! Hiszen egyenlő, ugyan azt száz vagy három év alatt megesmérned.

38. Ha valaki vétkezett, az reá nézve ros; ; de talán nem is vétkezett.

39. Vagy egy észből, mintegy közös kutfóból folyik minden a' világba, mint egy testbe; 's akkor a' résznek nem szabad a' fölött panaszkodnia, mi az egésznek hasznára válik; vagy pedig minden a' parányok zürzavara, vakesettől függő egyesülés és fölbomlás. Minek tehát a' nyugtalanság? Az által megfosztod magadat a' magasabb tehetségtől, halott vagy és elvesztél, és lesülyedtél az állatig; kiüríted magad, legelőre mégysz és ismét eszel.

40. Vagy tehetnek az istenek valamit vagy nem. Ha nem tehetnek; minek imádkozásaid? Ha pedig tehetnek; mért nem kéred inkább tőlök valamelly rosznak elhárítása, vagy valamelly jónak megadása helyett, inkább azon tulajdonságot tőlök, hogy ezen dolgoktól mit se félj, illyeket ne ohajts, és semmi hasonló fölött ne busulj? — Mert ha az embert általában, ugy erre nézve is segíthetik. De talán azt mondod, hogy az istenek azon

tehetséggel önmagadat ruháztak föl. Ugy nem helyesebb e azt, mi önmagadtól függ, teljes szabadsággal használni, mint azt, mi nem tőled függ, szolgálai alázattal és szorongatottsággal ohajtani? És ki mondja neked, hogy az istenek az önmagunktól függő dolgokban is nincsenek segélyünkre? Tökéld el tehát magad mostantól illy dolgokért imádkozni, 's meg fogod látni! — Az sohajt: mint jutok ama' kedves élvezetéhez! Te: mint menekszem meg azon élvezet vágyától! Az: mint tegyem, hogy azon baj elől szabaduljak! Te: mint tegyem, hogy azon baj elől szabadulnom szükséges ne legyen! Az: mint kezdjem, hogy fiucskámat el ne veszítsem: Te: mint kezdjem, hogy a' veszteségtől ne féljek. Ide irányozd minden imádságodat, 's a' sikert látni fogod.

41. Betegségemben, úgy mond Epicur, nem foglalkoztam testi fájdalommal és róluk látogatóimmal nem beszéltem. Inkább folytattam nyomozásimat a' természet 's azon mód fölött, mint maradhat az ész, noha a' testi érzelmekben részt veszen, még is rendületlen és mint ovhatja meg sajátlagos javát; az orvosoknak sem adtam alkalmat azzal kérkedetni, mintha valami nagyot tettek volna rajtam; akkor is vidámon 's elégedetten éltem. — Igy cselekedett ő betegségében, és te hasonlóan tégy be-

teges 's más illy állapotokban. Mert minden iskolák közös elve, bármilly események közt a' bölcsészettől nem távozni, 's tehát tudatlan a' természetet nem esmérő emberek csevegésibe bele nem egyezni. Mindenkor csak jelen tettet 's a' hozzá tartozó eszközökkel foglalkozzál.

4!. Ha valakinek szemtelenségén meg botránkozol, kérdezd magadtól: lehetséges e, hogy szemtelen a' világon ne legyen? Nem! — Tehát ne kívánd a' lehetlent. Mert az is csak azon szemtelenek egyike, minő a' világon mindig leend. Legyen ez a' ravasz, a' csalárd, 's minden vétkesre nézve szemed előtt. Mert mihelyt arról megemlékszel, hogy lehetetlen, miszerint illy emberek egyáltalában ne létezzenek, úgy mindegyikök iránt engedékenyebb leendsz. Annak is meg van a' maga nagy haszna, ha mindjárt meg gondoljuk, minő erényt adott a' természet, valamelly idegen vétek tekintetéből. Így adta ellenszerül az oktalan ellen a' szelidséget, más ellen pedig más szert. Minden esetre pedig szabadságodban áll, a' tévedőt oktatni. Mert minden hibázó elhibázza célját 's így eltéved. De minő kárt vallasz te az által? Hiszen egyetsem találsz azok között a' kiken megbotránkozol, kinek cselekvésmódja lelkedet rosszabbá tehetné; pedig a' te bajod 's károsulásod csak ebben áll. Ha a' műveletlen mű-

veletlenül cselekszik — mi van abban olly különös, olly föltűnő? Lásd, ha nem kell e inkább önmagadat vádolnod, hogy illy embernek illy magaviselete neked olly váratlan volt. Hiszen az okosság ád neked alkalmat azon gondolatra, hogy ez épen ebben hibázand, -- és te ezt még is elfeleded, 's csodálkozol fölötte, midőn ezen hibát elkövette! Főkép pedig, midőn valakit hűtlenséggel vagy hálállansággal vádolsz, fordítsd figyelmedet önmagadra. Mert a' tévedés nyilván részeden van; vagy mivel illy jellemü embertől azt vártad, hogy szavát megtartandja; vagy mivel a' jótéteményt, mit iránta mutatnál, nem teljesíted minden önzési tekintet nélkül, és nem ugy, mintha már a' cselekvénytől magától megkaptál volna minden gyümölcsöt. Mert mit akarsz többet. midőn valakivel jót tettél? nem elég e ez neked? Olly valamit cselekedtél, mi természetteddel megegyező. Kivánsz e még jutalmat érte? Mintha még a' szemek is, azért hogy látnak, jutalmat kérnének. Mert valamint ezek bizonyos célra rendeltvék, 's ennek szerkezetökhöz képesti teljesítésével a' magokét is elérték; épen ugy eléri az ember, ki jótékonyságra van rendeltetve, minden jó cselekvény által, 's mind az által, mi embertársai kül javát előmozdítja, minthogy céljához vezet, a' magáét is.

Tizedik könyv.

1. Mikor lész, lelkem, egyszer már jó, mesterkéltség, változás, leplezet nélkül, 's a' téged fedező testnél átlátszóbb? Mikor fogod végre a' szerető 's gyengéd kedélyességet megizlelni? Mikor jutsz oly teljességhez, mellyben semmi nélkül nem szükölködöl, többé semmire nem vágysz, semmit nem ohajtasz élvezetül, sem lelkest sem lelketlen, — sem időt hogy tovább élvezhess, sem helyet, tájat, vagy levegőt, melly szelidebb volna, sem embereket, kik veled jobban egyeznének, hanem mindenkori állapotoddal megelégedve, a' jelennek örülsz, 's meggyőződöl arról, hogy semminek nem vagy hiányával, hogy minden javadra szolgál, hogy minden az istenektől van, 's hogy mind az hasznodra válik, mi nékik tetszik 's mit ők egy tökéletes, jó, igazságos 's tiszteletre méltó lény üdvére elhatároznak, az mind azt egyesíti, körül veszi, 's magában foglalja mi hasonló dolgok teremtésénél fölelemződik? — Mikor állsz végre minőségednél fogva oly viszonyban az istenek és emberekkel, hogy soha ne panaszkodjál ellenök, sem te általuk soha ne kárhóztassál.

2. Figyelj arra, mit követel természeted, a' mennyiben csupa természet törvények alatt áll, — és teljesítsd vagy elégítsd ki ezen követelést, ha állati természeted szerkezete általa rosszabbá nem leszen. Aztán arra figyelj, mit követel állati természeted, 's teljesítsd követelését, ha okos természeted az által rosszabbá nem tétetik. De az okos lény mindenkor társadalmi is. Alkalmazd ezen szabályokat és semmi mással ne törődjél.

3. Vagy birsz a' természettől annyi erővel, hogy képes vagy minden eseményt elviselni, vagy a' természettől nem vagy képes. Ha tehát olly sors ér, melyet elviselni elég erővel birsz, úgy ne neheztelj miatta, hanem türd el, természeti erődnél fogva. Ha pedig az esemény természeti erődöt túlhaladja, azért ne neheztelj; hiszen mig fölemészt, elveszti erejét. Azonban jusson eszedbe, hogy a' természettől erőt nyertél mindent elviselni, 's csak képzelmedtől függ, azon gondolat által türethetővé 's könnyüvé tenni, hogy illy magaviseletet önjavad vagy kötelelességed kíván.

4. Ha ki hibázik, tanítsd jó kedvüleg, 's mutasd meg neki tévedését. Ha pedig ezt nem tudod, úgy neheztelj önmagadra — vagy még magadra sem.

5. Bár mi érjen, öröktől, reád van mérve; 's az okok láncolata kezdet óta össze kapcsolá létedet és azon eseményt.

6. Nézzék mások a' világot atomok' zavarának, vagy egy rendezett egésznek, — ez legyen első elvem: része vagyok azon egésznek, melly természetörvények alatt áll. — Második elvem ez: bizonyos szorosabb összeköttetésben állok a' velem hasonnemű lényekkel. — Mert az első elvet eszemben tartva, nem fogok semmiért zúgolódní, mi reám mint az egész részére hárul: mert semmi sem káros a' résznek, mi az egésznek hasznos. Az egész pedig nem foglal mit sem magában, mi nékie hasznos nem volna. Ez minden természetek közös tulajdona. Sőt a' világtervezésnek még azon elsősege van, hogy kívülről mi által sem kényszeríthetik, önmagának valami karost teremni. Tehát ha csak azt meggondolom, hogy egy illy egésznek része vagyok, nem fogok semmiért zúgolódní mi reám jut. — A' mennyiben pedig hasonnemű lényekkel szorosabb viszonyban állok, nem fogok semmit a' közjó ellen kezdeni, sőt inkább tekintettel a' velem rokon lényekre, minden igyekezetemet oda irányzom, mi a' közre hasznos, 's attól mi ezzel ellenkező, magamat tartóztatom. Ezen elvek alkalmazása mellett életem szeliden folyand; olly sze-

liden, mint tapasztalás szerint a' polgár élete folydogál, ki polgártársai javára szilárdul dolgozik, 's mit az ország reá ró örömmel viseli.

7. Az egész minden részének, az az minden dolgoknak, mellyek a' világban léteznek, szükségkép el kell romlani, vagy bélyegzőbb kifejezéssel, elváltozni. — Ha ez a' dolgokra nézve valami rossz, és egyszersmind szükséges volna, valóban úgy a' világ, az ő részeinek folytonos átmenete mellett a' változásba, 's azoknak ezerféle szétromlására való rendeltetésében, nem igen jeles szerkezetet nyert volna! Valjon az egyetemes természet maga intézkedett e úgy, hogy saját részeire rosszat hártson, 's azokat úgy alkotta e, hogy reájok nézve ne csak lehető legyen ezen rossz, hanem szükségképeni? Vagy talán működésök eredménye önmaga előtt eszméretlen volt? Mindenik hihetlen. — Ha pedig valaki ezen átváltozást, minden tekintet nélkül az egyetem-természetre, csupán a' dolgok eredeti hajlamából akarná szármoztatni, mi nevetséges volna akkor is egy részről azt állítani, hogy a' dolgoknak eredeti hajlamuknál fogva szükségkép el kell változniok, 's más részről ugyan akkor a' vaksors fölött, melly nem vezetetik munkás erő által, csodálkozást vagy neheztelést nyilvánítani! Egyébkint is ezen átváltozás csak feloszlása a' dolgoknak abba,

a' miből szármoztak, legyen az bár az elemi részek szétszórátása, mikből szerkesztvék, vagy pedig átmenete, például a' kemény részeknek földbe, a' szellemieknek levegőbe, úgy hogy ezek következőleg a' világegyetem elemeibe fölvétetnek, találja ez bár tüz által pusztulását, avagy örök változat által ujljon meg. De ne is gondold, hogy lényed azon tömör és szellemi részei születésed óta léteznek. Mind ezeket tegnap 's tegnapelőttől vetted föl az élelem szerekből 's a' beszivott légből. Az változik tehát el, mit természeted úgy vett föl, nem pedig az, mit az anyatermészet keletkezésedkor teremtet. Sőt föltéve, hogy téged ezen neked saját-szerűvel még olly szoros összeköttetésbe tett is, azért ezen ellenvetést a' mondottak irányában igen csekélynek tartom.

8. Ha egyszer ezen czimeket: becsületes, szerény, igaz, józan, kedélyes, nagylelkű, magadnak megszerzed, vigyázz, nehogy máskép neveztesdél, 's ha valaha ezen czimeket eljátszanád, térj vissza gyorsan hozzájok. És emlékezzél meg, hogy a' józanságnak annyit kell jelentenie neked, miszerint az minden tárgynak észlelő figyelmes szemlélete; — a' kedélyességnek annyit, mint önkényes fogadása mind annak, mit az egyetemes természet reád mér; nagylelkűségnek annyit, mint gondolkodó részed

fölülemelkedése minden gyengéd és gyengédtelen testi érzelmeken, dicsőségen, halálon és minden hasonlón. Ha tehát ezen czimek birtokában magadat megtartod, a' nélkül azonban, hogy törekednél mások által azok szerint neveztetni, úgy egészen más ember lész, 's egészen más életet kezdesz. Mert még mindig olyan maradni minő eddig voltál 's magadat ilyen életben huzni vonni hagynod, félreismerhetlen jele volna olly embernek, ki, minden érzékei elhalván, az étellel fősvénykednék, mint azon félig szétmarczangolt állatvívók, kik sebekkel és fekélyekkel elboritva, még más napra fenhagyatni könyörögnek, noha ugyan azon körmök 's mardosásoknak lesznek kivetendők. Törekedjél tehát ezen czimek után. és ha lehetséges, tartsd fen nálok magadat, mintha az üdvezültek szigeteire volnál helyezve. Ha pedig talán észre veszed, hogy nincs elég erőd nálok magadat fentartani, úgy vonulj vissza bátran egy zugba, hol őket meg őrizheted, avagy lépj ki az életből, de harag nélkül, egyenes, szabad, és szerény lélekkel, mint ha illy kilépted az életből lett volna abban egyedüli kitűnő teted. Hogy ezen czimeknél fentarthasd magadat, igen segitend, ha sokszor megemlékszel az istenekre, és hogy ezek, minden okos lényektől nem bizelgést várnak, hanem hasonlatosságot; és hogy, valamint

az figefa, mi a' figefa rendeltetését teljesíti, az kutya vagy méh, mi a' kutya vagy méh rendeltetését teljesíti, épen ugy, csak az ember, ki az embernek rendeltetését teljesíti.

9. Színészek, háboru, bámulat, lustaság, szolgaság, naponkint elfogják nálad homályosítani azon szent elveket, mellyeket mint természetbúvár valóknak találtál, a' nélkül hogy őket eléggé méltányoltad volna. De szükség hogy mindent olly figyelemmel szemlélj és cselekedjél, hogy egyszerre mind gyakorlati ítélőtehetséged tökéletesedjék, mind elméleti értelméd munkálkodhassék, és hogy azon titkos de nem észrevehetlen önérzetre juss, melly a' teljes fölfogásból származik. Mert akkor örülni fogsz egyeneslelkűségeden, méltóságodon és minden tárgyróli tudományodon; mi legyen az lényegében, minő helyet foglal az el a' világban, hajlamánál fogva meddig tarthat, miből áll, kit illethet, 's kiadhatja vagy ragadhatja el.

10. A' pók büszke reá, ha egy legyet fogott; az, ha egy nyulacsát, ez, ha hálójában egy kis halacsát, egy másik, ha vadmét, vagy medvét, 's ismét egy másik, ha — Sarmatákat fog. De vajlon ezek, ha az indokokat vizsgálod, nem mind rablók e?

11. Szerezd meg magadnak azon ügyességet, hogy azon módot, mikép változnak által minden dolgok egymásba, rendszeresen megvizsgálhasd, légy erre mindig figyelmes és gyakorold magad e tekintetben! A' léleknagyságot mi sem segíti jobban elő. Testét, mint egy ruhát levetkezi, 's azonban hogy el esmérí, miszerint nékie — ki tudja mi hamar? — mind ezt az emberektől megváltában el kell hagynia, átadja magát arra nézve mit cselekednie kell, egészen az igazságnak, sorsára nézve pedig az egyetemtermészetnek. Mit mondanak vagy gondolnak pedig róla mások, vagy mint viselik iránta magokat, azzal nem törődik. Ezen két dologgal kielégítetvén, tudnillik azt cselekedve, mit jelenleg cselekednie kell, 's azt szeretve, mi mostan reá-méretik, minden egyéb törekvésekkel 's vágyakkal fölhangy, kivévén azon igyekezetet, törvényszerűen haladni az egyenes uton céljához 's így az istenséget követni, melly egyenesen közelg a' cél felé.

12. Mi haszna a' gyanunak? Hiszen hatalmadban áll megvizgálni, mit kíván kötelességed? és midőn ennek esméretéhez jutsz, nyugott, szilárd lépéssel ezen uton haladni; ha pedig nem látsz világosan, meg állani, és a' legjobb tanácsadókat venni segédül. Sőt ha más nehézségek lennének is utban, azért meggondolás és szilárd ragaszkodás

mellett ahhoz, mit jónak tartasz, mindenkor a' körülményekhez képest haladhatsz. És pedig a' legdicsőbb ezen czélt elérni; valamint elbibáznai, meghasonlás az emberiséggel Nyugott és még is nyughatatlan, vidám és még is komoly — ilyen a' férfi, ki mindenekben okosságát követi.

13. Kérdezd magadtól, mihelyt fölébredtél: vajjon azon jó és nemes cselekvények, miket más viz véghez, nekem javamra lesznek e? Soha. — Talán elfelejtéd, hogy azok, kik mások iránti dicséretök vagy korholásukra olly büszkék, minők tanyájakon 's asztaluknál? mit tesznek, mit kerülnek, miután törekszenek, mit lopnak és rabolnak nem kezeik és lábaikkal, hanem legnemesb részókkal, melly által, ha akarnák, magokat a' becsületesség, szerénység, igazság, törvény 's jó szellem birtokába tehetnék.

14. A' mivelt és szerény ember így szól a' mindent adó 's vevő természethez: adj mit akarsz, és vegyed el a' mit akarsz. De ezt dacz nélkül, iránta való engedelem 's kegyeletből mondja.

15. Kevés az mi hátra van életedből. Ugy töltsd azt el, mintha egy hegyen élnél! Mit sem érdekel, itt vagy ott él e valaki, ha csak mindennütt a' világon úgy él, mint szülő városában. Ha csak az emberek benned egy valódi, az az termé-

szetszerün élő embert szemlélnék és esmérnek! Ha mint illyet nem türhetnek el — úgy öljenek meg! Mert ez jobb, mint úgy élni.

16. Ne álj meg a' becsületes ember tulajdonai vizsgálatánál; hanem inkább légy magad is az.

17. Képzeld sokszor magadnak az egész örökévalóságot, az egész világtömeget, 's hogy minden egyes lény, anyagjára nézve egy fige maghoz, tartósságára nézve a' pillanathoz hasonlítható, melly alatt egy furó megfordítatik.

18. Minden érzéki tárgy szemléleténél képzeld azt magadnak széthomlott, átváltozott, és mintegy elrothadt vagy szétdult állapotjában, vagy azon oldalról, mikép a' természettől mintegy halálra van rendelve.

19. Mik az emberek, midőn esznek, alszanak, nőszülnek, üritnek 's a' t? És mik, midőn férfi erőt, büszkeséget, haragot mutatnak, vagy magas helyzetökből másokat leszidnak? Még kevéssel előbb mennyit élveztek, és minő árón? 'S mi lesz belőlök rövid időn?

20. Mindenkinek hasznos, mit az egyetemtermészet mindenkinek hoz, és épen akkor hasznos, midőn az hozza.

21. Az esőt szereti a' föld; és szereti a' felséges lég. A' világ szereti azt csinálni, minek tör-

tenni kell. Azért mondom én a' világnak: szeretem én, mit te szeretsz. Épen azért használjuk e' kifejezést: ez vagy amaz szeret történni.

22. Vagy élsz itt — és ehhez már hozzá szoktál; vagy kiléptél — 's ez ohajtásod volt; vagy meghalsz — 's ekkor kiszolgáltál. Negyedik eset nincs. Tehát csak jó kedvü légy.

23. Az mindig világos legyen előtted, hogy ezen darab föld szinte egy darab föld, és hogy te itt épen azt fölleled, mit mások valamely hegy ormán vagy máshol keresnek. Mert megerősítve találándod Plato azon nyilatkozatát: a' város falai közt, ugy mond, mint egy magányos pástorkunyhóban.

24. Mi nekem most az én eszem? Vagy mivé teszem? Mire használom most? Talán nincs belátása, vagy a' társaságtól elvált és elszakadt? vagy a' testtel ugy összeragadt és vegyült, hogy annak minden mozgalmiban részt kell vennie?

25. Ki urát elhagyja az szökevény. De ur a' törvény is. Tehát a' törvénszegő szökevény. Ugy az is, ki kicsinylelkűséget, boszut, vagy félelmet mutat: mert nem akarja, hogy az történjék, az történet legyen, vagy jövődében történendjék, mit a' mindenség kormányzója a' törvény rendelt, melly

mindenkinek meghatározza, mi illeti. Tehát a' félénk, kicsinylelkű 's boszús ember is szökevény.

26. Ki az anyaméhébe ereszté a' magot eltávozik; aztán egy más működő erő veszi által, földolgozza 's bevégzi a' csecsemő képletét. — Illy anyagból minő lény! — Ez ismét nyeldekklőjén magához veszi az ételt, ezt fölveszi egy más működő erő, 's belőle készít érzelmet, indulatot 's általában életet és erőt, 's ki tudja mi sok és nagy dolgokat még. Visgáld ezen olly rejtelmes működéseit a' természetnek 's tanuld az okot, melly szüli, épen olly helyesen esmérni, mint azon erőt, melly által a' testek magokat lefelé vagy fölfelé mozgatják, nem szemmel ugyan, hanem azért nem kevésbé világosan.

27. Gondold meg sokszor magadban, hogy mind az, mi most van, már előbb épen ugy vólt 's jövődöben épen ugy leszén; álítsd szemeid elé, azon egészen hasonnemü színjátékokat 's jeleneteket, miket saját tapasztalásodból vagy a' történetekből esmérsz, Hadriannak egész udvarát, Antoninusét, Philippét, Alexanderét, és Krósusét! Mindig ugyan azon színmü, csak más személyektől adva.

28. Ugy képzeld magadnak azon embert, ki valamik fölött szomorkodik vagy boszús, mint a' malacgot, melly az áldozó oltáron rugdalószik, és

ordit. Az is hasonló, ki magános ágyán csendesen sohajtozik az ember korlátoltsága fölött! Gondold meg; Csak az okos lénynek jutott azon sors, önkényt eltérni az eseményeket; mert kényszerülve engedni, a' szükség mindennek parancsol.

Minden egyes tárgy szemléleténél, mellyel dolgod van, kérdezd magadtól: kell e a' haláltól azért félned, mert ettől megfoszt?

30. Midőn valakinek hibáján megbotránkozol, térj vissza magadba és gondold meg, minő hasonló hibát követsz te el, ha te, például a' gazdagságot, vagy a' gyönyört, vagy a' hirt jónak tartod? Mert ha csak ezt meggondolod, úgy hamar elfeleded a' haragot, főkép ha eszedbe jut, hogy az kényszerítetik úgy cselekedni. Mert valjon mit tegyen? — De ha te képes vagy, mentsd ki őt azon erőszakból.

31. Ha talán a' Socraticus Satyriont látod, képzeld magadnak Eutychest vagy Hymenest; ha Euphratest látod, emlékezzél meg Eutichion vagy Silvanra; hasonlókép jusson eszedbe Alciphron szemléleténél Tropeophorus, Xenophonénál Kriton vagy Severus; épen úgy gondolj egy más császárra, midőn magadat látod, és mindeniknél viszont a' hozzá hasonlóra. Aztán jusson eszedbe ezen kérdés: Valjon hol vannak ők? Sehol! Vagy ki tudja hol?

— Mert illy módon minden emberi, mint füst és üres semmi fog megjelenni előtted, különösen, ha egyszersmind megemlékszel, hogy mind az mi egyszer átváltozott, örök időközön tartani nem fog. Hát te meddig? — Miért nem elégszel meg tehát ezen rövid időt illendően tölteni el? A' cselekvésnek mi szép anyagját és alkalmát hagyod használatlanul? Mert mi egyéb minden, mint az észnek gyakorlata melly az életnek minden eseményeit, mintegy gondos természetvizsgáló, úgy szemléli? Késsél tehát, mig ezt mind sajátoddá teted, mint egy erős gyomor, melly minden ételeket sajátává tesz, mint a' lobogó tűz, melly mindent mit bele vetnek, lánggá és szikrává változtat által.

32. Senkiinek se szabadjon rólad igazsággal azt mondani, hogy te egyeneslelkű, becsületes nem vagy! Hazugnak kelljen annak lennie, ki rólad ezt gondolná? Mind ez csak tőled függ! Mert ki gátoland, hogy egyeneslelkű és becsületes ne légy? Csak azt határozd el, hogy tovább nem élsz, ha illyen nem lehetsz. Hiszen az ész sem helyesel mást, mint ki illyen.

33. Mit lehet ez alkalommal leghelyesebben tenni vagy mondani? Mert legyen bár mi, szabadságodban áll, azt tenni vagy mondani. Csak azt ne vesd ellene, hogy gátoltatol! Ne szünjél meg

addig sohajtozni, mig minden elődbe adott vagy akadt alkalomnak az emberi természettel megegyező fölhasználása benned épen azon érzelmet nem idézi elő, mit a' kéjhajhászban a' fényüzés bősége. Mert minden sajátlagos természetteddel megegyező működést, melly hatalmadban áll, úgy kell tekintened mint örömeívet. Ez pedig hatalmadban van minde-nütt! Egy hengernek igen is nincs azon tehetsége, maga elszántából mindenfelé mozdulhatni, épen olly kevésbé mint a' viznek, tüznek, 's más dolgoknak, mellyek természettörvények, vagy oktalan szellem kormánya alatt állnak. Itt sokszor van ellentállás vagy akadály. De az ész és okosság veleszületett tehetsége és saját akaratja szerint minden akadályokon fölülemelkedhetik. Ha csak azon könnyüséget semeid előtt tartod mellyel az okosság, mint a' tüz föl, a' kő alá, a' henger résut, mindenfelé mozdul, ugy többet ohajtani nem fogsz. Mert minden egyéb összeütközések, vagy csak a' testet érik, tekintve azt mint holt tömeget, vagy csak képzeletben 's okosságod hanyatlásakor sebzenek meg, 's téged semmiképen rosszabbá nem tesznek. Mert különben annak, kit illyes ér, ez által legott rosszabbá kellene lennie. Más dolgokkal valóban ugy van, hogy ha valami összeütközésök történik, az által rosszabbá lesznek. Ellenben az ember, ha így

mondhatom, az által még jobb és dicsőbb leszen, ha ezen eseményeket kellőleg fölhasználja. Általában emlékezzél meg, hogy a' valódi polgárt semmi nem sérti, mi az országot nem sérti; az országot pedig semmi nem sérti, mi a' törvényt nem sérti. De mind az, mit szerencsétlenségnek hívunk, nem sérti a' törvényt 's következőleg sem az országot sem a' polgárt.

34. Annak ki igaz elvektől van által hatva, a' legkisebb csak oda vetett jelszó elégséges a' bú és félelem elűzésére, mint ez:

A' falevél elhull, ha a' télnek éri fuvalma:

Illyen az emberi nem!

Levelek a' te gyermekeid is; azok is levelek, kik olly hitelt-igénylőleg 's olly harsányan dicsérnek másokat, és megfordulva ismét őket elátkozzák, vagy alattomban gáncsolják és gunyolják. Levelek azok is, kik halálad utánni dicsőségedet terjesztik. Mindnyájan „a' kikelet melegében foganva.“ Egy förgeteg ismét földre szórja őket. És a' örzsők ismét másokat hajt elő. Az élet rövidsége mindnyájoknál közös. És te mind ezt kerülöd és keresed, mintha örökké tartana! Még kis időt, és a' te szemeid is behunyódnak és az, ki téged sirba kísér, nem sokára egy másik által fog megsiratni.

35. Az egészséges szemnek minden láthatót kell látnia, a' nélkül hogy mondaná: a' zöldet akarom: mert ez a' szembeteg esmértető jele. Így az ép hallásnak és szaglásnak is minden hallható és szagolható fölfogására képesnek kell lenni: az egészséges gyomornak hasonlóan kell lenni minden étkek irányában, valamint a' malomnak mind arra nézve, mit megőrleni rendeltetése. Épen így kell az egészséges észnek is minden események iránt fogékonynak lenni. De ha így szól: bár csak gyermekeim életben maradnának! bár csak mindenek dícsérnék tetteimet! úgy hasonlít a' szemhez, melly a' zöldet, a' fogokhoz, mellyek a' porhanyót keresik.

36. Senki sem olly szerencsés, hogy azok között, kik halálos ágyánál állanak, nem lennének néhányan, kik közelgő végét kedvesen nem szemlélnék. Ha bár nemes, bölcs volt is. Végre még is leszen egy, ki így szól magában: valahára most nyugtunk leszen még is ezen erkölcsbirótól; ő ugyan közülünk egyik ellen sem volt szigorú; de mi még is észrevettük, hogy minket titkon megvetett! Így a' nemesről. De mi sok más körülmény jön reánk nézve össze, mellyek sokaknál azon ohajtást szülik, hogy bár tőlünk szabadulnának! Gondolj erre haláod óráján, 's nyugottabban távozol el innen, ha ezt meggondolod: olly életből távozz el, hol még

kortársaim is, kikért annyit dolgoztam, imádkoztam 's gondoskodtam, jövődö könyebbség reményében, elköltözésemet ohajtják. Miért kívánjak itt még tovább késni? — Csakhogy azért ne váljal tölök kevésbé jóakaratulag! Sőt annál inkább tartsd meg sajátlagos jellemedett: légy barátságos, jóakaratu, szelid! — Más részről nem mintha erőszakkal szakasztatnál el; hanem inkább mikint a' nyugottan haldoklónak lelke a' testből kiszáll, olly szelid legyen tölök megválásod. Összeköttetésedet velök egykor a' természet kötötte 's most ugyanaz oldozza föl. Azért tehát ugy akarok, mint laktársaimtól tölök ellenszegülés nélkül önkénytesen megválni. Mert ezen megválás is természetszerű.

37. Szokjál hozzá, minden emberi tethnél magadban kérdezni: ezt ez mi végett teszi? Kérdezd ezt magadtól 's visgáld először önmagadat.

38. Emlékezzél meg, hogy minden mozgalmaid oka bensődben rejlik; ott van a' rábeszélési tehetőség, ott az élet, ott ugy szólván az egész ember. Ne cseréld el soha ezen lakót az őt körül vevő lakkal, vagy azon műszerekkel, mellyek hozzá illesztvék. Hasonlók ezek a' kötelékhez (csak azon különbséggel hogy vele születtek), és reá nézve tehát azon erő nélkül, melly őket mozgásba hozza és

ismét megállítja, épen olly hasztalanok: mint e nélkül a' szövőnének a' vetelő, az irónak az irószer 's a' vontatónak az ostor.

Tizennegyedik könyv.

1. Ezek tulajdonságai az okos léleknek: látja önmagát, taglalja 's kénye szerint képzi. Önmaga élvezi a' gyümölcsöket mellyeket terem, — midőn ellenben a' növények gyümölcsei 's az mi az állatoknál a' gyümölcsnek meg felel, csak másoknak nyújt élvezet. Ő mindig eléri célját, bár hol tételessék is nékie az élethatár; nem úgy mint a' táncz vagy szindarabban 's hasonlókban, holly valamelly közbejött esemény miatt az egész cselekvény csonka marad; ő minden részben szándékát a' legtökéletesebben teljesítheti, úgy, hogy el mondhatja: én birom, mi enyém! Továbbá bejárja a' világot, 's az üres tért, melly azt körül veszi, és szemléli alakokat; kiterjeszkedik az idő örökévalóságán, 's minden dolgok korszakonkinti ujászületését fölfogja 's belőle megérti, hogy utódink semmi újat látni nem fognak, 's hogy elődeink sem láttak egyebet. Sőt

némileg már a' negyvenévesnek, ha csak valamennyire eszes, a' hasonlatosság törvénye szerint, az egész mult és jövő mintegy szeme előtt van. — Az okos léleknek tulajdonságai ezek is: társát szeretni, igazság 's szerénység után törekedni, és semmit főleb' nem becsülni, mint magát. Ez a' törvénynek is tulajdonsága, következőleg a' helyes és a' jogszerűleg működő ész között semmi különbség nincs.

2. Az ének, a' táncz, a' harczjáték kellemeit nem nagyra fogod becsülni, ha például a' kedves hangot egyes részeire fölelemzed, 's mindegyikénél ezt kérdezed magadtól: vajjon ez által el hagynád e magadat ragadni? Mert ezt pirulnál megvallani. Épen ezt tedd a' tánczra nézve, minden fordulatánál 's állásánál a' tánczosnak. Ezt a' harczjátéknál! Tehát, kivevén az erényt 's az ő tetteit, el ne felejts minden egyebet részeire föloszlatni, hogy ezen föloszlatás által megvetésökhöz juss. Alkalmazd ezt egész életedre!

3. Minő fenséges lélek az, melly kész mindjárt megválni a' testtől és, vagy kimulni, vagy elporlani, vagy fenmaradni! Ha tudni illik ezen készségi saját meggyőződés eredménye, és nem csupa macacsság, mint a' keresztényeknél, hanem eszmélet-

tel, méltósággal, és hogy másokat meggyőzzünk, minden szinpadai fitogtatás nélkül nyilatkozik.

4. Valami közhasznut tettem e? Helyesen; belőle magamnak van előnyöm. Ez mindenkor szemeid előtt legyen — és ne szünjél meg soha közhasznulag működni

5. Minő mesterséget üzesz? Hogy jó legyek. Ez pedig úgy történik leginkább, ha helyes eszméretet szerzesz magadnak mind az egyetemtermészetéről, mind a' te sajátlagos szerkezetedről.

6. Először a' szomorujátékok hozattak be, hogy a' hallgatók az eseményekre 's azok kikerülhetlen kényszerüségére emlékeztessenek, hogy a' világnak nagy szinpadán a' fölött ne panaszkodjanak, mit a' színházban olly szívemelőnek találnak. Mert látni fogják, hogy mindennek szükségkép úgy kell történnie, és hogy végre azoknak is, kik így kiáltanak föl. Ah Kithaeron! el kell türniök. És valóban a' színműköltőktől több igazságok hasznosan mondatnak. mikhez főleg ezek tartoznak:

„Bár gyermekem hagyják is el az istenek:

Meg lesz méltó oka!“

És egy más helyen:

„Dolgok miatt tehát ne légy boszús!“

És ismét

„Arasd az életet! olyan mint telt kalász“ és több hasonló. — A' tragoediára a' régebbi komoedia következett, melly erkölcsbiráló szabadsággal élt, és a' gógösséget leplezetlen előadása által nagy haszonnal korholta, e' végett Diogenes is alkalmazott ezekből némellyeket. — Az erre következő közép komoedia azonban vajjon mi volt? És mi végre hozatott be utóbb az újabb, melly lassankint majmoló szemfényvesztéssé fajult el? Ezt mondaná meg nekem valaki! Mert hogy ezen darabokban is mondatnak némelly hasznos igazságok, tagadhatlan; azonban illy színű egész szerkezetének mi czélja lehet?

7 Mi világosnak kell előtted lennie, hogy az élet semmi más helyzete a' bölcselkedésre nem alkalmasob mint épen jelenleg a' tiéd.

8. Az ág melly a' vele összefüggő ágról levágotik, szükségkép az egész fáról is levágotik. Így az ember is, ki egy emberrel meghasonlott, szükségkép az egész községtől elszakad. Az ág egy másik ágtól elvágotik; az ember ellenben maga választja el magát embertársától gyűlölet és megvetés által, a' nélkül hogy észrevenné, mi szerint ez által az egész községgel meghasonlik. Azonban nékie Zeüsztól a' társaság alkotójától azon ajándok jutott, hogy mindenkor szabadságában áll, magát a' leg-

közelebbi ággal egyesíteni 's az egésznek ismét kiegészítő részévé lenni. De minél többszer elválnak, annál nehezebben megyen ezen vizsonti egyesülés 's helyreállítás. Általában azon ág, melly kezdet óta együtt növekedett a' fával 's ugyanazon növési ösztönt megtartotta, egészen más minőségű, mint az, melly levágotván ismét beoltatott; bár mit mondjanak is a' kertészek, ezen utóbbi össze forr ugyan a' törzsökkel, de össze nem simul.

9. Azok, kik az ép ész utjáni előhaladásodat gátolni akarják, csak nem fognak képesek lenni, józan tetteidben föltartóztatni. Épen olly kevéssé engeddd magadat általuk, irántoki jóakaratedban zavarni! Mindenikre nézve légy vigyázattal, nem csak a' szilárd gondolkozás és cselekvés módot illetőleg, hanem az azok iránti szelidséget tekintve is, kik abban gátolni akarnak vagy másképp terhedre vannak. Mert nem kevésbé gyengeség az, ha reájok haragszol, mint ha tettelddel fölhagysz és megrendülve vissza lépsz. Mindenik esetben állomásodat bünösen elhagytad, ott félelemből, itt gyűlöletből természetes rokonod és barátod ellen.

10. A' természet soha sem áll a' művészetnek alatta. Hiszen a' művészetek csak a' természet utánzóí. Ha ez így van, úgy a' legtökéletesb 's mindent magában foglaló természet a' művészi ügyességnek

mögötte nem áll. De minden művészetben az alábbvaló a' nemesebbért készül; így a' közös természetben is. És már ebben mutatkozik az igazság eredete; 's ezen alapulnak a' többi erények: mert mind addig, míg minket a' tárgyak érdekelnek, vagy mig könnyen elcsábítható, könnyelmű és állhatatlan emberek leszünk, addig az igazságot sem fogjuk követni.

11. A' kül dolgok, mellyek fölött, akar utánnok való vágyból, akar ellenszenvből nyugtalankodol, hozzád nem jönnek; hanem némileg te mégysz hozzájuk. Azért csak hallgasson ítéleted fölöttük — 's ők mozdulatlanul fognak magokra maradni, 's nem látandjuk, hogy te akar keresd, akar kerüld őket.

12. A' lélek mindenkor megtartja sajátlagos teke alakját, midőn sem ki nem terül. sem össze nem vonul, sem föl nem emelkedik, sem le nem száll, hanem azon világosságtól sugároztatik körül, mellynél az igazságot mind minden egyéb tárgyakra, mind magára nézve láthatja.

13. Egy megvet engem; ő lássa azt. Én ahhoz fogok látni, hogy semmi megvetendőt ne tegyek és ne mondjak. Gyülöl valaki, az ő dolga; én mindenki 's ő iránta is szelid és jó akarok lenni 's kész minden szemrehányás 's türelmem fitogtatása nélkül,

hibáját megbocsátni, épen azon őszinteség 's kedélyességgel, mint egykor Phokion, ha csak tettetés nem volt az. Bensődnek olyannak kell lennie, hogy az istenek olly embert lássanak benned, ki semmi miatt neheztelést 's haragot nem mutat. Mert ugyan minő baj léteznék is reád nézve, ha csak az, mit cselekszel, természetteddel megegyező? És té, o ember, ki arra vagy rendelve, hogy mindenképen a' közjónak szolgálj, nem fogadnád e el azt, mi az egyetem-természettel megegyezik?

14. Azok, kik egymást gyűlölik, hizelgnek egymásnak, — és azok, kik egymás fölé akarnak emelkedni, meghajolnak egymás előtt.

15. Milly romlott, milly csalárd az ki így kezdi: elhatározám, veled őszintén bánni! — Mit cselekszel te ember? Mire ezen bevezetés? Mindjárt meg fog látszani. A' homlokodon kell a' nyilatkozat igazságának írva lenni és a' szemekből világítani; mint a' szerető mindjárt olvashat szeretettje szemében mindent. Általában a' hecsületes és jó embernek a' maga nemében épen olyannak kell lennie, minő a' rossz szagu. Ki hozzá közel áll, megérzi, vagy akarja vagy nem! A' képmutatás csak az együgyűek hurokja. És semmi nem gyalázatosb, mint a' farkas barátság. Kerüld ezt mindenek előtt! A'

becsületes, egyeneslelkű, és jóakaró ember világosan nyilatkozik tekintetében

16. Azon tehetségnek, hogy a' legkellemesben éljünk, alapja a' lélekben van, ha ez közönyös dolgok iránt közönyös marad. Közönyös marad pedig, ha minden tárgyat részletesen 's egészben megvizsgál, 's megemlékszik, hogy a' dolgok magok nem kényszeríthetnek, miszerint róluk így vagy amúgy ítéljünk, és nem jönnek hozzánk, hanem mozdulatlanul megállnak. Mi vagyunk magunk, kik róluk véleményezünk, 's ítéletünket mintegy magunkba beírjuk, noha szabadságunkban áll, ezen beírást elhagyni, és ha talán titokban belopódzott volna, ismét kitörülni. Ezen elővigyázatra csak rövid ideig leszen szükség, és aztán az életnek vége! Mi van ezen magaviseletben nehéz? Ha valami természetszerű, örülj nékie, 's könnyen fog esni! Ha pedig természetelleni, vizsgál meg, mi természetszerű 's ezen utóbbi után törekedjél, ha mindjárt hirt nevet nem szerez is. Mert mindenkinek megadják a' jogot, hogy maga javát keresse.

17. Vizsgál meg, honnan és milly anyagokból származik minden, mire változik által, 's ezen változás következtében mivé leszen, 's mikép ezzel semmi baj nem éri.

18. (Ha valaki ellened hibázik, így gondolkoz-
zál) Először: minő viszonyban állok én vele? Mi
mindnyájan egymásért vagyunk itt; 's más tekintet-
ben én főnökük vagyok, mint a' kos vagy a' bika
a' csorda főnöke. Azonban ezen viszonyt is egy ma-
gasabb szempontból nézd: ha nem minden atomok
zavara, ugy a' természet az, melly mindent igaz-
gat; ha ez: ugy a' nemtelenebb lények a' nemes-
bekért vannak itt, a' nemesbek pedig egymásért.
— Másodsor: Minők asztaluknál, ágyokban 's más
helyeken? Főkép elveik által minő korlátozást szen-
vednek? és telteik minő önhittséggel végeztetnek
el? — Harmadsor: Ha helyesen cselekszenek: úgy
nem szabad neheztelned. Ha pedig helytelenül tesz-
nek, ugy az nyilván öntudatuk 's akaratjuk ellen tör-
ténik. Mert valamint minden lélek nem örömet veszti
el az igazságot, ugy nem örömet mond le az illen-
dő magaviseletről mindenki iránt. Innét fájdalmuk,
ha a' hir nékiek jogtalanságot, hálátlanságot, fös-
vényiséget 's egy szóval embertársaik elleni hibákat
vet szemökre — Negyedsor: Te magad is sokszor
hibázol; te is hasonló vagy. Ha e' hibák némellyi-
kétől tartózkodol is, azért elég erős hajlamod van
reájok, 's hasonló vétkektől talán csak gyávaságból,
dicsvágyból, vagy más hasonló tisztátlan indulatok-
ból óvakodol. — Ötödsor: Bizonyossággal nem

határozhatod el; ha tulajdonkép részükről véték e az. Mert sok történik a' körülmények kényszerítéséből. És általában sok esméretet kell előbb szerezned, mi előtt egy másikoak tettéről elhatározó ítéletet hozhatsz. — Hatodszor: Ha még olly elégedetlen és szomorú lész is, gondold meg: csak egy pillanatig tart az emberi élet! Nem sokára mindnyájan a' sirban nyugszunk. — Hetedszer: Nem mások cselekvényei nyugtalanítanak bennünket, mert ezek az ő meggyőződésökön alapulnak, hanem saját képzelmeink. Csak ezeket szüntesd meg; legyen akaratod, abbeli ítéleteden, mintha a' dolog maga valami rémitő volna, túladni, 's vele haragod is eltűnik. — De mint szüntessem meg azokat? Ha megfontolod, hogy semmi bántalom meg nem becstelennithet: csak a' bűn gyaláz meg; ha ez nem volna, ugy téged minden bűnökre, még az utonállásra is lehetne kényszeríteni. — Nyolczadszor: Mennyivel kellemetlenebb a' harag és szomorúság ezen dolgok fölött, mint e' tárgyak magok, melyek haragot és bánatot szereznek. — Kilenczedszer: Ha jó akaratod valódi; ha az nem egy képmutatónak mosolygása talán, úgy rendithetlen is. Mert mit tehet a' legszemtelenebb gonosz is rajtad, ha irantai jó akaratodban megmaradsz, 's őt adandó alkalomkor nyájas szelidséggel inted 's ugyanakkor, midőn veled rosztat

akar tenni, a' gondos barát hangulatával mintegy így szólítod: Nem úgy fiam! Létiünk czélja egészen más; nekem ugyan nem ártasz ez által, hanem magadnak, fiam! — Mutasd meg aztán nékie a' legnagyobb kimélettei és világossággal, hogy az csak ugyan a' szerint van, és hogy sem a' méhek, sem más állatok, mellyeknek rendeltetése seregenként élni, soha így nem tesznek. Tegyed ezt gúny és szemrehányás nélkül, szerető és fanyartalan lélekkel. nem egy iskolamester hangján, sem azért hogy a' körülállók bámulatát megnyerd; sőt vezesd őt félre, ha mások jelen vannak. Vedd ezen kilencz fő szabályt, mintha a' szende Musák ajándékai volnának, emlékezetedbe. 's végre kezdj el életedben ember lenni! De a' milly igen kell őrizkedned, nehogy az emberekre haragudjál, épen annyira ovakodjál nékiek hizelgeni. Ez mindenik ellenkezik a' társasággal; mindenik romlásba vezet. Midőn a' harag föl forr, mindenkor jusson eszedbe, hogy a' fölháborodás nem árul el férfi erőt; ellenben a' szelidség és nyájoság, épen azon mértékben, a' mint emberiebbek, úgy szilárdabb férfi erőre is mutatnak. Csak itt van erő, izmosság és bátorság, és nem ott, hol valaki nehezettel és zúgolódik. Minél közelebb az indulatlansághoz, annál közelebb az erőhez is! És valamint a' bánat a' gyengének tulajdona, úgy a' harag is.

Mindenik meg sebez 's a' győző zsákmányai leszünk!
— Ha ugy tetszik vegyed a' Musák főnökétől tizedik ajándokul azon gondolatot: mi szerint bódultság, ha nem akard, hogy a' gonoszok vétkezzenek: (mert hiszen valami lehetlent kívánnál) — ostobaság és kegyetlenség volna pedig, ha megakarnád nékiek engedni, miszerint mások iránt ugy viselhessék magokat, föltévén, hogy a' te személyed ellen ne vétkezzenek.

19. Gondolkodó tehetségednek négy tévedései érdemlik meg leginkább folytonos őrködésedet, 's ha valamellyiken rajta kapod, vezesd ismét vissza az igaz utra. Az egyik esetben így szólván magadhoz; ezen gondolat szükségtelen; a' másokban így: ez eltépi a' társaság kötelékét; a' harmadikban: ez nem jön szived mélyéből; — pedig valami ollyast mondani, mi nem a' sziv mélyéből jön, helytelennek tartsd! — a' negyedik eset az, midőn bensőd maga tesz szemrehányást, mert tudd meg: az isteni részed szava, melyet te lényed nemtelenebb, halandó részének, a' testnek 's az ő gyönyöreinek szolgálni kényszerítesz.

20. Lényed szellemi és tűz részei ugyan természetöknél fogva föl felé törekszenek; mind a' mellett, mintegy az egyetemtermészet rendelete iránti engedelmességből, testszövegében visszatartatnak!

Épen így szólana lefelé természeténél fogva mind az, mi lényedben föld és nedv; és még is fölemelkedik, 's olly helyzetben tartja fen magát melly saját természetével meg nem egyező. Illy nagy az elemek engedelmissége az egyetemtermészet iránt; ha valahová erőszakkal helyezvék, ott maradnak, míg a' felosztásra jeladatik. Nem bámulatos e, hogy csupán lényed gondolkodó része lesz engedetlen 's helyzete miatt nyugtalan; És pedig épen ő reá nem erőszakoltatik semmi, mint mi természetével megegyező. De még az ellen is daczoskodik 's az ellenkezőre hajlik. Mert igazságtalanságok, kiesapongások, csüggedés 's félelem — mik mint lázadás a' természet ellen? És midőn a' lélek valami esemény fölött neheztel, saját állomását hagyja el. Mert nekünk valóban az erőslenkőség és jámborság épen ugy rendeltetésünk, mint a' jogszerűség! mert azon erények is, ben vannak a' közszellem fogalmában, sőt még régiebbek mint az igazságos tettek.

21. Kinek nem mindig ugyan azon egy az élet-czélja, az nem is lehet mindenkor ugyanazon egy. Azonban e' mondat nem egészen elégséges; még hozzá kell tenni, minő legyen ezen cél. Mert valamint a' javakról, mellyek közönségesen azoknak tartatnak, nem mindenek vannak egy véleményben,

hanem csak bizonyos javokról, tudni illik a' közösekéről, azért magának csak közös a' társadalommal megegyező czélt kell kitűzoi. Ki minden sajátlagos törekvéseit ezen czélra irányozza, az minden tetteiben öszhangzást mutat 's ekképen mindig ugyanaz marad

22. Azon mezei és házi egérről sokszor megemlékezzél 's ezen utóbbinak reszketéséről és félelméről.

23. Socrates a' sokaság véleményeit Lamiáknak nevezte, gyermekijesztőknek.

24. A' Lacedemoniak játékaiknál az idegeneknek árnyékos ülést rendeltek. Ők magok oda ültek a' hol jutott.

25 Socrates látogatását Perdiccasnál azzal mentette : nehogy, ugy mond, azon, leggyalázatosb bajban vesszem el, miszerint az elfogadott jótéteményt viszonzni képes ne legyek.

26. Epicur irataiban találtatik azon erényszábály: hogy mindenkor emlékezetünkben kell tartani a' régiek közül egyet, ki az erénynek tisztelője volt.

27. A' Pythagoreusok ezen szabályt adják : reggel tekints az égre, nem csak, hogy azon lényekről, mellyek ott örök változatlanóságban hatáskörükönhaladnak, hanem, hogy rendük, tisztaságuk, és

leplezetlenségökről is megemlékezzél! Mert nem fe-
di lepel a' csillagot.

28. Minő férfi volt Socrates, ki egy bőrbe bur-
kolta magát, midőn öltönyében Xantippe ki ment.
És mi helyesek voltak tanítványihoz intézett szavai,
kik magokat szégyenlék 's visszavonultak midőn őt
ezen öltözetben megpillanták.

29. Az írásban és olvasásban nem fogsz sza-
bályokat adni másoknak, mi előtt magad azokat
alkalmaznád. Annál kevésbé tedd azt az életben.

30. Szolga lévén, szólnód nem szabad.

31. — — De bennem nevetett szívem.

32. Kemény szavakkal szidalmazták a' fenséges
erényt.

33. Csak bódult fog télen figét keresni. Hason-
ló az ki gyermekét kéri vissza, midőn az nincs
többé.

34. Megesókolván fiaeskádat, úgy mond Epi-
tet, szólj így magadhoz: talán már holnap meghal.
De ez baljóslatú szó! — Semmi sem baljóslatu, vála-
szola ő, mi a' természet működését jelenti; külön-
ben ezen kifejezés is: a' gabona le fog kaszáltatni,
baljóslatu volna.

35. Most még a' szőlő éretlen, nem sokára érett
és aztán asszu — mind meg annyi átváltozások,

de nem semmiségbe talán, hanem csak oly valamibe, mi most nem létezik.

36. Az akaratszabadságnak rablója nincs, Epictet szavai.

37. Azonban, folytatja ugyan ő, helyesléted nyilvánítását illetőleg, azt elvek szerint tenni 's tekintve törekvésidet, azon ovatosságot kell megtartani tanulnod, hogy azok föltételekhez kötve, köztjóra irányozva, 's a' dolgok viszonylagos értékéhez legyenek alkalmazva. Az érzéki vágyaktól pedig egészen tartózkodjál 's ne vess meg semmit, mi tőled magadtól nem függ.

38. A' vita tehát, így folytatja ő, nem mindennapi tárgyat illet, hanem azon kérdést: ha valjon bódultak vagyunk e vagy nem?

39. Minő lelket óhajtatok, mond Socrates, az okosak vagy okatlanok lelkét? Az okosakét! — Minő okosakét? az egészségesekét vagy betegekét? Az egészségesekét! — Miért nem törekesztek utána? Mert már birjuk! — Tehát mire való a' vita és veszekedés?

Tizenkettedik könyv.

1. Mind azt, mit tekervényes utakon akarsz elérni, már most birhatod, ha magadnak irigye nem vagy, az az, ha a' multtal nem törődöl, a' jövődöt a' gondviselésre bizod, és csak a' jelent intézed el, a' jámborság, és igazság szabályaival megegyezőleg, — a' jámborságnak, hogy reád osztott sorsodat szeresd, — minthogy épen ezt rendelte neked a' természet, 's téged nékie; — az igazságnak, hogy mindenkor szabadelmüleg 's minden tétovázás nélkül beszélj, és tetteidet törvény szerint 's a' tárgyak viszonyos értékéhez képest határozd el. Ebben ne gátoljon másoknak sem gonoszsága, sem balitélete, sem megszólása, sem pedig a' téged környező husnak érzéke. Legyen ez magának a' szenvedő résznek dolga. Már majdnem a' kimenetelnél vagy. Ha tehát minden egyébnek elmellőztével, csak az uralkodó észre és arra, mi benned isteni, fogsz figyelni, és nem annyira attól félsz, hogy élni meg szünöl, mint attól, ha természetszerűleg élni soha nem kezdenél — úgy olly ember lész, ki méltó az őt alkotó természetre, — 's megszünendel házában idegen lenni, nem bámulod azt mi minden-

nap történik, 's nem függesz szilárd vágygyal e vagy ama tárgyon.

2. Az istenség az emberek lelkét, teljes meztelenségében, minden testi fedél, hüvel és salaktól elkülönítve, szemléli meg. Ő eszével egyedül azon lényekhez hat keresztül, mellyek mint az ő kifolyásai ama testrészekbe elszármoztak. Ha te hasonlókép cselekszel, sok kellemetlenségtől mented meg magadat. Mért ki figyelmét nem az őt környező testre irányozza, az annál kevésbé fogja ruha, lakás, becsület 's minden hasonló ékesség és készület tekintetéből nyugtát föláldozni.

3. Három az miből állasz, test, lélek és ész. A' két első csak addig tiéd, mig rólok gondoskodnod kell, de a' harmadik sajátlagosan tiéd. Ha tehát énedtől, az az gondolkodó tehetségedtől mindent elkülönzesz, mit mások tesznek és beszélnek, 's mit te magad tettél, 's szóltál, mindent, mi téged már előre nyugtalanít, mindent, mi csak a' téged környező testec-két 's a' véled összekapcsolt lelket illeti, 's így akaratszabadságotól független, mindent, mit a' külvilág árja hozzád hord, úgy a' gondolkodó tehetség, a' sors befolyásától megmentve, tisztán és korlátlanul önmagának él, cselekedvén mi helyes, akarván a' mi történik, 's mondván mi igaz. — Ha, mondom, elmédől mind azt

eltávolított, mi velem, a testi érzelmekbeni részvét által, összevegyül, 's a' multa vagy jövőre vonatkozik, olly lényt képezsz magadból, minő a' világ, mellyről Empedocles azt mondja: „Gömbölyű és teke az, 's örvendő bejárja körutját.“ 'S ha csak élted egész idejét, az az a' jelentőrekszel egészen leélni, — úgy képes lész, halálig hátralévő életidődöt nyugodtan, nemesen 's nemtőddel megegyezőleg tölni el.

4. Sokszor csodálkozom, hogy noha mindenkj magát leginkább szereti, még is saját véleményét magáról kevesebbre becsüli, mint másokét. Mert ha egy isten vagy egy bölcs tanító jönne valakihez, 's parancsolná hogy magában semmit se gondoljon vagy határozzon, mit egyszersmind fenszóval is elő nem adna, úgy csak egy napig sem tartaná ki. Annnyival félünk inkább mások itéletétől mint a magunkétól.

5. Az istenek, kik mindent olly szépen 's emberszeretőleg rendettek el, mint mulaszthatták el azt, hogy legalább néhányan, tudniillik a' különösen jó emberek, kik az istenséggel mintegy szorosabb viszonyban állnak, és feledhetlen 's vallásos cselekvények által megbizottjai lettek, miután meghaltak, nem jönnek többé életre, hanem mind ki-
mulnak örökre? — Föltéven azt, hogy ez úgy van

légy meggyőződve, hogy ők ezt megtették volna, ha csak különben szükséges vala. Mert ha igazságos volna, ugy szükséges is, 's ugy a' természet mágával is hozta volna. Onnét tehát, hogy nem így van, (fől tévén tudni illik hogy nem így van) azon hitben légy, hogy nem kelle így lennie. Mert hiszen magad látod, hogy ezen vizálatnál az istenséggel perlekedel; pedig nem perlekednének az istenekkel, ha ők a' legjobb és legigazságosb lények nem volnának. De ha ez így áll, ugy semmi igazságtalan és oktalan elmulasztást a' világszerkezetében figyelmök el nem mellőzött.

6. Szokjál olly cselekvényekhez is, mellyek kivihetőségén kétségbe esel. A' bal kéz is, melly szokás hiányából más dolgokra ügyetlen, a' gyeplőt erősebben tartja, mint sem a' jobb. Mert reá szokott.

7. Gondolj azon testi és lelki minőségre, mellyben téged a' halál talál, az élet gyorsaságára, az elő és utókor végtelenségére, 's minden anyag mulékonyságára.

Vizgáld meg a' dolgok működő erejét minden külsőségtől megfosztva, és a' tettek céljait: mi legyen kin, mi gyönyör, mi becsület, ki okozza maga saját nyugtalanóságát, mennyiben nem gátoltatik

senki mások által, 's hogy minden a' véleménytől függ.

9. Elveid alkalmaztánál légy a' birkozóhoz hasonló, 's ne a' vívóhoz! Ez utóbbi elejti kardját 's meghal; az előbbi megtartja mindig kezét 's csak ezt kell ide 's tova mozgatnia.

10. Visgáld a' tárgyak minőségét, 's különböztess meg rajtok az anyagot, az alakot és a' czélt.

11. Mi áll hatalmában az embernek? Mit sem tenni, mit az istenség maga nem helyeselne! 's mindent örömmel fogadni mit az istenség reá mér.

12. Arra nézve, mi a' természetnek következménye, sem az isteneket sem az embereket nem szabad szidnod: mert azok sem készakarva, sem önkénytelen nem hibáznak; ezek pedig csak önkénytelen. Tehát nem szabad közülök egyiket sem szidnod.

13. Minő nevetséges idegen, ki éltében bármi eseményen bámul.

14. Vagy egy kikerülhetlenül szükséges sors, egy sérthetetlen rendje a' dolgoknak uralkodik, vagy szelid gondviselés, vagy az alap 's kormányzó nélküli vak eset. Ha kikerülhetetlen kényszerűség uralkodik, miért daczolsz ellene? Ha gondviselés, melyet megengesztelhetsz, úgy tedd magad az isteni segélyre méltóvá. Végre ha vezértelen zavar uralkodik, nyug-

tasd meg azzal magad, hogy ezen hullámvihar közt eszedben van vezetőd. Ha megragad az örvény — ezen kis testet és lelket 's hasonlókat elvihet magával bizvást, mert az észti magával ragadni nem fogja.

15 A' szövétnek fénye világít, míg el nem alszik. És addig nem veszi el sugárfényét, — benned pedig az igazságszeretet, jogszerűség, és mérséklet előbb kialugyék!

16. Ha valami benned azon véleményt kelti föl, hogy valaki vétkezett, gondold mindjárt: ugyan honnét tudom, hogy az vétek? De föltéve, hogy az vétkezett, ugy maga ítélte el magát 's ahhoz hasonlít, ki saját arczát marczangolja; és végre, ki nem akarja, hogy a' gonosz vétkezzék, az ahhoz hasonlít, ki nem akarja, hogy a' fige fa figébe hajtsa nedveit, hogy a' gyermek sirjon, hogy a' ló nyerítsen, 's több más hasonló szükséges dolgokat nem akar. Mert ugyan mit fog az tenni, kinek ilyen jellege van; ha tehát te annyi ügyességgel bírsz, javítsd meg őt.

17. Ha kötelességeddel meg nem egyezik, ne tedd; ha nem igaz, ne mond; mert akaratod minden dolgokban tőled függ.

18. Mindenkor vedd tekintetbe, mi legyen az, mi benned ezen véleményt előidézi, 's vizsgál meg,

megkülönböztetvén rajta az alakot, az anyagot, a
célzt és az időt, melly alatt megszűnnie kell.

19. Érezd végre hogy van benned valami jobb
és istenibb, mint az, mi az indulatokat fölingerli
's téged mintegy kötélen hurezol! — Mi van most
az én elmémbe? Talán félelem? vagy gyanu? vagy
kéjvágy? vagy más hasonló?

20. Először: Semmit ok 's cél nélkül! Má-
sodsor: Tekinteted semmi másra ne legyen irá-
nyozva, mint csupán közhasznu célra.

21. Nem sokára — sehol sem fogsz lenni,
semmi sem lesz abból, mi most van, és egyike sem
azoknak, kik most élnek! Mert minden dolgok vál-
tozásra 's mulandóságra. rendelvék, hogy ismét má-
sok örökös soraikba beállhassanak.

22. Minden képzelődés, 's ez tőled függ egészen.
Csak háritsd el, ha akarod, utadból a' képzelődést
— 's te, mint a' hajós, ki egy sziklát került ki,
szélcsendben fogsz a' nyugott révbe evezni.

23. Semmi működés, melly maga idejében
megszűnik, ez által kárt nem szenved. Épen olly ke-
véssé fog az, ki ebben munkás részt vett, ezen szü-
net által károsodni. Hasonlón a' minden működések
foglatatja, tudni ilik az élet sem szenved kárt az ál-
tal, hogy maga idejében megszűnik; 's épen olly
kevésé fog az, ki maga idejében ezen sort bevé-

gezte, ez által valami rossz helyzetbe jönni. Azon időt pedig, vagy is az élethatárt a' természet tüzi ki; néha, mint az öregségben, az embernek saját természete, mindenkor pedig az egyetemtermészet; mert részeinek megújítása által ifjul meg 's tenyészik mindig a' világ. Mind az pedig, mi az egésznek hasznos, mindenkor jó és maga idején van. Az életnek bevégezése tehát senkinek sem káros, oly kevéssé mint gyalázat; — mert hiszen sem tőle nem függ a' köz jó, sem vele nem ellenkezik, — sőt inkább hasznos, mert az egészre nézve annak idejében, vele megegyezőleg 's javára történik. Így az istenkövető, ki mindenben az istenségnek engedelmes, és pedig okos meggondolással engedelmes.

24. Ezen három elvet mindenkor szem előtt kell tartanod. Először arra nézve, a' mit tész, ne jörténjék soha semmi alap nélkül 's másképen mint azt az igazság maga kívánja; arra nézve pedig, mi kívülről érne: jöjjön az bár a' vak esettől vagy a' gondviseléstől, azt ne szidalmazd, ezt ne gáncsold. Másodsor, gondold meg, minő minden lény, fogantatásától egészen addig midőn lelkét kap, 's lelkessé lételeitől addig, midőn lelkét elveszti, ez mellyik rendszerbe tartozzék, miből szerkesztetett össze, 's mibe oszlik föl. — Harmadsor, hogy ha te a' földön fölül emelkedve, az emberi életet fölül-

ről szemlélnéd, minden változásait észre vennéd és egyszersmind a' légi és mennyei lények egész lakörét egy pillanattal áttekintenéd, hogy te mondom még is, bár mennyiszor fölemelkednél is azon magasabb körbe, csak valami hasonlót 's rövid ideig tartót találnál. 'S erre lehetnél e' büszke?

25. Csak véleményedtől szabadulj 's mentve vagy! De ki gátol, hogy azt magadtól ellökjed?

26. Midőn neheztelsz valamire, elfeledéd, hogy minden az egyetemes természettel megegyezőleg történik; elfeledéd, hogy idegen vétek téged nem illet; elfeledéd, hogy minden mi történik, ugy történt mindenkor és ugy történend mindenha és mindenütt; elfeledéd, minő rokonságban áll az ember az egész emberiséggel, hogy itt nem csak a' vér és mag közössége létezik, hanem az észé is; elfeledéd, hogy minden ember okossága isten 's az istenségtől eredett; elfeledéd, hogy senkinek sincs tulajdona, hogy gyermekét, lelkét, szellemeit szinte onnét kapta; elfeledéd, hogy minden a' véleményedtől függ; elfeledéd végre, hogy mindenki csak a' jelenben él 's következőleg hogy csak azt veszi el

27. Azokat vedd sokszor szemügyre, kik valamiért gyakran igen fölháborodtak, kik magas tisztégek, kik szerencsétlenségek, kik ellenségeskedések vagy más viszontagságok által föltűntek. Aztán

igy gondolkozzál magadban; hol vannak mind ezek?
— Lettek füst és hamu; nevök mese, vagy még csak az sem! Képzeld továbbá azon örömet magadnak, mit például egy Fabius Catulinus az ő falusi jószágán, egy Lucius Lupus az ő kertjeiben, egy Stertinius Bajaeban, egy Tiberius Capreán, egy Rufus Veliában találni vélt, 's általában minden érdeket, melly balitéleten alapszik! minő hiu szorgalmas törekvéseik tárgya, 's mennyivel volna bölcsebb, magát minden előforduló alkalommal, mint igazságos, mérsékletes 's az istenségnek képmutató nélkül engedelmeskedő embert mutatni. Mert a' büszkeség, melly ál-alázattal kérkedik, mindenek közt a' legkiállhatlanabb.

28. Kérdeztetvén, hol láttad az isteneket kiket olly igen tisztelsz, vagy miből tudod lételeket, — azt feleld; hogy először már szemmel is láthatók, és másodsor, hogy lelkem is becsüli önmagát, noha én soha nem láttam; épen hasonlóan következtetek az istenekre nézve, a' hatalmukról tett tapasztalásokból az ő lételekre 's tisztelem őket.

29. Minden tárgyat minden oldalról, alakjára 's anyagjára nézve megvizsgálni, 's teljes lélekből, a' mi helyes azt cselekedni, 's a' mi igaz azt mondani, — ez az élet üdve! Mert ha egy jót úgy füzesz a' másikhoz, hogy köztük semmi hézagot nem

hagysz, mi lesz más az eredmény — mint vidám életélvezet!

30. Csak egy napvilág van, ha bár falak, hegyek 's számtalan más tárgyak által föl osztatik. Hasonlag csak egy a közös anyag, ha bár ezer különféle rendeltetésű testekbe szét van is osztva; csak egy a' lélek, ha bár számtalan 's kiszabott határu lényekbe legyen is elosztva; — és csak egy az okos szellem, noha fölosztva lenni látszik. — A' nevezett tárgyak némelly részei ugyan, például a' lelkek és az érzék nélküli testek semmi társodalm; hajlam által nem köttetnek össze egymás közt, csak a' világszellem és a' nehezség törvénye tartja őket össze. De az okosság sajátlagosan vonzódik rokonaihoz, 's ezen társodalmi ösztöntől soha meg nem lehet fosztani.

31 Mit kívánsz? Csak létezni e? Nem. — Tehát érzeni? mozogni? nőlni? 's ismét meg állapodni? beszélgetni? szemlélődni? — Mind ezekből mi látszik neked olly kívánatosnak? Ha pedig mind-egyikét magában olly csekélnek találod, ugy fordulj ahhoz, mi utoljára meg marad, az ész és istenség iránti engedelmességhez. De ellenkezik ezen lények tiszteletével, ha a' fölött zúgolódog, hogy a' halál által azon dolgokat elveszted.

32. A' végtelen, átgondolhatlan időből mi kis részecske jutott minden lényeknek osztályrészül! Egy pillanat — és az örökkévalóságtól elnyeletik! Mi csekély részecske az egész test-lömegeből? Mi csekély rész a' világ-szellemből? Mi kicsiny a' föld-göröngy mellyen mászkálsz! Legyen ez szemeid előt, 's nagynak tarisd csupán azt cselekedni mit természeted parancsol, és azt türni, mit az egyetem-természet magával hoz.

33. Mint használja az uralkodó ész önmagát? Minden ettől függ. A' többi, függjön bár saját önkényedtől vagy nem, hamu és füst.

34. A' leghatályosb gondolat, melly a' halál megvetéséhez vezet ez: hogy még azok is, kik az érzéki kéjt jónak, a' fájdalmat pedig rosznak nyilvánították, megvetették a' halált.

35. Annak, ki mit sem tart jónak, egyéb a' mi jókor jön; kinek közönyös, ha ő nagyobb vagy kisebb számu okszerű cselekvényeket mutathat e föl; kinek mindagy ha a' világot hosszabb vagy rövidebb ideig szemlélhette e — annak, mondom, a' halál sem lehet rémitő.

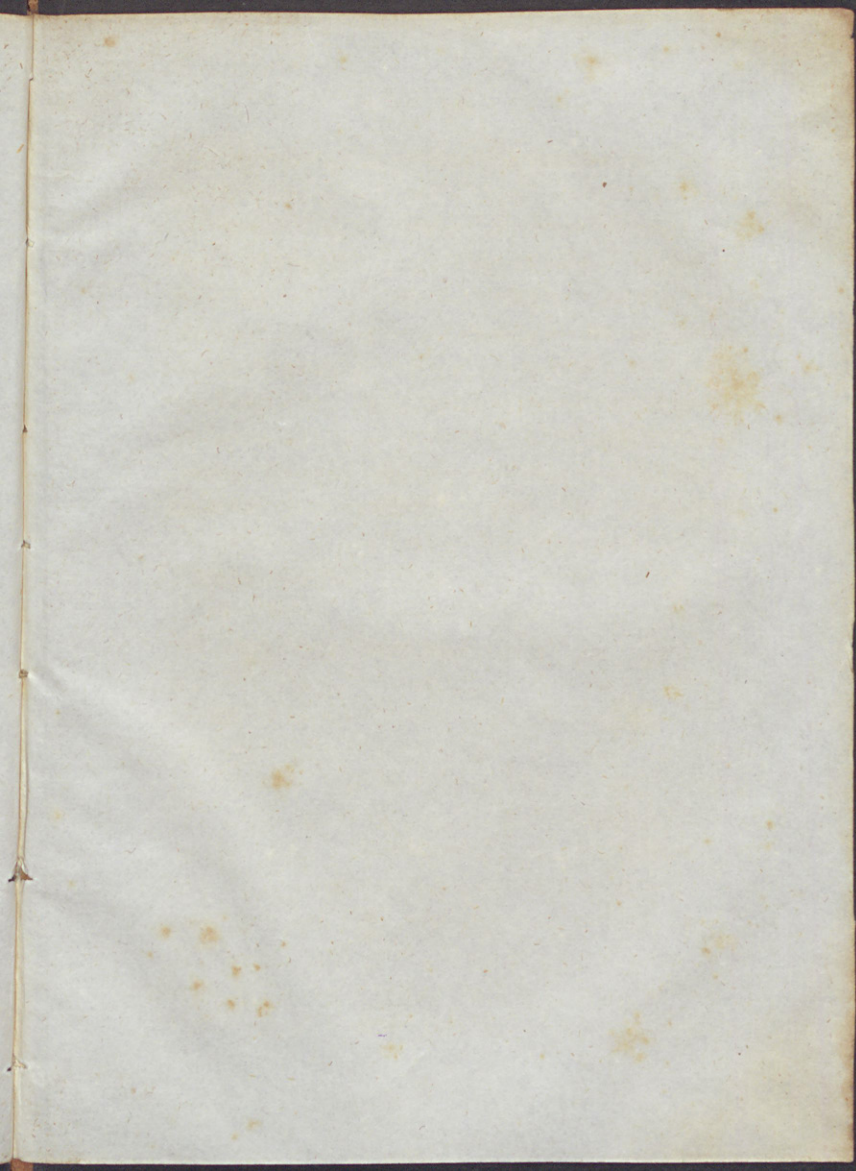
36. Ember! te ezen nagy állodalom polgárvoltál; mit érdekel ha teljes öt évig e? Mert mi a' törvények szerint történik, senkinek sem okoz jogtalanságot. Mi van abban rémitő, hogy téged

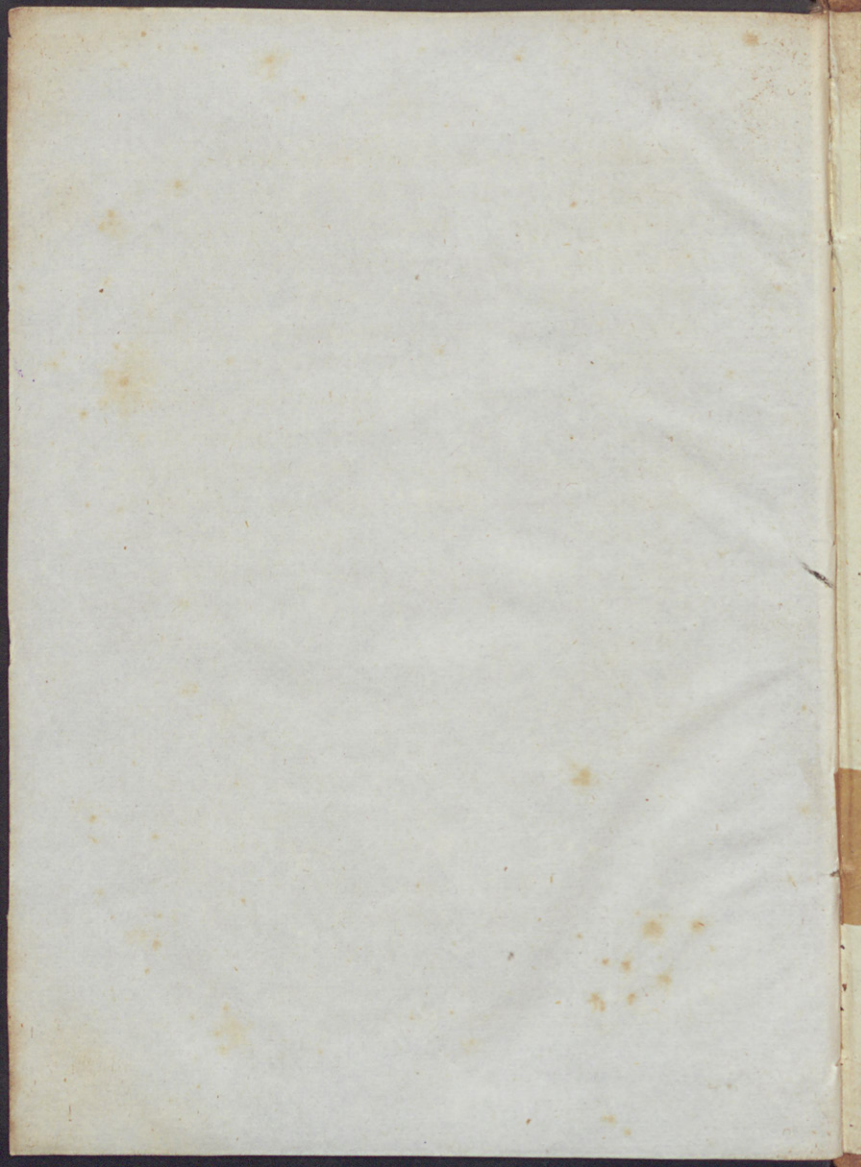
nem egy zsarnok, nem egy igazságtalan bíró hív el, hanem a' természet, melly téged ezen állodalomba bevezetett? Mint a' színjátszót, kit a' praetor fogadott föl, ismét a' praetor ereszti is el a' szinpadtól. De a' darab öt fölvonásait én még nem végeztem be, hanem csak hármát. Jól mondod! De az életben három fölvonás is tesz egy darabot; mert hogy mi legyen egy egész, azt az határozza meg, ki egykor szerzője volt, most pedig fölvezetője a' játéknak. Te egyik sem vagy. Távozzál tehát kiengesztelve; ő is ki elbocsát, kiengesztelve bocsát el.

(Vége.)

751129

751129

751129

